

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**NÁHROBKY, NÁHROBNÍKY A EPITAFY VYŠŠÍCH
CÍRKEVNÍCH HODNOSTÁŘŮ
17. A 18. STOL. V ČESKÝCH ZEMÍCH**

Helena Hocková

Vedoucí diplomové práce
Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.

OLMOUC 2011

Srdečně děkuji Mgr. Martinu Pavlíčkovi, Ph.D. za laskavé vedení diplomové práce a poskytnutí cenných rad a připomínek. PhDr. Milanu Hlinomazovi za nepostradatelné informace a podporu během psaní. Upřímné díky patří i doc. PhDr. Luboru Kysučanovi, Ph.D. za překlady latinských nápisů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literaturu, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 10. května 2011

Obsah

1. ÚVOD	
2. MONASTICKÉ SOUBORY OPATSKÝCH NÁHROBNÍKŮ A EPITAFŮ ...	
2.1. Vývoj bádání	
2.2. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Oseku....	
2.2.1. Náhrobek opata Slavka z Oseka.....	
2.3. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Plasích.....	
2.4. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory.....	
2.5. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě.....	
2.6. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně.....	
2.6.1. Epitaf opata Bernarda Pachmanna a epitaf opata Mathiase Alexia Ungara.....	
2.7. Formální vývoj a typologie opatských sepulkrálií a jejich srovnání se staršími artefakty.....	
2.7.1. Osecké artefakty.....	
2.7.2. Plaské artefakty.....	
2.7.3. Sedlecké artefakty.....	
2.7.4. Vyšebrodské artefakty.....	
2.7.5. Zlatokorunské artefakty.....	
3. BISKUPSKÉ NÁHROBKY A EPITAFY	
3.1. Náhrobek Volfganga Hannibala hraběte ze Schrattenbachu.....	
3.2. Náhrobek Leopolda Bedřicha hraběte z Egkhu a Hungersbachu.....	
3.3. Model epitafu Maxmiliána Hamiltona.....	
3.4. Epitaf zakladatelů kláštera Strahov.....	
3.5. Místa pohřbů dalších olomouckých biskupů.....	

3.5.1.	Dvojice nápisových desek původně kryjících vstupy do dolní krypty dómu sv. Václava v Olomouci.....	
3.5.2.	Sarkofágy olomouckých biskupů.....	
4.	ARCIBISKUPSKÉ NÁHROBKY.....	
4.1.	Fragmenty tumby Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka.....	
4.1.1.	Nedochované náhrobníky v kapli sv. Rodiny.....	
4.2.	Náhrobek Jana Lohelia.....	
4.3.	Náhrobek Antonína Petra Příchovského z Příchovic.....	
4.4.	Epitaf Alberta II. ze Šternberka.....	
5.	DODATEK K TYPOLOGII SEPULKRÁLNÍ TVORBY-NÁPISOVÉ KARTUŠE FRANTIŠKÁNSKÉHO KLÁŠTERA V BECHYNI.....	
6.	ZÁVĚR.....	
7.	POZNÁMKY.....	
8.	SEZNAM LITERATURY.....	
9.	SUMMARY.....	
10.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	
11.	SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	
12.	ANOTACE.....	

1. ÚVOD

Diplomová práce je věnována sepulkrálním památkám církevních hodnostářů, které vznikaly v průběhu 17. a 18. stol. Z kapacitních důvodů zpracovávám pouze sepulkrálie arcibiskupů, biskupů a opatů, čili vyšších církevních hodnostářů. Při svém výběru jsem se omezila na území České Republiky. Volbou takto typologicky rozdílného souboru, ve kterém je podoba jednotlivých artefaktů dána hodností zemřelého a s ní spojené prestiže, chci poukázat na bohatost a rozličnost barokního sepulkrálního fondu, který je odbornou literaturou, narozdíl od svých renesančních a středověkých předchůdců, opomíjen. Z tohoto důvodu jsem si vybrala právě období 17. a 18. stol.

Přednostní výběr sepulkrálií církevních hodnostářů byl dán osobní zálibou v monastickém prostředí, které jsem tak měla možnost blíže poznat. Ve své práci si kladu za cíl představit a detailněji zpracovat jednotlivé artefakty, jimž byla v dosavadní literatuře, až na výjimky, věnována nedostačující pozornost, většinou omezena na jejich stručný popis.

Nejprve představuji soubory opatských náhrobníků řazené abecedně dle lokality, poté náhrobky biskupské a arcibiskupské řazené chronologicky, přičemž postupuji dle jednotného klíče, kdy po základních údajích o památce přistupuji k informacím týkajícím se vlastního pohřbu daných osob a případných přesunů náhrobků v průběhu doby, dále se zabývám dobou jejich vzniku, ikonografií, předlohami a srovnáním s dalšími typologicky stejnými pracemi. Míra informací o jednotlivých sepulkráliích se přirozeně vzhledem k jejich povaze liší.

Do práce je vřazena kapitola zabývající se

sledovanými klášterními soubory v obecné rovině. Popisují zde typologický a formální vývoj probíhající jednak v rámci jednotlivých barokních souborů, jednak v rámci celého tamního dochovaného sepulkrálního fondu. Na základě srovnání barokních souborů se staršími artefakty lze vyhodnotit jejich stoupající či klesající kvalitativní úroveň.

V souvislosti s typologií náhrobků se snažím objasnit, jaké faktory mohly hrát při koncepci konkrétní podoby sepulkrálií roli. Do práce jsem zařadila i nedochované památky, v případě, že se zachoval přepis jejich nápisu. Z osobní záliby a pro úplnost jsem si do práce dovolila zahrnout v souvislosti s místy pohřbů olomouckých biskupů jejich honosné rakve a to zejména pro výjimečnost počínu, jakým bylo v minulém roce zpřístupnění krypty olomouckého svatováclavského dómu.

2. MONASTICKÉ SOUBORY OPATSKÝCH NÁHROBNÍKŮ A EPITAFŮ

2.1. Vývoj bádání

Před samotným výčtem přehledu literatury vážící se k monastickým sepulkrálním souborům je třeba zdůraznit, že jim nebyla prozatím věnována žádná souborná studie. S politováním nutno konstatovat, že barokní sepulkrální fond na našem území je v odborných kruzích značně opomíjen a pozornost bývá směřována prvořadě k památkám turisticky exponovaným, jejichž vznik je spjat se jmény předních uměleckých individualit. Pro příklad uveďme náhrobek Václava Vratislava z Mitrovic, náhrobek hraběte Leopolda Šlika, či dvojici biskupských náhrobků kroměřížského kostela sv. Mořice, jimiž se budeme podrobněji zabývat níže.

Za výchozí body pro mapování sepulkrálního fondu na našem území nutno považovat soupisové práce jednotlivých politických okresů vzniklé počátkem 20. století. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kaplickém*¹ zmiňuje náhrobníky vyšebrodského kláštera, avšak neúplně a s chybnými přepisy nápisů. Naopak *Soupis památek...v politickém okrese krumlovském*² zpracovává v úplnosti náhrobní fond zlatokorunského kláštera, včetně přepisů již neexistujících desek a podrobné lokace tamních pohřbů. K poznání sepulkrálií plaského kláštera, již řadu let nepřístupných, je primárním pramenem *Pamětní kniha Plasy*³ z let 1836-1945, kde jsou mj. překresleny náhrobní desky tamních opatů včetně nápisů a stupně

sešlapání. Následnou soupisovou řadou obsahující zmínky o některých artefaktech jsou pak čtyřsvazkové *Umělecké památky Čech*⁴ vzniklé pod vedením Emanuela Pocheho.

Z dalších publikací cenných pro poznání klášterní historie, osob jednotlivých opatů a rovněž lokace jejich hrobů jmenujme knihy *Svatá Koruna. Bývalý klášter cistercienský*⁵; *Dějiny kláštera Svaté Koruny*⁶ a *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*⁷. Z umělekohistorických spisů je třeba zmínit sborník⁸ publikovaný k osmistému výročí založení oseckého kláštera s fotografiemi tamních opatských náhrobníků, avšak neúplně přepsanými nápisy. Ráda bych vyzdvihla publikaci *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny, památky, lidé*⁹, obsahující vysoce erudované studie týkající se dějin kláštera, stavebního vývoje a jednotlivých osobností, jež mi byly vyčerpávající studnicí poznání zlatokorunského genia loci.

Obrátíme-li svou pozornost k článkům, které se již detailněji zabývají náhrobními památkami klášterního prostředí, je třeba na prvním místě zmínit Milana Hlinomaze, sledujícího v četných studiích sepulkrální klášterní fondy. Jedná se o příspěvky mapující náhrobníky plaských¹⁰ a vyšebrodských¹¹ opatů a náhrobní fond benediktinské řehole¹². Své dosavadní poznatky shrnuje v článku *Problematika sepulkrálních památek českých a moravských cisterciáckých klášterů*¹³, který se zabývá mj. pohřebními situacemi, heraldikou, typologií i nápisovým fondem. Sepulkráliím kláštera Zlaté Koruny se věnovala Anna Kubíková¹⁴, jejíž práce je cenná díky zpracování archiválií mapujících původní místa pohřbů a umístění náhrobních desek tamních opatů. Pro poznání pohřební kultury cisterciáků je nezanedbatelný článek *Die Abtei Sedletz im Kontext der*

*Sepulkralkultur des Zisterzienserordens*¹⁵ badatelky Christine Kratzke přednesený na mezinárodním sympoziu konaném roku 2008 v Kutné Hoře. V souvislosti s monastickým prostředím je třeba ještě zmínit článek Michala Šroňka¹⁶, pojednávající o skupině barokních náhrobků klášterních zakladatelů a dobrodinců, budovaných v rámci proudu barokního historismu. Jedná se o první ucelenou studii tohoto souboru rozměrných, plně plastických figurálních náhrobků u nás.

Kromě výše zmíněných pojednání, jež se staly výchozími body mojí diplomové práce, spatřuji podnětnými publikace, které se sice nevztahují přímo k baroknímu fondu církevní sepulkrální plastiky, avšak jsou z hlediska výzkumu funerálií zásadní. Ráda bych zmínila především sborníky *Epigraphica et sepulcralia*¹⁷, publikaci *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*¹⁸, mapující sepulkrální kulturu raného novověku, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*¹⁹ s vyčerpávající typologií a ikonografickým náhledem a *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*²⁰. Z epigrafického hlediska nelze opomenout Roháčkův soupis kutnohorského nápisového fondu²¹, který se mi stal prostředkem korekce správného přepisu náhrobních nápisů.

2.2. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Oseku

Osecké sepulkrálie byly díky svému nevhodnému druhotnému umístění při vnějších stěnách kvadratury vystaveny destruktivním klimatickým vlivům, jež se podepsaly na dnešním stavu pískovcových desek. Umístění mimo prohlídkovou trasu zbytečně přispívá k tomu, že osecké artefakty bývají v rámci sepulkrálního bádání opomíjeny. Tento, ač nepočetný a kvalitativně nepřiliš vyspělý soubor, je však svou výtvarnou polohou pevně zakotven ve fondu monastické náhrobní produkce českého prostředí. Je tedy třeba desky situovat v klášterním interiéru, aby se zamezilo jejich dalšímu chátrání.

Z náhrobků oseckých opatů se do současnosti zachovaly tři artefakty a dva fragmenty, nyní spojené v celek. Figurálnímu náhrobku opata Slavka z Oseka, umístěnému v severní lodi konventního kostela věnujme z důvodu jeho odlišné podoby a vzniku v rámci proudu barokního historismu samostatnou kapitolu. Zbylé náhrobníky byly nalezeny v kryptě umístěné pod kapitulní síní, svou rozlohou odpovídající vzdálenosti mezi oltářem a pulpitem. Krypta byla naposledy otevřena roku 1927, kdy v ní byly nalezeny čtyři náhrobníky, mezi nimiž je uváděna deska bez nápisu, která zůstala umístěna v kryptě.²² Zbylé artefakty byly přesunuty ještě téhož roku do rajského dvora. Jedná se o fragment náhrobníku opata Georga Vrata (†1632), fragment náhrobníku opata Cyriaka (†1508), náhrobník opata Baltazara (†1579) a náhrobník opata Ludovica (†1332).

Původní umístění náhrobníků můžeme předpokládat v prostoru kapitulní síně, kam byli opati pohřbíváni přibližně do raného novověku. Později, „nejspíše z důvodu jejího naplnění“²³ či přestaveb konventních kostelů a klášterních areálů v důsledku husitského plenění, jsou opatské hroby lokalizovány v prostoru před stupněm presbytáře. Na tomto čestném místě bývá přirozeně jako první pohřben iniciátor renovace klášterního kostela. Pro umístění všech dochovaných oseckých artefaktů v prostoru kapitulní síně mluví nejenom jejich přesun do krypty pod ní, což se jeví, vezmeme-li v potaz hmotnost kamenů, jako řešení nejsnadnější, ale i barokní adaptace klášterního areálu probíhající teprve od první dekády 18. stol. Konečně i doložená lokace náhrobníku opata Baltazara v podlaze východního výklenku kapitulní místnosti, před oltářem, který nechal opat zbudovat²⁴, svědčí o situování sepulkrálií v tomto prostoru. Opatova smrt sahající do konce 70. let 16. stol. nahrává předpokladu, že všichni jeho předchůdci byli pohřbeni tamtéž. Zde je však třeba zmínit, „že v těchto případech bylo umístění [hrobu] zřejmě motivováno konkrétním vztahem opata k určitému patrociniu.“²⁵

K přesunu náhrobníků do krypty došlo nejpravděpodobněji v souvislosti s barokní přestavbou kláštera v prvních dvou desetiletích 18. stol. Tehdejší zvýšená stavební aktivita navozuje domněnku, že tak bylo učiněno z důvodu vyčištění prostoru kapitulní síně. Podobný „ozdravný proces“ můžeme sledovat i v prostoru konventního kostela, kde došlo ve stejné době k vyzdvižení ostatků členů rodu Hrabišiců, kteří byli jako zakladatelská rodina oseckého kláštera pohřbeni před presbytářem. Tato skutečnost je ostatně dalším důvodem, proč v těchto místech nemohli být pohřbeni opati. Hrabišické ostatky byly poté přeneseny

z hlavní lodi do nově zbudovaných náhrobků v lodích postranních.

Po naznačení pohřební situace oseckého kláštera věnujme pozornost samotným náhrobníkům. **Fragment náhrobníku zbraslavského opata Georga Vrata**, umístěný ve svislé poloze při vnější zdi kvadratury, konkrétně u čtvrtého okna jejího západního křídla, má podobu obdélné pískovcové desky, uprostřed níž je po celé délce zobrazena svisle umístěná berla se závitem směřujícím vlevo. Berla je doplněna o sudarium a její závit zakončuje čtyřlístá růžice. Závit berly i sudarium jsou provedeny v nízkém reliéfu, vlastní tyč pak v reliéfu vpadlém. Plastická odlišnost je zřejmá dána nedokončeností desky. Vratův náhrobník se nezachoval v úplnosti, jeho spodní čtvrtina je nelogicky doplněna fragmentem náhrobníku velehradského opata Cyriaka. Po obvodu Vratovy desky se ve vystouplém, dvakrát odstupněném okraji nachází rytý latinský majuskulní nápis, provedený v jednom řádku.

Nápis zní: A[NNO] 1632 TEMP[ORIS] R[E]MI IN CHR[IST]O / PAC[E] D[OMINUS] D[OMINUS] GEORGY VRAT MON AVLAE REGIAE ET OSSEGY ABB[AS] SADCVM [---] / [---] / [---]OLTATO CONFRA[C]TVM EST REPARATVM VERO A[NN]O 1633.

Fragment Cyriakův nese rovněž ve vystouplém, dvakrát odstupněném okraji rytý latinský majuskulní nápis provedený v jednom řádku.

Nápis zní: [---]HOC A REBE= / LLIB[VS] SAD CONTEMPLO ET / MON[ASTE]RIO [---], vlastní pole Cyriakova náhrobníku pak nese nápis: CIRIACVS / ABBAS.

Fragment je zhotoven ze žuly. Shoda Vratova a Cyriakova fragmentu daná jejich stejnou šířkou, typem písma i přítomností odskočené lišty navozuje domněnku, že oba artefakty vznikly současně. Původní Cyriakův

náhrobek mohl být zničen, nebo (a to se jeví pravděpodobnější) sem mohly být opatovy ostatky přemístěny z mateřského Velehradu se značným časovým odstupem a při té příležitosti mohlo dojít ke vzniku náhrobní desky. Celkové rozměry spojené desky [1] jsou 204 x 74cm.

Pískovcový **náhrobník opata Baltazara** [2] je umístěn ve svislé poloze při vnější zdi západního křídla kvadratury. Obdélná deska nese ve svém středu po celé délce svisle umístěnou rytou berlu se závitem obráceným vpravo. Majuskulní latinský nápis je vyryt v jednom řádku při horním okraji náhrobníku a ve dvou řádcích při okraji dolním.

Nahoře: BALTASAR ABBAS, dole: VIV LY [---] / MDLXXVIII. Na tyči berle jsou připevněny dva železné kruhové úchyty.²⁶

Nejstarším dochovaným náhrobníkem je pak pískovcová **deska oseckého opata Ludvíka** (+1332) [3], umístěná ve svislé poloze při vnější stěně jižního křídla kvadratury. Obdélná deska nese ve svém středu po celé délce svisle umístěnou rytou berlu se závitem obráceným vlevo, tvořeným čtyřlístou rozetou. Horní okraj náhrobníku nese rytý majuskulní latinský nápis ve dvou řádcích: ABBAS LV= / DEWICVS.

2.2.1. Náhrobek opata Slavka z Oseka

Opat Slavek, člen rodu Hrabišiců - jednoho z nejpřednějších magnátských rodů a největších pozemkových vlastníků v českých zemích 12. - 15. stol. - byl vnukem klášterního zakladatele Slavka Velikého. V letech 1234 - 1239 působil jako osecký opat, rok 1240 jej zastihl ve funkci pruského biskupa. Do kláštera se však vrátil a roku 1249 zde zemřel a byl pochován. V době své opatské funkce koupil pro klášter od svého příbuzného ves Libkovic se dvěma mlýny a příslušenstvím.²⁷

Slavek byl společně s dalšími členy hrabišického rodu pohřben v podlaze hlavní lodi před presbytářem. Přítomnost středověkých náhrobníků hrabišického rodu zmiňuje Beckovský. *„Slavko...hrabě Bilinský, který v svém erbu hrábě nesl (gakž se takových kamenů hrobových v témž kostele před velkým oltářem netolik nalézá) s povolením Přemysla krále vystavěl nákladný klášter Osek nazvaný...”*²⁸ Jednalo se zřejmě o prosté náhrobníky s rytými hráběmi v ploše desky. Jejich podobu můžeme usuzovat z dochovaného náhrobníku Bohuslava Hrabiše, syna zakladatele oseckého kláštera. Náhrobník bez nápisu, nesoucí hrábě a meč se dvěma rovnoramennými kříži, byl zhotoven před polovinou 13. stol. Nyní je uložen v lapidáriu velehradského kláštera.²⁹

Opatu Slavkovi byl roku 1717 zhotoven italským sochařem a štukatérem Giacomem Antoniem Corbellinim nový náhrobek [4]. Protějškovou prací Slavkova náhrobku se stal náhrobek zakladatelské rodiny Hrabišiců [5], zhotovený rovněž Corbellinim ve stejném roce. *„Vzhledem k tomu, že presbytář oseckého klášterního kostela se otvírá arkádami do souběžných bočních lodí”* byly přístěnné náhrobky *„přistaveny ke stěnám bočních lodí v úrovni hlavního oltáře.”*³⁰

Oba náhrobky vznikly jako součást barokizace klášterního kostela Oktaviánem Broggiem v letech 1711 - 1720. Corbellini, přizvaný k výzdobě kostela opatem Benediktem Littwerigem (1691 - 1726) provedl kromě protějškových náhrobků i sochy na oltářích a veškerou štukovou výzdobu konventního kostela.³¹

Ostatky členů hrabišického rodu byly po dokončení jejich nového společného náhrobku vyzdviženy z podlahy lodi a uloženy do prohlubně ve zdi za náhrobkem. Kostí byly „poskládány nad sebe a navzájem odděleny prkny.“³² Stejný počín můžeme předpokládat i v případě náhrobku Slavkova. Na uložení jeho kostí v nově zbudovaném monumentu ostatně upomíná i nápis na kartuši čelní stěny sarkofágu.

Slavkův náhrobek má podobu tumby na masitém profilovaném soklu. Ústřední postavou je ženská figura sedící na víku sarkofágu, jež v pozdvižené pravici drží váhy, na kterých kalich převážil korunu. Na levém okraji tumby sedí andílek. Na protější straně při sarkofágu stojící ženská figura drží v levici mušli s penězi a podává mince chlapci pod ní, který je s napřaženými rukama přijímá. Na čelní stěně tumby je po levé straně připevněná nápisová kartuš, pod níž se pne sukovitá větev dubu, ústící na boční stěně sarkofágu.

Volutová kartuš nese zlatený nápis: HIC / RECONDUNTUR OSSA / ZLAWCONIS EPISCOPI PRUSSIAE / HUIUS LOCI ABBATIS ET PROFESSI / EX FUNDATORIBUS DESCENDENTIS / AUGMENTATORIS FUNDATIONUM / MUNIFICENTISSIMI VIXIT CIRCA ANNUM MCCLV EXPECTANS SPEM BEATAE RESURRECTIONIS ET ADVENTUM MAGNI DEI.

Překlad: „Zde jsou uloženy kosti Slavka, biskupa pruského, tohoto místa opata a profesy, který pochází od zakladatelů, a který velice štědře zvětšil počáteční vklady. [Do]žil kolem roku 1260, očekáváje v naději

blaženého vzkříšení a příchod velkého Boha."³³

Ženská figura na sarkofágu je pravděpodobně alegorií Víry,³⁴ jejíž přítomnost na náhrobku tehdejšího představeného kláštera je příznačná. Žena sedící na stoličce, z níž je viditelná pouze odhalená část soklu, přidržuje pravicí na kolenní rozevřené knihu, na níž je položena vysoká, do dvou rohů rozevřená mitra, opřena o ženino pravé předloktí. Alegorie Víry s mladistvou tváří a vlnitými vlasy je oděna do dlouhého šatu přesahujícího nahá chodidla. Volné, nahrnuté rukávy sahají ženě k předloktí, na hrudi má zavěšený rozměrný oválný medailon. Stojící ženská figura s vlnitými vlasy je alegorií Štědrosti. Stejně mladistvá, bosá, s odhaleným dekoltem, předloktím a pravým lýtkem. Nahý kudrnatý chlapec se zahaleným klínem je obrácen čelně k divákovi a vytáčí horní polovinu těla k alegorii Štědrosti, na kterou prosebně vzhlíží. Kudrnatý andílek shlíží z víka tumby k zemi, pravděpodobně na duboví pnoucí se pod ním. Přes víko tumby spadá drapérie s třásňovitými okraji, částečně zahalující horní část kartuše a ústící do větví dubu.

Corbellini ztvárnil obě alegorie v porovnání s příklady v Ripově Iconologii osobitým způsobem. V anglickém překladu vydaném tiskem roku 1709 v Londýně nenalezneme pro Corbelliniho alegorii Štědrosti žádnou předlohu. Přítomnost sochy na Slavkově náhrobku je narážkou na jeho rozmnožení klášterních statků. Na tuto skutečnost upozorňuje zároveň nápis na kartuši. Znázornění Štědrosti v podobě ženy darující peníze chlapci převzal po Corbellinim roku 1773 Jakub Eberle při tvorbě epitafu Bavora III. z Bavorova [6], nacházejícího se v presbytáři zlatokorunského chrámu.

Ripova *Religion* [7] má podobu sedící ženy s rouškou přes obličej, mající v dlani pozvednuté levice oheň a v pravici zavřenou bibli. Je doprovázena slonem. Při porovnání dané rytiny s Corbelliniho sochou je patrná podobnost v natočení těla, poloze rukou i nohou, včetně odhalené části chodidla. U Ripova *Credit* [8] můžeme najít shodně tvořenou stolicí či trůn, na němž Corbelliniho alegorie sedí. Je tedy pravděpodobné, že se sochař mědiryty v tomto vydání, vyšlém osm let před realizací náhrobku, inspiroval a atributy obměnil dle potřeby.

Kalich, jež na vahách převažuje korunu, symbolizuje vítězství víry nad pomíjivými světskými hodnotami (kalich jako atribut víry a koruna moci světské) a zároveň „symbolizuje Slavkův obrat od světského života k duchovnímu.“³⁵ Mitra je připomínkou Slavkových církevních hodností a rozevřená kniha je zřejmě jako u Ripy bible a odkazuje na Slavkovo „misionářské působení...mezi Prusy.“³⁶

Specifikovat blíže postavu andělka je díky absenci atributů problematické. Že nějaké nesl, je patrné z polohy rukou. Mohlo se jednat o symboly smrti – vzhledem k jejich nepřítomnosti na náhrobku. Nejspíše přesýpací hodiny či doutnající pochodeň drženou oběma rukama.

Přítomnost větve dubu podle Váchy „ztělesňuje kontinuitu kláštera a jeho provázanost s rodem Hrabišiců.“³⁷ Tato hypotéza se zdá vzhledem k tehdejší klášterní snahám (viz níže) logická. Větev dubu můžeme interpretovat i jako hrabišický rodokmen, pak by jeho zřetelně osekáné větve odkazovaly na ztrátu jeho členů, potažmo celého hrabišického rodu, jehož odkaz však, jak vidno z rašících plodů a bohatého listoví, v klášteře

stále trvá.

Typ náhrobku sestávající ze sarkofágu s trůnicí figurou na víku je v našem prostředí příkladem zcela ojedinělým a zřetelně odkazuje na starší italské předlohy. Corbellini čerpal sochařské poučení nejenom v Miláně, městě svých studií, ale i v dalším centru italské plastiky, Římě, což nám demonstruje právě Slavkův náhrobek, který typově vychází z papežských náhrobků svatopeterské baziliky ve Vatikánu, potažmo dalších římských kostelů. Konkrétně můžeme jmenovat Berniniho náhrobek papeže Urbana VIII., náhrobek papeže Lea XI. od Alessandra Algardiho, kde se Corbellini inspiroval i v postavě Štědrosti, sypající peníze z rohu hojnosti.

Díky dochované Corbelliniho skice ke Slavkovu náhrobku³⁸ můžeme sledovat vývoj sochařova tvůrčího úsilí. Corbellini původně počítal pouze s mohutným sarkofágem, na jehož plastickém víku se středovou nápisovou kartuší měli sedět dva andílci s mitrou a berlou. Víko vrcholí lebkou s překříženými hnáty, na čelní stěně tumby je umístěn Slavkův znak. Tato koncepce byla omezena okenním parapetem, sochař nakonec vytvořil daleko velkorysejší řešení nezávislé na okenním prostoru.

Památka se řadí ke skupině náhrobků klášterních zakladatelů a dobrodinců³⁹ vytvořených v průběhu 18. století v prostorech klášterních kostelů. Tyto náhrobky vzniklé v rámci barokního historismu, jsou výrazným fenoménem tohoto proudu, zvláště silně rozvinutého v době pobělohorské v Čechách. Jejich význam spočívá v tom, že prezentují snahy starých církevních řádů, jež vybudováním náhrobků vzdávají čest svým zakladatelům a podporovatelům a tímto poukazují na svou starobylost a

vznešený původ, plynoucí např. z královských a šlechtických fundací. Toto úsilí o upevňování svých pozic ztracených v důsledku husitských bouří a třicetileté války se jeví zvláště důležité v souvislosti s nově vznikajícím rozpínavým řádem jezuitů, jež se stal silným soupeřem starých církevních kongregací.

Tato skupina náhrobků čítající jedenáct kusů (další v Kladrubech, Teplé, Doksanech, Strahově, Šternberku a Zlaté Koruně) je významná v tom, že každý z nich obsahuje plně plastickou figurální výzdobu, což je v rámci barokních náhrobků na našem území jev poměrně vzácný. Náhrobek opata Slavka vyniká nad ostatní navíc svým originálním řešením, jež se vyhnulo prosté parafrázi pyramidální kompozice doplněné o dvojici figur po stranách rakve, vycházející z náhrobku Václava Vratislava z Mitrovic, který se stal významným příkladem pro českou náhrobní plastiku a jehož schéma bylo u dalších prací vzniklých v 18. stol. přejímáno. Památka vyniká i kvalitním sochařským provedením, patrným zejména v jemné modelaci záhybů drapérie jakoby se vzdouvající ve větru či naopak jemně stékající po víku tumby. Precizně provedená vegetace ukazuje na Corbelliniho štukatérské vyučení.

V případě protějškové dvojice oseckých náhrobků vyvstává otázka, proč byl samostatným náhrobkem uctěn zakladatelův vnuk Slavek I. Hrabišic a nikoliv samotný zakladatel Slavek Veliký, osobnost, které vděčí klášter za svou existenci. Stalo se tak nejspíše z důvodu Slavkovy církevní hodnosti, čili zde vyvstala potřeba separace osoby duchovní od ostatních světských členů rodu. Přičemž zásadním zde nebylo Slavkovo působení ve funkci pruského biskupa, ale jeho hodnost opatská. Opat

Littwerig se díky tomu, že vzdal čest opatu Slavkovi, jenž platil v klášterní tradici za muže ctnostného a váženého, prezentuje jako jeho nástupce, pokračovatel jeho odkazu, čili obroditel klášterní prosperity a slávy. Toto navazování na dobu rozkvětu kláštera bylo po dlouhém období válečných útrap zcela přirozené.

Náhrobek Slavka z Oseka zůstává k dnešnímu dni nerestaurovaný. Nejvíce poškozena je postava andělka sedícího na víku tumbly, jejíž stav nám dovolil pohledově zjistit, z kolika materiálů je socha utvořena a zároveň odejmutím odrolených rozdílných vzorků materiálu určit složení jednotlivých komponent. Základní korpus sochy anděla je vytvořen z křemenného pískovce a na pohled nejeví známky poškození. Horní a dolní končetiny, vlasy, křídla a drapérie anděla jsou tvořeny rozdílným materiálem, v němž je přítomen zejména sádrovec, a vykazují lokální poškození v podobě uražených prstů na rukou a nohou a dalších odlomených dílů křídel a zejména drapérie, jež z větší části chybí. Podobné lokální defekty se v menší míře nacházejí i na ostatních figurách. Sochy jsou povrchově upraveny bílým nátěrem, jež je po celé ploše popraskán a místy, zejména v ohybech drapérie, vydrolen. Nejzávažnější poškození spočívá v uvolněném kovovém čepu, jež spojuje postavu sedícího anděla se sarkofágem. Socha je na dotek značně nestabilní a hrozí její zřícení. Tumba s mohutným soklem je tvořena opět křemenným pískovcem, jehož povrch je pokryt vrstvičkou imitovaného mramoru, která se na dotyk drolí po kusech.⁴⁰

2.3. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Plasích

Náhrobní desky plaských opatů jsou umístěny v řadě vedle sebe, v podlaze hlavní lodi, před stupněm presbytáře konventního kostela Nanebevzetí P. Marie. V současné době jsou nepřístupné z důvodu zakrytí dřevěným stupňovitým pódium, jež slouží jako vyvýšenina pro mensu s pulpitem. Pódium se nachází před kuželkovou balustrádou, oddělující vlastní prostor presbytáře od hlavní chrámové lodi. Základní informace týkající se identifikace jednotlivých náhrobníků, jejich podoby, obsahu nápisů, užitého typu písma i stupně sešlapání jednotlivých desek nečerpám tedy z autopsie, ale prostřednictvím příspěvku Milana Hlinomaze a zejména ze záznamů v *Pamětní knize Plasy*, kde jsou jednotlivé desky důsledně překresleny, i se stupněm poškození a přepisem nápisů.

Ze čtrnácti plaských opatů vystřídavších se ve funkci v průběhu 17. a 18. stol., čili v námi sledovaném dvěstěletí, známe dochované náhrobní kameny osmi z nich. Jedná se o náhrobníky posledních osmi plaských opatů, vzniklé v rozmezí let 1668-1813, které jsou zároveň jedinými dochovanými opatskými sepulkráliemi v areálu kláštera, což lze připsat na vrub barokní přestavbě klášterního areálu, „jež zrušila veškeré pohřební situace jak původního klášterního kostela, tak ambitu, který je pramenně doložen jako frekventované pohřebiště.“⁴¹ Klášterní kostel, „jenž od roku 1420 stál zpustošený a beze střechy,“⁴² dal opravit v letech 1661-1668 opat Kryštof Tengler [9] (1651-1666), který se tak stal prvním opatem pohřbeným v nově zrenovovaném kostele.

Další sepulkrálie náleží opatům Benediktu

Engelkenovi (1666-1681) [10], Andreasi Troyerovi (1681-1699) [11], Eugenu Tyttlovi (1699-1738) [12], Celestinu Stoyi (1738-1748) [13], Silvestru Hetzerovi (1748-1755) [14], Fortunatu Hartmannovi (1755-1779) [15] a Celestinu Wernerovi (1779-1785) [16].

Náhrobník [17] posledně jmenovaného vybočuje z řady svým rozdílným ztvárněním, materiálem i místem uložení. Werner zemřel roku 1813 v Nebřezinách, kde si po zrušení kláštera roku 1785 zakoupil dům. Byl pohřben na v Plasích, na hřbitově poblíž kostela sv. Václava. Jeho náhrobník, jež byl v nedávné době restaurován, tvoří obdélná pískovcová deska s trojlístým zakončením, v jehož vrcholu je připevněn plastický štítek s rytým opatovým znakem, kterým je propletený monogram 2C (Celestin II.). Pod znakem se v celé ploše desky rozvíjí rytý majuskulní latinský nápis uvozen dvěma a zakončen třemi křížky.⁴³

Zbývajících sedm náhrobníků v hlavní lodi má podobu obdélných mramorových desek dvou typů. Celou desku náhrobníku buď zaujímá rytý latinský nápis v majuskulní latině v lineární formě, nebo je v horní ploše dekorována osobním opatovým znakem, pod kterým se následně rozvíjí legenda. Náhrobníky zhotovené z červeného a šedého mramoru jsou dle informací Hlinomaze značně sešlapané. Na stupeň sešlapání můžeme částečně usuzovat ze dvou náhrobních desek, které nejsou kryty pódiem, neboť se nachází po jeho stranách. Náhrobník Benedicta Engelkena po levé straně nese částečně viditelný nápis rozvíjející se po celé ploše desky. Náhrobník Andrease Troyera po pravé straně pódia je téměř zcela sešlapán.

Zaměříme-li nyní svou pozornost na lokaci hrobů, musíme konstatovat, že nelze se spolehlivostí

řící, zdali je současné umístění náhrobníků původní. Místa hrobů opatů nejsou pramenně konkrétněji doložena. Konkrétní lokace hrobu je uvedena pouze u opata Christophora Tenglera, který byl pohřben u dolní brány sakristie, avšak poté, co sem byl přenesen oltář sv. Anny, bylo jeho tělo vyzvednuto a přemístěno před stupeň presbytáře.⁴⁴ U ostatních opatů je umístění hrobu vymezeno pouze prostorem konventního kostela. Podlaha, ve svém jinak detailním popisu chrámového interiéru, polohu opatských hrobů rovněž blíže nespecifikuje a pouze uvádí, že v „dlažbě zachovalo se několik náhrobních kamenů, jež kryjí hroby opatů a kněží řádových tu pochovaných.“⁴⁵

Pro umístění náhrobníků in situ hovoří jedna z fotografií tzv. Metternichovského alba [18], pořízeného pro rod Metternichů F. Novákem, komorním fotografem Klementa Václava Lothara Metternicha, který roku 1826 odkoupil klášterní panství. Na fotografii, vzniklé snad nejpozději do 50. let 19. stol., kdy kníže zemřel, jsou zachyceny náhrobníky v nynějším umístění. Zároveň informace z Podlahova soupisu vzniklého počátkem 20. stol. hovořící o přímém krytí opatských hrobů náhrobními kameny podporuje domněnku, že současné umístění desek je původní.

V souvislosti s lokací artefaktů je však podstatná ještě jedna informace. V době, kdy byl klášter ve vlastnictví Metternichů, byl konventní kostel předlážděn. V důsledku toho došlo k přeskládání mnišských náhrobních dlaždic. Stejná situace se dá předpokládat i v případě opatských desek, které mohly být rozmístěny v širším prostoru před presbytářem, na rozhraní křížení, či v blízkosti oltářů ramen transeptu. Obdobnou situaci máme doloženou ve Zlaté Koruně. Během

předláždění pak byly desky seskupeny, přičemž jejich pořadí zřejmě respektuje jejich původní rozmístění v prostoru před presbytářem a tudíž jednotlivé opatské hroby můžeme předpokládat nedaleko.

Hlinomaz uvažoval, patrně díky shodné velikosti desek a charakteru umístění, o vzniku všech artefaktů současně. Domnívám se však, že vzhledem k rozdílnému stupni sešlapání a existence dvojího typu jejich výzdoby, je tato situace méně pravděpodobná.

Popišme si nyní detailněji jednotlivé desky, tak, jak jsou překresleny v plaské pamětní knize. Nápisu cituji dle jejich přepisu v klášterní kronice, tak, jak je zaznamenal tamní konventuál Benedikt Schepl. Pořadí náhrobníků je určeno jejich umístěním v řadě zleva doprava.

Náhrobník opata Benedikta Engelkena nese rytý, latinský majuskulní nápis provedený v devíti řádcích a uvozený křížkem. Nápis zní: VIXIT ANNIS LI / REXIT ANNIS XV / OBIIT / ANNO MDCLXXXI, DIE 3. OCTOBRIS / ET HIC / REQUIESCIT / REVERENDISSIMUS DNUS BENEDICTUS ENGELKEN, / MONASTERII HUIUS PROFESSUS ET ABBAS, / CUIUS MEMORIA EST IN BENEDICTIONE.

Překlad: Žil 51 let, vládl 15 let, zemřel roku 1681, dne 3. října a zde odpočívá nejctihodnější pán Benedictus Engelken, tohoto kláštera mnich a opat, jehož památka je požehnaná.

Náhrobník opata Celestina Stoye nese opatův osobní znak, který má ve štítu římského vojáka ve zbroji s pláštěm, kráčejícího po trávníku a vztahujícího paži ke slunci před sebou. „Znak užíval buď samostatně, doplněný pontifikáliemi, nebo jej kladl jako střední štítek do znaku klášterního jak jej ustálil jeho předchůdce.“⁴⁶ V této druhé alternativě

byl ztvárněn i na jeho náhrobníku, jehož kresba dokládá tehdejší zachování, kdy zůstal čitelný pouze čtvrcený štít s neznatelnou vnitřní výzdobou.

Latinský majuskulní nápis Stoyova náhrobníku, provedený v devíti řádcích zní: RMUS AC AMPLMUS DD. / COELESTINVS STOY, / S. O. CIST. MNRII PLASS. ABB. - - / CURIS ET AERUMNIS PER BELLICA DISTURBIA / CAUSATIS FRACTUS / ATQUE IN AETATIS FLORE CONSUMPTUS / OBIIT ANNO 1748 DIE 27. SEPTEMB. / AETATIS SUAE 49. PROFESS. 31. SACERDOT. 24. ABBAT. / DIGNIT. 10. ANNO.

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán pan Celestýn Stoy, opat kláštera sv. cisterciáckého řádu v Plasích, zlomený starostmi a útrapami způsobenými válečnými bouřemi a strávený v rozkvětu svého věku zemřel roku 1748 dne 27. září ve 49. roce svého života, 31. roce svého mnišství, 24. roce svého kněžství a po 10 letech v opatské důstojnosti.

Náhrobník opata Fortunata Hartmanna sestává z opatova osobního znaku, který má podobu čtvrceného štítu křížem s jetelovým zakončením. V ramenech kříže jsou litery O R S a číslice XIV., uprostřed křížení srdeční štítek s kotvou, v prvním poli hlavního štítu šesticípá hvězda, ve druhém a třetím růže, ve čtvrtém poli lilie. Vše převýšeno berlou s fimbriemi, rozevřenou do dvou rohů, štít podložen dvěma překříženými berlemi se závity obrácenými ven.

Pod opatovým znakem pokračuje latinský majuskulní nápis, provedený ve třinácti řádcích. Nápis zní: HIC DORMIT IN SOMNO PACIS / QUI PRO CAELO VIGILANS / FORTIA FIDELITER AGERE / ET DURA VIRILIT ER PATI LABORABAT. / REVERENDISSIMUS AC AMPLISSIMUS DOMINUS DOMINUS / FORTUNATUS / HARTMANN / MONASTERII PLASS. ABBAS, BOEMO-LIPPAE PRAEPOSITUS, / REGIORUM

MONASTERIORUM WELLEHRAD. ET S. CORON. PATER IMMED. /
VISITATOR ET VICARIUS GENERALIS / OBIIT 10. AUGUSTI
ANNO 1779. / AETAT. 65. PROFESS. 44. SACERD. 41. ABBAT.
DIGNIT. 25. / VICARIATUS REGIMINIS 15.

Překlad: Zde spí spánkem míru ten, kdo bděl
pro nebesa, věrně konal statečné skutky a s vytrvalostí
mužně snášel obtíže, nejctihodnější a nejurozenější pán
pan Fortunatus Hartmann, opat kláštera v Plasích,
probošt v České Lípě, pater immediatus královských
klášterů Velehrad a Sv. Koruna, visitátor a generální
vikář. Zemřel 10. srpna roku 1779, v 65. roce svého
věku, 44. roce svého mnišství, 41. roce kněžství, 25.
roce opatské důstojnosti a po 15 letech ve vikářském
úřadě.

Náhrobník opata Christophora Tenglera nese
štít polcený kroví. V horním poli mezi literami M a O
růže, pod nimi dvě šesticípé hvězdy, v dolním poli mezi
literami R a S lilie, na štítu mitra s vlajíci
fimbriemi, zakončená křížkem, pod ní nakoso umístěná
berla se sudariem.

Nápis Tenglerova náhrobníku je již zřejmě
sešlapán, protože jej plaská pamětní kniha neuvádí.
Podle Scheppla latinský nápis, provedený v osmi řádcích
zněl: CHRISTOPHORUS TENGLER, PRAESUL PLASSENSIS ET
HUIUS / EXTRACTOR TEMPLI, HAS ANTE QUIESCO FORES. / HAC
UT AD ARCANUM GRADIENS ALTARE SACERDOS / PRO ME, DUM
PERAGET SACRA, MEMENTO LEGAT. / AETAS NOSTRA FUIT
SEXAGENARIA, TERNIS / CINGEBAT LUSTRIS INFULA SACRA
CAPUT. / OCCUBUI MORTI, QUANDO BIS QUINQUE, NOVEMQUE /
QVINTILIS REVOCAT MeNSIS IN ORBE DIES.

Překlad: Christoporus Tengler, opat plaský a
stavitel tohoto chrámu, před jeho dveřmi se ztišuji,
aby kněz, kráčeující k skrytému oltáři, i za mne, když

koná oběti, se modlil. Náš věk byl šedesát let, po 15 let svatý čepec obkružoval naši hlavu. Zemřel jsem, když 15. červenec na světě přivolával den.

Náhrobník opata Silvestra Hetzera nese pouze latinský majuskulní nápis, provedený v jedenácti řádcích. Nápis zní: REVERENDMUS AC AMPLMUS DOMINUS DOMIN. / SILVESTER HETZER / SAC. ORD. CIST. REGII MONASTERII B. V. MARIAE DE PLASS / ABBAS, AD. S. M. MAGDAL. BOEMO-LIPPAE PRAEPOSITUS, / MONASTERIORUM REGIORUM WELLEHRADII ET S. CORONAE PATER IMMEDIAT. / SEPTIMO REGIMINIS ANNO / SUPER LECTUM DOLORIS MORTE PRAEOCCUPATUS / HOS JUXTA DORMIENTES IN SEPULCHRIS / REQUIEM TEMPORIBUS SUIS INVENIT. / OBIIT IN SENECTUTE BONA 1755 18. APRIL AETAT. 65., / PROFESS. RELIGIOSAE 44., SACERDOTII 34.

Překlad: Nejctihodnější a nejdůstojnější pán pan Silvestr Hetzer, opat sv. cisterciáckého řádu královského kláštera blahoslavené Panny Marie v Plasích, probošt u sv. Maří Magdalény v České Lípě, pater immediatus královských klášterů Velehrad a Sv. Koruna, v sedmém roce svého úřadu navštíven smrtí na lůžku bolesti, vedle těch, kdo leží v náhrobcích, našel klidné odpočinutí pro své skráně. Zemřel v dobrém stáří 18. dubna roku 1755 v 65. roce svého života, po 44 letech mnišství a 34 letech kněžství.

Náhrobník opata Eugena Tyttla nese čtvrcený štít se středním štítkem s písmenem T propleteným hadem, v prvním poli šesticípá hvězda, ve druhém a třetím růže, ve čtvrtém poli lilie. Za štítem vystupují ramena kříže s jetelovým zakončením a literami MORS. Vše převyšuje do dvou rohů rozevřená mitra s fimbriemi, štít je podložen dvěma překříženými berlami se závitými obrácenými ven.

Po znakem se rozvíjí latinský majuskulní nápis v šestnácti řádcích, který zní: REVERENDISSIMUS AC AMPLISSIMUS DOMINUS / D. EVGENIVS TYTTL, / SAC. O. CISTERC. PLASSII ABBAS ET REGNI PRAELATUS, / PER BOEMIAM, MORAVIAM ET LUSATIAM / VISITATOR ET VICARIUS GENERALIS, / LIPPAE AD S. M. MAGDALENAM PRAEPOSITUS, / WELLEHRADII ET S. CORONAE PATER IMMEDIATUS, / IN MAGNIFICIS ET ADMIRANDIS AEDIFICIORUM, / ECCLESIAE ORNAMENTORUM, ALIORUMQUE / RELICTIS POSTERITATI MONUMENTIS / GLORIOSUS, / HIC DEPOSITUS IN DOMINO REQUIESCIT. / OBIIT XX. MARTII A. MDCCXXXVIII. / AETATIS 72. PROFESSIONIS 52. SACERD. 47. / DIGNITATIS ABBATIALIS 39., / VICARIAL. 13.

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán pan Evžen Tyttl, opat svatého cisterciáckého řádu v Plasích, královský orelát, visitátor v Čechách, na Moravě a v Lužici a generální vikář , probošt s sv. Maří Magdalény v Lípě, pater immediatus na Velehradě a u Sv.Koruny, proslavený velkolepými a obdivuhodnými stavbami, výzdobou kostela a dalšími památkami zanechanými potomstvu, zde pochovaný v Pánu odpočívá. Zemřel 20. března roku 1738, ve věku 72 let, po 52 letech mnišského života, 47 letech kněžství, 39 letech opatské důstojnosti a 13 letech vikariátu.

Náhrobník opata Andrease Troyera nesl původně majuskulní latinský nápis v sedmnácti řádcích. Nápis zněl: VIXIT / ANNIS LI, / REXIT ANNIS XVIII, / OBIIT / ANNO MDCXCIX, DIE 18. JULII, / HIC TANDEM / E LABORIBUS SUIS / REQUIESCIT, / QUI / FECIT MIRABILIA MAGNA / IN VITA SUA, / REVERENDISSIMUS DOMINUS, DOMINUS / ANDREAS TROIER, / MONASTERII HUIUS PROFESSUS / ET ABBAS, / VISITATOR, AC VICARIUS / GENERALIS.

Překlad: Žil 51 let, vládl 18 let, zemřel

roku 1694, dne 18.července, zde konečně odpočívá ze svých starostí ten, kdo za svého života dokázal velké divy, ctihodný pán pan Andreas Troyer, mnich a opat tohoto kláštera, visitátor a generální vikář.

2.4. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory

V interiéru konventního kostela se do současnosti zachovaly čtyři náhrobníky sedleckých opatů náležející Jindřichu Snopkovi (1685-1709), Bonifáci Blahnovi (1709-1718), Otu Zahrádeckému (1719-1731) a Janu Reichknechtovi. Artefakty, vzniklé v rozmezí let 1709-1753, patří posledním čtyřem sedleckým opatům s výjimkou posledního opata Xavera Freisaufa (1759-1763), který z konventu odešel a klášter byl řízen až do svého zrušení roku 1783 z Oseku a Zlaté Koruny. Jindřich Snopek, iniciátor přestavby klášterního chrámu, byl tak prvním opatem pohřbeným v nově renovovaném kostele.

Opatské hroby jsou situovány do dvou protějškových kaplí, zabudovaných v čelech ramen transeptu. Snopek se Zahrádeckým našli místo odpočinku v kapli Čtrnácti sv. Pomocníků, Blahna s Reichknechtem pak v kapli P. Marie Sedlecké.

Snopkovo pohřbení v kapli Čtrnácti sv. Pomocníků je příznačné, vzhledem k faktu, že opat...*„zu den Heiligen Vierzehn Nothhelffern zu dero Ehr, [hat] er in der benannten wusten Kirchen mitt Gottes Hulff und Beyhulff des unter erwehnten Wohlthaters eine Capellen auf der lincken Seithen vor Eingang im 1693 Jahr glucklich aufferbauet...“*⁴⁷ Vácha dále uvádí, „že Snopek chtěl zavedením tohoto kultu získat široké vrstvy obyvatelstva z blízkého i vzdálenějšího okolí pro obnovu sedleckého chrámu. Při téže kapli bylo roku 1703 ustanoveno stejnojmenné bratrstvo, v jehož stanovách se píše, že Svatí Pomocníci v nouzi...mají být sedleckým mnichům v jejich úsilí o zvelebení

kláštera účinnou oporou."⁴⁸ Snopek tak byl v kapli jako jejich ctitel pohřben na své vlastní přání a s jeho náhrobním kamenem vsazeným do zdi kaple nebylo od doby jeho vzniku manipulováno. Připomeňme, že obdobnou situaci individualizovaných opatských pohřbů závislých svou lokací buď na konkrétním patrociniu nebo jiných skutečnostech, vážících se k osobním opatským počínům, můžeme sledovat v Oseku a Vyšším Brodě.

Lokace zbylých opatských hrobů v transeptových kaplích vycházejí z čistě estetických a reprezentačních důvodů. Barokní obnovu sedleckého chrámu musíme chápat jako „skutečný Gesamtkunstwerk, komplexní úkol, realizovaný architektem v součinnosti se stavebníkem a umělci-dekoratéry (freskaři, štukatéři) a tvůrci mobiliáře (malíři, sochaři, truhláři).“⁴⁹ Umístění i podoba náhrobníků tak byly součástí předem promyšlené koncepce. Hlavní roli zde hrála osovost, náhrobníky v jednotlivých kaplích jsou koncipovány jako protějškové, lokaci Snopkova náhrobníku ve východní stěně kaple Čtrnácti sv. Pomocníků sleduje umístění artefaktu jeho následovníka Blahny v protější kapli P. Marie Sedlecké. Náhrobníky Zahrádeckého a Reichknechta jsou situovány na západních stěnách kaplí, pod okenními otvory.

Estetické hledisko tohoto umístění je zvláště patrné v souvislosti s freskovou výzdobou, dekorující stěny kolem Snopkova a Blahnova náhrobníku. V případě volby tradičního umístění opatských hrobů před presbytář, by nemohla být malířská dekorace uplatněna a hrozilo by sešlapání desek. Jejich subtilní provedení, patrné zvláště v jemně rytých, jen nepatrně hloubených nápisech potvrzuje tezi, že byly od počátku zamýšleny pro umístění ve svislé poloze.

Popišme si nyní ve stručnosti podobu a vybavení transeptových kaplí. Kaple Čtrnácti sv. Pomocníků, zabudovaná do čela severního ramene transeptu, je sklenuta plackovou klenbou nesoucí fresku interpretovanou jako starozákonní výjev židovské královny Ester před Ahasverem.⁵⁰ V čele kaple stojí rozměrná oltářní architektura s centrálním obrazem Čtrnácti sv. Pomocníků. Východní stěna kaple se Snopkovým náhrobíkem [19] je prolomena dvěma výklenky v ose nad sebou. Spodní obdélný výklenek je zakončen segmentově, horní empora zakončená lomeným obloukem je zvenčí přístupná točitým schodištěm. Celá stěna je dekorována freskovou výzdobou vážící se k jejímu patrociniu a částečně i Snopkovu náhrobíku.

Kaple P. Marie Sedlecké, zabudovaná do čela jižního ramene transeptu, je sklenuta plackovou klenbou nesoucí fresku interpretovanou jako starozákonní scénu příchodu královny ze Sáby k Šalamounovi. Stěny kaple jsou zdobeny freskovou iluzivní architekturou dotvářející „skutečnou pozoruhodnou Santiniho architekturu dvojité proscéniové kaple obklopující drobnou kultovní dřevěnou sochu P. Marie.“⁵¹ Řešení výklenků východní stěny kaple s Blahnovým náhrobíkem [20] je shodné s kaplí Čtrnácti sv. Pomocníků. Celá stěna kaple nese rovněž obdobně pojatý freskový dekor.

Všechny dochované náhrobíky mají podobu obdélné desky z šedého mramoru, jejíž přibližně horní třetinu zaujímá reliéfně provedený znak. U Snopkova náhrobíku se jedná o osobní znak opata, zbývající tři nesou obecný znak sedleckého opatství. Po stranách znaku a po celé ploše desky pod ním se rozvíjí obsáhlý latinský nápis, provedený rytou, minuskulní formou.

Doplňková malířská výzdoba vytváří z

náhrobníků luxusní kusy, které však zároveň svým jednoduchým pojetím dodržují cistercký požadavek strohosti. Sedlecké desky jsou tak příkladem osobitého a nadmíru důmyslného vyrovnání se s řádovými regulemi a stávají se důstojnými pomníky opatských individualit. Ty se v prostoru honosně vypravené kaple, nově barokně adaptované, prezentují nejen jako osoby vytříbeného uměleckého vkusu. Umístění jejich náhrobníků v tomto prostoru kolemjdoucím divákům především sděluje, kdo stojí za obnovením klášterní prosperity a slávy. Domnívám se tedy, že osobní sebe prezentace hrála při otázkách podoby a umístění desek klíčovou roli od samého počátku jejich koncepce.

Zastavme se ještě nad otázkou doby vzniku jednotlivých artefaktů. Zpracování znaků a písma na náhrobnících Blahny, Zahrádeckého a Reichknechta je téměř identické. Subtilně provedené písmo je tence a mělce ryto, měkce modelované znaky s bohatou škálou reliéfního odstupnění jsou provedeny do nejmenších podrobností. Naproti tomu Snopkův náhrobník vykazuje oproti ostatním hrubější, zjednodušené pojetí. Jeho písmo je masivnější, ne tak kresebné, znak výrazně prostší, zbaven hloubkové pestrosti.

Můžeme tedy předpokládat, že Snopkův náhrobník vznikl bezprostředně po jeho smrti. U klášterního *restaurator magnificus* bylo okamžité uctění jeho památky, navzdory čilému stavebnímu ruchu, téměř povinností a náhrobník tak byl osazen v ještě nedokončené kapli. Dověšení výzdoby obou transeptových kaplí sahá do padesátých let 18. stol., kdy je vymaloval mohelnický rodák Juda Tadeáš Supper. V této době můžeme předpokládat vznik zbylých náhrobníků, které byly zřejmě z čistě praktického hlediska osazeny

až po dokončení malířské výzdoby. Pro rozdílnou dobu vzniku Snopkova a zbylých artefaktů svědčí i použitá ornamentika kartuší. Kartuš Snopkova náhrobníku je tvořena akantem, na ostatních se objevuje již slohově pokročilejší rokajový dekor.

Přikročme nyní ke konkrétnímu popisu desek⁵² a doplňkové freskové výzdoby. **Náhrobník opata Jindřicha Snopka** [21] nese kartuš tvořenou akantovými rozvilinami, ve které je umístěn téměř kruhový štít, čtvrcený křížem s literami MORS ve vrcholech jeho ramen. Uprostřed kříže v trnové koruně lilie, v prvním a čtvrtém poli znaku snop obilí, ve druhém sedlo a ve třetím poli skála. Na štítu mitra s fimbriemi, znak podložen dvěma nakoso umístěnými berlemi.

Náhrobní nápis, provedený v devětadvaceti řádcích zní: R(everendissi)mus (et) /^b A^ampl(issi)mus / Dominus /^b Dominus / HENRICUS /^b SNOPEK / é Sancta /^b Corona / FILIUS /^b SAPIENS / á corona Fr(atrum) /^b de Sedlecz electus / ABBAS LXI(us) / XXIV Annis Sedleczio praefuit, / utilissiméqve profuit / XXIV Filios genuit / DIGNISSIMUS HONORE PATER. / Operosos extruxit muros, / Sanctos non neglexit mores / BERNARDAEUS ARCHITECTUS. / Patrimonium Christi augmentavit / Pauperes sibi A^amicos fecit / PRUDENS PATER FAMILIAS. / M^aagnae hujus B^aasilicae / inter natos mulierum ^aMAJORJ^a dicatae / RESTAURATOR MAGNIFICUS./ R^aestauracionis initia ubi fecit / sub Auspicys SS(anctorum) XIV ^aAVXJLJATORUM^a / in ibi nunc reqviescit / EXIMIUS CULTOR EORUM. / postqvam, tempore messis / in horrea Coelestia portandus / MANIPULUS EXULTATIONIS / vitam D^aie M^aensis J^aulii / DeCIMA(m) oCtaVa(m) fInIIt. (^a=kurzívnní provedení, ^b=přerušeno znakem)

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán pan

Jindřich Snopek ze Svaté Koruny, moudrý syn z koruny bratří ze Sedlce zvolený jako 62. opat. Po 24 let velmi prospěšně stál v čele sedleckého kláštera. Svou ctí nejdůstojnější otec vychoval 24 synů (myšleno noviců). Vystavěl umělecky provedené zdi, nezanedbával svaté mravy, Bernardovský stavitel rozhojnil Kristovo dědictví. Chudé učinil svými přáteli, byl prozíravým otcem rodiny. Byl velkorysým obnovitelem této velkolepé baziliky. Počátky této obnovy zahájil pod záštitou Nejsvětějších 14 pomocníků. Nyní v ní sám odpočívá jako jejich výtečný ctitel, když nadešel čas, aby v době žně byl přenesen do nebeské sýpky jako snůpek plesání. Svůj život završil 28. dne měsíce července.

Fresková výzdoba se rozvíjí po celé ploše stěny kaple. Náhrobník je zasazen do iluzivního edikulového rámce tvořeného profilovanou římsou se segmentovým zakončením a dvojicí pilastrů s volutovými křídly, na nichž spočívají z každé strany dvě vázy. Váza po levé straně doutná. Na římsce pod segmentem leží koruna. Po stranách stěny se rozvíjí rokajový dekor, zakončený v úrovni spodního výklenku volutami. Na volutě vlevo sedí andílek s modrou rouškou přehozenou přes klín. Pravicí přidržuje berlu a v levé ruce drží nádobu, z níž pije přilétající pták. Po pravé straně výklenku sedí infulovaný andílek se zlatou rouškou, držící v ruce dvě hořící svíce, pohlíží si do očí s andílkem pod ním, držícím knihu. Nad postavami pokračuje vinoucí se rokajový dekor ukončený květinovými trsy v úrovni iluzivní kuželkové balustrády pod emporou. Pod balustrádou sedí na volutové atice skupina tří postav. Andílek vlevo s červenou rouškou a přilbou s chocholem drží zelenou snítku a zvětšené jablko s křížkem, vedle něj putto s červeným biretem a krátkým červeným

pláštíkem drží v pozvednuté ruce nádobu se stuhou a nápisem P: ANTI[...]. Vedle něj pak andílek rovněž s přilbou s chocholem adoruje kříž držící v levici.

Doutnající váza je prvkem připomínajícím ukončení lidského života. Její dým symbolizuje odchod lidské duše, stejně tak hořící svíce, jejíž plamínky evokují dohasínající život. Ostatní předměty v ruce andělů se vztahují ke čtrnácti svatým, jimž je kaple zasvěcena.

Náhrobník opata Bonifáce Blahny [22] nese znak sedleckého opatství, zasazený v rokajovo-boltcové kartuši. Oválný štít čtvrcený křížem s literami MORS ve vrcholech jeho ramen, v křížení štítek s římskou číslicí XIV, v prvním poli hlavního štítu sedlo, nad ním z pravé strany vybíhá rámě mnicha držícího berlu, na které jsou navlečeny dvě koruny. Ve druhém poli sv. Martin na koni, dělící se s žebrákem pod ním o plášť, ve třetím poli ze země vyrůstající tři pruty, překryté mnišskou kápí, ve čtvrtém poli tři kopce. Štít je podložen dvěma nakoso umístěnými berlemi, mezi nimi mitra.

Náhrobní nápis se rozvíjí ve čtyřadvaceti řádcích a zní: Reveren / ^a dissimus ac Am / ^a pli(ssi)mus / D(omi)nus / ^a D(omi)nus / Boni / ^a facius / Bla / ^a hna / Primus e'Gremio / post devastationem Hussiticam, / ex Cathedra Canonistica / ad Clavum Abbatialem / Monastery Sedlecensis electus Abbas / ordine LXII. / Huic pro Regimine / nihil fuit antiqvius / Canone sacrae Regulae. / qvam tam stricte Ipsemet observavit, / et a suis observari fecit / ut posteritati problema reliqverit / Meliorne fuerit Ipse Canonu(m) Professor, / an Canonis Benedictini Professor, / erecto piaculari Foedere defunctoru(m) / in Ossario Sedlecensi / tandem

Canonem mortalitatis exsolvens. / IpseMet Vita(m)
fVnCtIs / est ConfoeDeratVs / die 27 Decembr(is).

(^a=přerušeno znakem)

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán pan Bonifacius Blahna, první ze shromáždění po husitském zpusťování zvolený opat z kanonické katedry k opatskému klíči sedleckého kláštera, v pořadí 62. Při správě mu nic nebylo staršího než kánony Svaté řehole, které sám tak velmi přísně zachovával a své lidi vedl k tomu, aby je zachovávali, že potomstvu zanechal problém, zda byl lepším profesorem kánonů, nebo vyznavačem Benediktova kánonu (v latině slovní hříčka: profesor - professus). V sedlecké kostnici vybudoval očišťnou Smlouvu zemřelých a sám naplňuje kánon smrtelnosti, k zemřelým se připojil dne 27. dubna.

Fresková výzdoba se rozvíjí po celé ploše stěny kaple. Náhrobník je zasazen do iluzivního edikulového rámce tvořeného profilovanou římsou se segmentovým zakončením a dvojicí pilastrů s volutovými křídly, na nichž spočívají z každé strany dvě vázy. Váza po levé straně doutná. Na římsě pod segmentem leží koruna. Po celé ploše stěny se rozvíjí rámeček tvořený akantovými rozvilinami. Na dvou volutách v úrovni spodního výklenku sedí dva putti. Putto vlevo, zahalený do modré drapérie, drží kalich překrytý rouškou a završený korunou, putto vpravo zahalený do červené drapérie, přidržuje monstranci. Zbytek stěny nad nimi je dekorován květinovými trsy a v úrovni lomeného oblouku vlevo dva andělé nesoucí hořící svíce, vpravo pak anděl držící růži. Pod stěnou empory se rozvíjí iluzivní kuželková balustráda.

Náhrobník opata Oty Zahrádeckého [23] tvoří znak sedleckého opatství zasazený v boltcovo-rokajové kartuši.

Nápis ve třiceti řádcích zní: R(everendissi)mus /^a
 Ampl(issi)m(us) / D(omi)nus /^a Dominus / Ot /^a to / Zahra /^a
 deczky / Henrici /^a Patris / Reveren /^a dissimi / Religiossi
 /^a mus Filius, / subinde / Paterna in Sede Succesor / Abbas
 Sedlecensis LXIII / hodie / non tantum sepulchro Patri
 vicinus / sedet simillimus. / Pulvis et Cinis. / XII annis
 Sedleccio praefuit pluribus profuit, / longiori aevo /
 Dignissimus Pater. / Gregem Domini numerose augmentavit, /
 Virtutum exemplis salubriter pavit, / Forma Gregis factus, /
 Pastor Apostolicus. / Ejus in Caelites pietatem / loqvuntur
 Arae in hac Basilica exstructae; / Industriam in
 administrando Patrimonio Christi, / testantur AEdes é ruinis
 resuscitatae, / quibus restauratis / Ipsem et ruinam vitae
 passus, / et ad Caeli mansiones evocatus: / In VIGILIA
 D(omini) BartholoMae / terrena / peLLe eXVItr. (^a=rozděleno
 znakem)

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán pan
 Ota Zahrádecký, nejzbožnější syn nejctihodnějšího otce
 Jindřicha a následně na otcovském stolci nástupce. Opat
 sedlecký 63. Dnes nejen podobně sídlí v sousedství
 otcova náhrobku jako prach a popel, ale po 12 let stál
 v čele sedleckého kláštera a mnohým prospěl svým delším
 věkem. Jako nejdůstojnější otec značně rozhojnil Pánovo
 stádo. Blahodárně se staral o příklady ctností.
 Apoštolský pastýř, o jehož zbožnosti vůči světcům
 vyprávějí oltáře vystavěné v této bazilice. O jeho píli
 při správě Kristova dědictví svědčí budovy vzkříšené
 z ruin, po jejichž restaurování sám opustil ruinu těla
 a byl povolán do nebeských příbytků a o vigilií pana
 Bartoloměje byl svlečen z pozemské kůže.

Náhrobník opata Jana Reichknechta [24] tvoří znak
 sedleckého opatství v boltcovo-mušlové kartuši. Nápis ve
 čtyřiatřiceti řádcích zní: Sub /^a hoc Mar /^a more / ja /^a

cet / Qvi / ^astetit / imo / ^asedit / per / ^aannos / supra / ^a
vicenos / in Abbatum / ^aSubsessio / Pater Optimus /
Reverendissimus ^b-ac^{-b} Amplissimus / Dominus Dominus / Ioannes
Reichknecht / Monastery Sedlecensis Abbas LXIV / Qvem in
comitys Generalibus / Congregatio Patru(m) Cistercy /
Suscepit Diffinitorem / Vicariatus Bohemiae Moraviae et
Lusatiae / Visitatorem ^b-ac^{-b} Vicarium Generalem / In hoc
Munere Dum Provinciam suam per annos XV / laudabilissime
gubernasset / et gubernando frequentius visitasset / Huic
tandem / Universae carnis Visitatrix Mors / Extremum
Visitationis indixit Diem / 4 tan Juny / Qva / SeDeM FILIO
Cesserat Ia Cobo. (^a=přerušeno znakem, ^b=menší)

Překlad: Pod tímto mramorem leží ten, kdo stál,
dokonce i seděl po více než dvacet let v posloupnosti
opatů, nejlepší otec, nejctihodnější a nejurozenější
pán pan Jan Reichknecht, 64. opat sedleckého kláštera,
který zastupoval v generálních stavech kongregaci
cisterciáckých otců, působil jako visitátor a generální
vikář vikariátu Čech, Moravy a Lužice. V tomto úřadě
svou provincií chvályhodně řídil po 15 let a při její
správě ji co nejčastěji navštěvoval. Přece však i jemu
smrt, visitátorka každého těla, určila den poslední
vizitace. Dne 4. června svůj stolec přenechal synu
Jakubovi.

2.5. Sepulkrálie cisterciáckého klášteřa ve Vyšším Brodě

Ve vyšebrodském klášteře se zachoval nejpočetnější barokní soubor opatských sepulkrálií čítající třináct kusů. Tento počet tvoří ucelený souhrn náhrobníků všech zde působících opatů 17. a 18. stol. Jmenovitě se jedná o náhrobníky opatů Michaela Fabritia (1591-1607), Pauluse III. Fahrenschona (1608-1620), Gandolpha Scheidingera (1620-1631), Georga II. Schroffa [28] (1631-1641), Georga III. Wendschuha [30] (1641-1668), Henrica III. Jana [32] (1668-1669), Jana Claveye (1669-1687), Francisca Wendschuha (1688-1690) [34], Bernarda Hartingera [36] (1690-1695), Stanislava Preinfalka [38] (1695-1721), Candida Heidricha [40] (1722-1747), Quirina Mickla [42] (1747-1767) a Heřmana Kurze (1767-1795).

Vyšebrodské sepulkrálie, umístěné v konventním kostele Nanebevzetí P. Marie, jsou unikátní nejen co se počtu týče, ale zejména díky své vysoké hodnotě umělecko řemeslného zpracování a nákladnému provedení. Od ostatních opatských monastických souborů se liší svým reliéfním, figurálním pojetím. Náhrobníky, zhotovené převážně z červeného mramoru, nesou v reliéfu tesanou postavu opata v ornátu či řádové kukule. Sepulkrálie Matyáše Kurze, posledního opata 18. stol. má podobu nápisové dlaždice. Tento typ sledují i další artefakty 19. stol. Blíže si vyšebrodské náhrobníky rozebereme v kapitole zabývající se typologií.

Problematicke pohřebního ritu ve vyšebrodském klášteře se detailněji věnuje Hlinomaz, z jehož článku budeme co se týče lokace opatských hrobů vycházet. Vyšebrodští opati byli až do poloviny 16. stol.

pohřbívání v prostoru kapitulní síně. Jan Harzius, zemřelý roku 1588, byl prvním opatem pohřbeným v interiéru konventního kostela, konkrétně v prostoru před presbytářem. Konkrétní lokaci opatských pohřbů známe díky dochovanému plánu klášterního kostela, zhotoveného roku 1784 Antonínem Sebaltem, který vyznačil „všechna pohřební místa v kostele od pohřbu Jana III. Harzia až po rok 1784, tedy po vydání zákazu pohřbívání do vnitřních prostor kostelů.“⁵³ Opatské pohřby 17. a 18. stol. byly situovány do prostoru před presbytář, kaple sv. Bernarda a kaple P. Marie. V souvislosti s předlážděním kostela v 80. letech 19. stol. došlo k přesunu všech opatských desek z prostoru před presbytářem do podlahy pod kruchtou, kde jsou umístěny dodnes.

Náhrobníky přemístěné z podlahy lodi jsou značně sešlapány. Identifikaci některých ztěžují nedochované nápisy, nebo dochované pouze ve fragmentu. Pro poznání nápisů se stává cenným soupis náhrobníků z pera klášterního archiváře Siegfrieda Kühwega z konce 1. poloviny 19. stol. U nedochovaných nápisů tedy cituji Kühwegovi přepisy tak, jak je uvedl již Hlinomaz. Současné umístění náhrobníků je krajně nevhodné a je potřeba je přemístit do svislé polohy, aby se zamezilo jejich dalšímu sešlapání.

Přístupme nyní k popisu jednotlivých desek a přepisu jejich nápisů. Pořadí artefaktů je dané chronologicky. Prvním náhrobníkem pocházejícím ze 17. stol. je **náhrobník opata Michaela Fabritia** [25]. Kühweg uvádí náhrobník, původně umístěný před presbytářem, jako „velmi jednoduchý, s již nerozeznatelnou výzdobou.“⁵⁴ Jeho latinský nápis česky zněl: „Snadno pohrdá vším ten, kdo stále myslí na smrt.“⁵⁵ Při

identifikaci desky jsme postupovali vylučovací metodou. Dva z celkového počtu osmi opatských náhrobníků, druhotně umístěných v podlaze lodi pod kruchtou, nebyly z důvodu smazaného nápisu a osobního opatova znaku identifikovány. Jedná se o náhrobníky opatů Fabricia a Jana III. Harzia. Jelikož Kühweg popisuje Harziův náhrobník jako kámen z červeného mramoru, zbývající kámen ze žuly tedy bude náhrobníkem Fabritiovým. Je na něm zobrazena postava ležícího, prostovlasého opata v řádové kukule, s hlavou spočívající na malé, obdélné podušce se střapci. V levici drží berlu se sudariem a v pravici knihu. Pod ním se přibližně v úrovni jeho chodidel nachází oválné pole, v horních okrajích flankované okřídlenými andílčími hlavami, nesoucí původně nápis. Přítomnost andílčích hlav, vyplňujících rohy náhrobníků, je typická pro sepulkrálie renesančního období. Nad pravou andílčí hlavou je patrný opatův znak vrcholící mitrou.

Náhrobník opata Pauluse III. Fahrenschona

[26], původně umístěný před presbytářem, je již značně sešlapán. Na desce z červeného mramoru je patrná stojící postava infulovaného opata v pontifikálním oděvu. Patrný je plášť sepnutý na hrudi, sahající přibližně do pasu a spadající ve třech volných záhybech pod opatovou pravou rukou. V pravici drží opat knihu, zřejmě rozevřenou, což je patrné z úchopu prstů. V pozvednuté levici drží berlu se sudariem, obrácenou závitem dovnitř. U nohou v pravém dolním rohu je znak s nepatrně viditelným křížem, mohlo jít o propletené litery H a F, čili klášterní znak - Hohenfurt (Vyšší Brod). V levém dolním rohu pak osobní znak opatův, ze kterého je v horním poli čitelná sevřená paže. Úplný znak nalezneme na opatově podobizně v knihovně chodbě.

Jedná se o příčně dělený štít, v horním modrém poli stříbrná paže drží červenou růži. „Dolní pole je vyplněno stříbrnočerveným routováním, což je motiv znaku řádu cisterciáků.“⁵⁶

Obvodový nápis, dnes nečitelný, podle Kühwega zněl: ADM : REV: D. D. PAULUS FAHRENSCHON ABBAS HUIUS MONASTERII : QUI REXIT ANNIS DUODECIM : OBIIT XXIV DIE JANUARIII.⁵⁷

Překlad: Nejctihodnější pán pan Pavel Fahrenschohn, opat tohoto kláštera, který působil v úřadě po dvanáct let, zemřel dne 24. ledna.

Náhrobník opata Gandolpha Scheidingera [27], původně umístěný před presbytářem, je částečně sešlapán. Na desce z červeného mramoru je zobrazena stojící postava infulovaného opata v ornátu. Vysoká mitra je rozevřená do dvou rohů zakončených dvěma křížky. Opat pravicí žehná, v levé ruce drží za sudarium berlu obrácenou závitem ven. U nohou v pravém dolním rohu situován klášterní znak, v levém dolním rohu pak znak opatův. Je jím rožmberská růže s písmenem T ve středu.

Fragment obvodového nápisu, dnes zcela nečitelného, podle Kühwega zněl: „[...] *in Christo D. D. Gangolfus Scheidinger abbas* [...]“⁵⁸ Překlad: V Kristu pán pan opat Gangolfus Scheidinger.

Náhrobník opata Georga II. Schroffa [29], pohřbeného v kapli sv. Bernarda, je od doby svého vzniku umístěn ve zdi severní stěny kaple a z toho důvodu zachován bez poškození. Na náhrobníku z červeného mramoru je zobrazena stojící postava infulovaného opata, pozvednutou pravicí žehná a v levici přidržuje berlu obrácenou závitem ven. Opat je oděn do ornátu zdobeného ve středu svislým pásem dekorovaným akantovou rozvilinou. Z pod ornátu mu v úrovni kolen vystupují konce štolý zakončené třásněmi. Spodním oděvem je

alba, přes levé předloktí má opat navlečeno manipulum ukončené třásněmi. Mitra, příčně dělená na dvě pole zdobené stylizovanou vegetací má viditelné fimbrie vlající rovnoběžně s opatovými rameny. Oválná kartuš v levém dolním rohu desky znázorňuje opatův znak. Je jím dělený štít, ve vrchním poli vyskakuje jednorožec obrácený vpravo proti svahu hory. Dolní plocha je polcena na čtyři pole.

Artefakt nenese obvodový nápis, informace o zemřelém podává nápisová kartuš v pravém dolním rohu u nohou opata. Nápis zní: AETERNAE MEMORIAE / RMI AC AMPL: DNI DNI / GEORGII SCHROFF / QVI/ HVIC MONASTRIO / VT PRAELATVS PRAEFVIT / VT ABBAS PROFVIT/ ANNIS X. MENSIBVS III / DEMVM OFICIO PRIMVM SPONTE / DEINDE VITA NON IN VITE/ DEFVNCTVS / NON OBIIT SED ABIIT / A: MDCXLI / POSVIT / F. G. / W. A.⁵⁹

Překlad: K věčné památce ctihodného a urozeného pána pana Jiřího Schroffa, který coby prelát a opat stál v čele tohoto kláštera po 10 let, 3 měsíce a poté dobrovolně opustil úřad a poté, ne nedobrovolně i život. Nezemřel, ale odešel roku 1641.

Poslední čtyři písmena nápisu znamenají: Franciscus Georgius Wendschuch Abbas a „*figuruji takřka na všem, co za Wendschucha ve Vyšším Brodě vzniklo.*“⁶⁰ Wendschuch byl v době Schroffovi smrti z důvodu jeho rezignace již dva měsíce opatem a o jejich vřelém přátelství svědčí fakt, že Schroff v rukou svého nástupce zemřel.

Náhrobník opata Georga III. Wendschucha [31], pohřbeného v kapli sv. Bernarda, je od doby svého vzniku umístěn v podlaze kaple. Náhrobník z červeného mramoru nese stojící postavu infulovaného opata, jež pravicí žehná a v levici přidržuje berlu, obrácenou závitěm dovnitř a zavřenou knihu. Oděn je v dlouhý plášť sepnutý ozdobnou agrafou a rochetu sahající ke kolenům. Na hrudi má zavěšen

kříž a na ukazováčku jednoduchý prsten. Mitra, příčně dělená na dvě pole zdobené stylizovanou vegetací má viditelné fimbrie vlající rovnoběžně s opatovými rameny. V pravém dolním rohu je umístěna oválná kartuš s opatovým znakem. Tím je dělený štít, s horním polem polceným na dvě části, v pravé klášterní znak, v levé litera T, jejíž dřík protíná vpravo skákající kanec. Dolní pole je kroví rozděleno na tři části. V prostředním poli lilie, v postranních částech po jedné růži.

Náhrobník neobsahuje žádný nápis, „*protože jej dal opat zhotovit ještě za svého života.*“⁶¹ Oválná kartuš, umístěná při levém dolním rohu náhrobníku zůstala prázdná, což podporuje tezi o vzniku desky před opatovou smrtí. Nápis s datem úmrtí opata měl být do kartuše vepsán posmrtně, ale nestalo se tak.

Z tohoto příkladu můžeme usuzovat i na dobu vzniku náhrobníku Wendschuhova předchůdce Georga II. Schroffa, který mohl být rovněž zhotoven za života zemřelého a nápis na kartuši doplněn jeho nástupcem posmrtně. Značka F.G.W.A. by se tedy vztahovala pouze ke zhotovení nápisu, nikoli celé desky.

Oba náhrobníky umístěné v kapli sv. Bernarda vykazují typologickou shodnost. Podobnosti nalezneme jednak v základní kompozici postav opatů, tak i v podružnostech, týkajících se podoby a umístění kartuší i shodně utvářené mitry s vlajícími fimbriemi. Ač v celkovém stylovém provedení vykazují značné odlišnosti, můžeme s jistotou říci, že se Wendschuh nechal inspirovat u svého předchůdce Schroffa nejenom v základní podobě náhrobníku, ale i jeho předsmrtném vyhotovení.

Vznik Wendschuhova náhrobníku můžeme tedy klást před rok jeho smrti (1668). Kniha v opatových rukou odkazuje na

fakt, že byl literárně činný. Nejde tedy o bibli, nebo obecná řádová statuta - tyto knihy můžeme předpokládat u zbylých opatů. „Jeho [myšleno Wendschuhovým] *nejdůležitějším dílem jsou...tzv. Acta Altovadensia, což je 9 silných foliových svazků, které dal opat sestavit nebo z části sám napsat a které obsahují téměř veškerý historický materiál kláštera od jeho založení až do roku 1664.*“⁶² Kniha na náhrobníku má na hřbetu umístěnou rožmberskou růži. Pokud by se jednalo o konkrétní artefakt z výše zmíněné kompilace, mohli bychom upřesnit i dobu vzniku náhrobníku a vročit ji mezi roky 1664-1668. Do roku 1664 dovolovalo opatovi zdraví pracovat na soupisu, poté již zřejmě v důsledku „*vleklé a bolestivé nemoci*“⁶³ pomýšlel na blížící se smrt a zbudování náhrobku.

Náhrobník opata Henrica III. Jana, původně umístěný před presbytářem, je částečně poškozen vyšlapáním. Deska z červeného mramoru nese postavu stojícího infulovaného opata v pontifikálním oděvu, držícího v pravici zavřenou knihu a v levé pozvednuté ruce berlu obrácenou závitěm ven. Opat má na ruce rukavice. Levý dolní roh náhrobníku nese již zcela vyšlapanou oválnou kartuš, původně nesoucí opatův znak. Tím byl polcený štít, v pravém poli klášterní znak, v levém dvojitý obličej starořímského boha Januse.

Náhrobník nese majuskulní obvodový nápis, provedený v jednom řádku. Nápis zní: HIC IACET SEPULTVS REVERENDISSIMVS AC AMPLISSIMVS DN DN / HENRICVS IGNATIVS IANVS / ABBAS AETOPVADENSIS RI XIT SEPTIMANIS 14 OBIIT IN DNO 1669 [F]EBR CVI ANIMA REQVIESCIT IN [PACE].

Překlad: Zde leží pochovaný nejctihodnější a nejurozenější pán pan Jindřich Ignác Jan, působil v úřadě po 14 týdnů, zemřel v Pánu roku 1669 v únoru. Nechť jeho duše odpočívá v míru.

Náhrobník opata Jana IV. Clavey [33], původně umístěný před presbytářem, je částečně sešlapán. Deska z červeného mramoru nese postavu stojícího opata v pontifikálním oděvu, držícího v pravici zavřenou knihu a v levé pozvednuté ruce berlu obrácenou závitem ven. Opat má na ruku rukavice. V levém dolním rohu náhrobku je oválná kartuš s opatovým znakem – dvěma zkříženými klíči.

Náhrobník nese latinský majuskulní nápis, provedený v jednom řádku po obvodu desky. Fragment nápisu zní: [...] REVERENDISSIM [...] / DN DN IOANNES CLAVEY ABBAS HVI [...] IOC [...] A 168[7] DIE / 29 NOVEMBRIS [...] / [...] REQVIESCAT IN PACE ORATE PRO EO.

Překlad: Nejctihodnější pán pan Jan Clavey, opat tohoto místa, zemřel 29. listopadu roku 1687. Necht' odpočívá v pokoji, modlete se za něj.

Náhrobník opata Francisca Wendschucha [35], pohřbeného v kapli sv. Bernarda, je od doby svého vzniku umístěn v podlaze kaple, konkrétně vedle náhrobku Georga Wendschucha. Příbuzenství strýc-synovec bylo pro lokaci Wendschuchova hrobu určující. Na náhrobníku z červeného mramoru je zobrazena ležící postava opata s překříženými rukama v oblasti klína. Zesnulý je oděn v kukule, dlouhém, řádivém oděvu s bohatě řasenými, dlouhými, širokými rukávy. Prostovlasý opat není infulován, jeho hlava spočívá na obdélné podušce se střapci v rozích. V kartuši pravého dolního rohu je umístěn jeho znak, který měl stejný se svým strýcem (viz výše). Na štítu spočívá zmenšená mitra s berlou.

Náhrobník nese majuskulní, latinský nápis, provedený v jednom řádku po obvodu desky. Nápis zní: AMDCLXXXX DIE 24 APRILS IN / DNO OBIIT Rdissimus PERILLVSTRIS AC AMPLISSIM DN DN FRANCISCVS WENDS / SCHVEH DE ZDIR MONRIJ ALT ABBAS / ANNIS 2 AET 36 PROFESS 13 + REQVIESCAT + IN PACE + AMEN

Překlad: Roku 1690 dne 24. dubna v Pánu zemřel nejctihodnější, nejjasnější a nejurozenější pán pan František Wendschuh ze Zdíře, po dva roky opat kláštera, v 36. roce svého života a po 13 letech v řádu. Necht' odpočívá v pokoji. Amen.

Náhrobník opata Bernarda Hartingera [37], pohřbeného v podlaze lodi kostela před oltářem sv. Barbory, „tedy mezi třetím a čtvrtým klenebním piliřem...po epištolní straně kostela“, ⁶⁴ je nyní umístěn pod kruchtou. Žulová, částečně sešlapaná deska nese ležící postavu prostovlasého opata s překříženými rukama v oblasti klína. Zesnulý je oděn do řádové kukuly, jeho hlava spočívá na obdélné podušce se střapci ve spodních rozích. Znak zemřelého je umístěn v pravém dolním rohu. Je jím dělený štít, v horním polceném poli vpravo klášterní znak, vlevo medvěd. Dolní pole děleno kroví na tři části. V prostředním poli lilie, v postranních částech po jedné růži. Toto pole je totožné s dolní polovinou znaku rodu Wendschuhů. V klenotu infule s postranními fimbriemi a dnes již téměř nečitelnou pastýřskou holí.

Latinský, majuskulní nápis, provedený v jednom řádku po obvodu desky zní: A D 1695 DIE 13 FEBR AETATIS 70 REGIM [...] / OBIIT IN DNO RM AC / AMPLISSIM D. D. BERNARDVS HARTINGER / ABBAS HUJ MNRII.

Překlad: Léta Páně 1695 dne 13.ledna v 70. roce svého života a ... roce svého úřadu zemřel v Pánu nejctihodnější a nejurozenější pán pan Bernard Hartinger, opat tohoto kláštera.

Náhrobník opata Stanislava Preinfalka [39], pohřbeného v podlaze lodi kostela před oltářem Božského Srdce Páně, původně nazývaného oltářem Svátostí, je nyní umístěn v podlaze pod kruchtou. Náhrobník z červeného mramoru,

částečně poškozený sešlapáním, tvoří výjimku ve vyšebrodském souboru svým plošným, rytým ztvárněním. Stojící infulovaný opat je oděn v ornátu s křížovým zdobením. V pozvednuté levici drží berlu se závitem obráceným dovnitř, pravicí žehná. Oválná kartuš v pravém dolním rohu nese částečně patrný znak zemřelého, který najdeme dochován v úplnosti na opatově podobizně v knihovni chodbě. Jedná se o dělený štít, v horním polceném poli vpravo klášterní znak, vlevo sedící sokol. Dolní pole děleno krokví na tři části. V prostředním poli lilie, v postranních částech po jedné růži. Na opatově krku visí stuha, na níž byl zavěšen kříž. Honosný exemplář, provedený ve stříbře, je znázorněn na opatově podobizně v knihovni chodbě, kde na něj Preinfalk gestem ruky upozorňuje.

Náhrobník nese latinský, majuskulní nápis, provedený v jednom řádku po obvodu desky. Nápis není od obrazové plochy oddělen rytou linií, ani odsazením, jak je tomu v případě ostatních artefaktů. AD VESPERVM OCCVBVIT ANNO AET: 61: / DOMINVS STANISLAVS / PREINFALCK 27 ANNIS ABBAS PIE / PRAEFVIT 28 [---].

Překlad: V podvečer zemřel v 61. roce svého života pán Stanislav Preinfalk, který po 28 let jako opat stál zbožně v čele.

Epitaf opata Candida Heidricha [41], pohřbeného na epištolní straně kaple P. Marie, je od své doby vzniku umístěn ve zdi jižní stěny. Deska z běložlutého mramoru nese v nízkém reliéfu provedenou postavu klečícího opata, oděného v řádové kukule. Opat se modlí se sepjatýma rukama ke krucifixu, umístěnému na hranolovém stupni klekátka, jehož čelní stěnu zdobí kartuš z akantových rozvilin s opatovým znakem. Tím je čtvrcený štít, uprostřed svislý, šachovaný pruh, v prvním poli klášterní znak, ve druhém pelikán

v hnízdu, drásající si zobákem hrud', aby nakrmil tři mláďata pod ním, ve třetím poli dvojitá lilie a ve čtvrtém rožmberská pětilistá růže. Pelikán krmící mláďata vlastním masem symbolizuje Kristovu oběť, dvojitá lilie odkazuje na řádovou symboliku. Jako klenot do dvou rohů rozevřená mitra s okraji tvořenými pásem drahých kamenů a středovými kameny rozmístěnými do tvaru kříže, po stranách doplněná o vlající fimbrie. Vlevo od ní nakoso umístěná berla se závitem obráceným ven. Tvořena je akantovými úponky a středovou čtyřlístou rozetou. Scénu doplňuje v levém horním rohu sepnutý závěs zakončený šňapci.

Epitaf nese latinský minuskulní nápis, provedený v jednom řádku po obvodu desky. CanDIDUs Abbas paterqVe ter / VeneranDVs pIe obIIIt XXII oCtobrIs / Abbat: 25: sacerd: 43: profes: 47: aet: 73: ann: / siste mortalis ! a Ei bene Precare

Na soklu pod epitafem podélně oválná kartuš z černého mramoru s nápisem: Deponit monumentum / grata posteritas

268 725 189 585

Překlad: Bez poskvrny opat a otec třikrát úctyhodný zbožně zemřel 22. října. Opat po 25 let, kněz po 43 let, v řádu po 47 let, v 73. roce svého věku. Zastav se zde, smrtelníče, a dobře se za něj pomodli. Památník zde zbudovalo vděčné potomstvo.

Epitaf opata Quirina Mickla [43], pohřbeného na evangelijní straně kaple P. Marie, je od doby svého vzniku umístěn ve zdi severní stěny. Deska z běložlutého mramoru nese v nízkém reliéfu provedenou postavu klečícího opata, oděného v řádové kukule. Opat se modlí se zkříženýma rukama na hrudi k obrazu Bohorodičky, umístěného na hranolovém stupni klekátka, jehož čelní stěnu zdobí oválná kartuš s opatovým znakem. Tím je štít čtvrcený jetelovým křížem,

v místě křížení štítek s pětilistou růží. V prvním poli hlavního štítu klášterní znak, ve druhém granátové jablko s olistěným stonkem, ve třetím poli slunečnice s olistěným stonkem a ve čtvrtém dvojitá lilie. Granátové jablko je symbolem duševních schopností, tvůrčí síly a vděčnosti, slunečnice symbolizuje oddanost a úctu. Jako klenot je zde do dvou rohů otevřená mitra zdobená akantovou rozvilinou, ve středu a u vrcholu se seskupením drahých kamenů, spodní pás tvořen drahokamy a horní okraje zdobeny vrapováním. Mitra je doplněna o postranní fimbrie, vlevo od ní nakoso umístěná horní část berly se závitem obráceným ven. Tvořena je akantovými úponky a středovou čtyřlístou rozetou. Vše převýšeno kloboukem se třemi střapci (1,2) spadajícími po stranách pontifikálií. Scénu doplňuje v pravém horním rohu sepnutý závěs zakončený střapci.

Epitaf nese latinský, minuskulní nápis, umístěný v jednom řádku po obvodu desky. Nápis zní: QVIRINUS abbas, sacra, profana Doctrina, rebusve gestis MagnUS / ple obivit XXIII februarII / anno aetat: 56 Profes: 35 sacerd: 32 Abbat: 80 / Plora fili ! deplora Patrem ac digno memoria dic

211 44 220 276 4 110 205 16

requiescat in pace.

563 49 69

Na soklu pod epitafem podélně oválná kartuš s černého mramoru s nápisem:

Pro perpetua gratitudine / a minervali / D.D.D.

190 511 555 105 394 4 4 4

Překlad: Opat Quirin, zdatný velikán tajemství svaté i světské vědy, zbožně zemřel 23. února 1767, stár 56 let, v řádu let 35, kněžství 32, opatství 20. Bědujte synové! Naříkající otčino a důstojná paměti rci: Odpočívej v pokoji.

Pro neutuchající vděčnost moudrosti.⁶⁵

Heidrichův a Micklův epitaf jsou koncipovány jako protějškové, což je u monastické sepulkrální produkce jev méně častý. Obdobné řešení můžeme sledovat v případě již zmíněného Sedlce u Kutné Hory, kde tyto protějškově řešené artefakty vznikly s největší pravděpodobností současně. Protějškové řešení je typické pro barokní sepulkrálie klášterních zakladatelů a dobrodinců, které jsou umístěny převážně na čestném místě v presbytáři kostela a zhotovené ve stejném roce rukou jednoho mistra. Za příklady uveďme náhrobky v Oseku, Šternberku, Zlaté Koruně a Žďáru nad Sázavou.

Jejich shodné formální pojetí napovídá, že se jedná o práce jednoho autora. Typově jsou obměněny pouze stranovou převráceností a přítomností rozdílných předmětů modlitby. Epitafy vynikají svým naturalistickým ztvárněním patrným v přesvědčivě zvládnuté fyziognomii obou zemřelých. Opati mají jemně modelovanou obličejovou hmotu se znatelným tvarováním korpusu lebky, patrným zejména u subtilně provedeného portrétu Heidrichova. Micklova tvář je masitější, s povislou kůží pod čelistmi a na krku. Realističnost obou portrétů podporují detailně provedené uši, mělce vystupující oční klenutí i posazení duhovek. Žíly na ruce, vystouplé klouby prstů i vrásky v místech ohybů prstních článků dotvářejí dojem až fotograficky přesného portrétu.

Vysokou kvalitativní úroveň obou prací dokazuje i ztvárnění drapérií. Měkce modelované sklady řeholního roucha volně spadají k zemi a zvláště Heidrichův oděv svými mělkými, splývavými záhyby přizpůsobujícími se tělesným objemům navozuje až efekt mokré drapérie antických plastik a znázorňuje jemnost látky, ze které je kukula zhotovena. Stejným způsobem je pojat i závěs se dvěma plošně

překládanými záhyby a žilnatým zřasením. Drapérie Micklova epitafu mají dynamičtější členění i větší objemovost, patrnou zvláště na závěsu, který imituje jednoznačně hrubší materiál. Toto pojetí kontrastuje s velmi jemným provedením drapérie kryjící horní desku klekátka s mariánským obrazem. Jemné látce napnuté přes ostré rohy hranolu hrozí protrhnutí. Její napnutí je patrné ze skladby záhybů vycházejících z rohu desky. Nejdynamičtější je pak nakupení drapérie v oblasti Micklových chodidel. Roucho je zde jakoby stlačeno lištou epitafu určenou pro nápis.

Vysokou úroveň se vyznačuje i mariánský obraz, na kterém je i v tak malém měřítku přesvědčivě zobrazena vroucí láska matky a syna božího. Marie přidrží dítě v náruči, jejich těla jsou k sobě jemně přimknuta. Ježíšek ukazující pravé chodidlo drží v pravici kříž a levou rukou si přidrží drapérii na hrudi. Roucho, spadající v překládaných záhybech přes Mariinu hlavu a ramena, vytváří ve spodních partiích pod Ježíškovou figurou svým dynamickým rozvlněním jdoucím do všech stran, samostatný organismus. Konečně příkladem virtuozity autora je expresivní podání bolestně vypnuté figury ukřižovaného Krista, jehož dynamicky zvlněná, v ostrých žilnatých záhybech lámaná a překládaná bederní rouška je ukázkou mistrovství svého tvůrce. Pozoruhodné je rovněž naturalistické znázornění šlachovitého těla Spasitele s vystouplým hrudním košem a působivým detailem bolestí stažených prstů a převislé kůže pravého chodidla.

Specifické ztvárnění krucifixu a mariánského obrazu navozuje domněnku, že se jednalo o konkrétní artefakty v osobním vlastnictví opatů. Obě opatské postavy, navzdory svému provedení v nízkém reliéfu, působí velmi objemově a celá scéna díky důmyslným perspektivním zkratkám navozuje

přesvědčivou hloubkovou iluzi.

Toto řešení, společně s užitím několika stylových poloh drapérie, naturalisticky pojatého detailu a odhaleného závěsu - jenž dovoluje zvědavému oku diváka nahlédnout do opatovy cely a stát se tak svědkem okamžiku soukromé modlitby - vytváří až téměř iluzionisticky pojatou práci. Citlivé sochařské provedení podtrhuje poklidnou atmosféru celého výjevu, prodchnutého hlubokou intimitou a citovostí. Máme před sebou sochařská díla par excellence a je s podivem, že nebyla signována.

Pro současný vznik vyšebrodských epitafů hovoří nejen jejich protějškové pojetí a umělecká jednota, ale zejména číselné šifry, umístěné pod jednotlivými slovy náhrobních nápisů. Součet čtyř trojčíslí, uvedených pod latinskými slovy v kartuši Heidrichova, udává letopočet 1767. Shodné datum uvádí i součet pěti trojčíslí a tří jednotek pod latinskými slovy v kartuši epitafu Micklova, přičemž roky úmrtí Heidricha i Mickla najdeme zakódovány v chronogramech obvodového nápisu obou epitafů. Rok 1767 je nejenom datem Micklova úmrtí, ale i rokem zvolení Heřmana Kurze do opatské funkce. Oba epitafy tedy nechal zhotovit po Micklově smrti jeho nástupce Kurz.

Výše zmíněné skupiny čísel pod jednotlivými slovy v kartuších pokračují i pod obvodovým nápisem Micklova epitafu. Jejich součet rovněž dává hodnotu 1767. Číselnou šifru zčásti rozluštil Hlinomaz a Kolda. „Autorům se podařilo odhalit jenom částečně závislost číselných hodnot na písmenech v příslušných slovech, kdy bylo patrné, že se jedná o součty hodnot, pořadí písmen v latinské abecedě, tedy: $D = 4$, $ac (13)$, $dic = 16 (493)$... Přímou závislost skupin čísel pod jednotlivými slovy vyřešil PhDr. Vladimír Denkstein DrSc...Jde o zvláštní hodnotový starověký pořad

hebrejskořecký, tzv. „devítka“ (enneades). Sled hodnot tam byl takový, že v první řadě „devítek“, jednotkové, mají písmena od prvního v abecedě do devátého tutéž hodnotu, jako je číslo jejich pořadí, tedy 1 až 9. Druhá řada ennead je desítková, s hodnotami 10 až 90. Třetí řada je stovková s hodnotami 100-900...Skupiny čísel pod jednotlivými slovy jsou tedy výsledky součtů hodnot jednotlivých písmen...“⁶⁶

U Micklova epitafu známe jméno kameníka podílejícího se na jeho zhotovení. Byl jím Jan Michael Herrstorffer, „který roku 1771 Micklův náhrobek usadil do zdi kaple P. Marie, zhotovil k němu spodní část z černého mramoru a pozlatil písmena v nápisu, vše za celkovou sumu 279 zl. 45 krejcarů.“⁶⁷

Náhrobní dlaždice opata Heřmana Kurze, pohřbeného v kapli P. Marie, je umístěna od doby svého vzniku v podlaze na epištolní straně kaple. Na destičce z běložlutého mramoru (31 x 31 cm) „...jsou ve dvou řádcích oddělených znaméním kříže iniciála opata a datum jeho úmrtí.“⁶⁸ Dlaždice je úplná, nepoškozená.

2.6. Sepulkrálie cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně

Do současnosti se v areálu zlatokorunského kláštera dochovalo ze 17. a 18. stol. sedm opatských náhrobníků. Jmenovitě se jedná o náhrobníky opatů Melichara Hölderleho (1579-1608), Bernarda Pachmanna (1661-1668), Mathiase Ungara (1668-1701), Gerarda Pauera (1702-1716), Mathiase Kurze (1717-1720), Filipa Payera (1720-1733) a Kristiana Guschla (1733-1754). Z dvanácti opatů působících v tomto dvěstěletí známe tedy více jak polovinu jejich sepulkrálií. Opatům Valentinu Schönbeckovi (1608-1616), Georgu Huberovi (1616-1623) a Bohumíru Bylanskému (1755-1785) náhrobník zbudován nebyl a náhrobníky opatů Andrease Pachmanna (1623-1637) a Dětricha Bentia (1637-1661) se nedochovaly (podrobněji viz níže).

Sepulkrálie, zhotovené ze žuly, mají podobu obdélných desek nesoucích v přibližně horní třetině ryté pontifikálie, značně zjednodušené, pod nimiž se ve zbývající ploše desky rozvíjí rytý, latinský majuskulní nápis. Výjimku tvoří nejstarší památka této řady, reliéfní, figurální náhrobník opata Melichara Hölderleho, žel dochován pouze ve fragmentu.

O původní lokaci hrobů jsme dobře spravení prostřednictvím klášterní kroniky, jejíž informace citují výše zmíněné soupisové práce a publikace popisující klášterní historii. Během námi sledovaného dvěstěletí bylo deset z dvanácti opatů pohřbeno v areálu zlatokorunského kláštera. Valentin Schönbeck, rezignující na funkci 13. 3. 1616, zemřel kolem roku 1648 v Římě, poslední zlatokorunský opat Bohumír Bylanský, rezignující 10. 11. 1785, zemřel roku 1788 v Chýnově a byl pochován v tamním kostele Nejsvětější

Trojice, což samo o sobě odporovalo osvicenským nařízením a pravděpodobně i z toho důvodu v interiéru nenalezneme žádný, byť sebeprostší náhrobník.

Ostatní opati byli pohřbíváni nejprve v klášterní kapli Andělů strážných, tak se dělo od 1. desetiletí 17. stol. do počátku let šedesátých, protože hlavní klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie byl v této době v ruinách. Ze stejného důvodu se k pohřbům řádových bratří volil kostel sv. Markéty, kde našel hrob i opat Andreas Pachmann. Koncem šedesátých let byl hlavní kostel obnoven a opati až do zrušení kláštera pohřbíváni zde. Opat Bernard Pachmann, obnovitel klášterního chrámu tak byl prvním opatem pohřbeným v nově renovovaném kostele, konkrétně v prostoru před presbytářem. Tuto lokaci pak sledovaly i další opatské pohřby. Počátkem 20. stol. byly všechny náhrobníky z prostoru presbytáře vyzvednuty a přeneseny do kapitulní síně. V současnosti jsou umístěny v klášterním lapidáriu.

Přistupme nyní k popisu jednotlivých náhrobníků, přepisu jejich nápisů a konkretizované lokace jejich hrobů. Z **fragmentu epitafu opata Melichara Hölderleho** [44], vytvořeného z rudého, solnohradského mramoru, se zachovala pouze busta infulovaného opata a horní část berly. Berla, se závitem směřujícím dovnitř a opatřeným rozetou, je doplněna sudariem (pruh látky sloužící k jejímu uchopení). Vysokou mitru, rozevřenou do dvou rohů zakončených dvěma křížky, zdobí reliéfy drahých kamenů a perel. Po opatově pravém rameni splývá fimbrie. Plnovous, rámuující opatův obličej, kadeře vlasů i obočí jsou tvořeny pravidelně rytými liniemi. Dlouhý, tenký nos je mechanicky poškozen, mandlové, plynce zahlobené oči vzhlížejí vzhůru. Horní ret je překryt dlouhým knírem. Kolem fragmentu probíhá obvodový nápis: ANNO RESTITVTAE SALVTIS HUMANAЕ [...] CONSORTIO AMEN

Obvodový nápis v úplnosti zněl: RESTITVTAE SALVTIS
HVMANAE 1608 DIE 17. MAIJ REVERNDVS AC VENERABILIS DOMINVS
MELCHIOR HOLDERLE DE HORITZ HVIVS MONASTERII ABBAS DIEM SVVM
OBIIT ANNO AETATIS SVAE 63, CUIVSQVE ANIMA AETERNA IN COELIS
PACE PERFRVATUR CVM FELICI OMNIUM BEATORUM CONSORTIO AMEN.⁶⁹

Překlad: Léta obnovené spásy 1608 dne 17. května
ctihodný a vážený pan Melchior Hölderle z Hořic, opat
zdejšího kláštera, zemřel ve věku 63 let. Necht' jeho duše na
nebesích užívá věčného míru s blaženým společenstvím všech
svatých. Amen.

Pod opatovou podobiznou stály verše: ET LITUO ET MITRA
FVLGEBAT MELCHIOR ABBAS / MARMORE MORS TEXTIT QUANTUM INIMICA
DECUS / PRAESULIS OFFICIO TER DENAS VIDIT ARISTAS / ORNABAT
VIRTUS CUM PIETATE VIRUM./ INVIDIT LACHESIS DECUS HOC DUM
STAMINA TERRIS / RVMPIT APUD SUPEROS SAECULA PLURA DEDIT /
UT TAMEN IN TERRIS FLORERET MELCHIOR ABBAS / SUCCESOR POSUIT
QUAE MONUMENTA VIDES / SACRA VALENTINUM SCHONBECK DEDIT
INFULA MVSTEM / ABBATEM AUGUSTUM, QUI HAEC MONUMENTA LOCAT.⁷⁰

Překlad: Berlou a mitrou zářil Melchior opat, nyní
tuto ozdobu nepřátelská smrt zakryla mramorem. V úřadu
představeného třicet zažil žní. Ctnost se zbožností zdobila
tohoto muže. Lachesis (jedna ze tří starořeckých sudiček),
která mu záviděla jeho slávu, přerвала niť jeho života na
zemi, dala mu však mnohá staletí u nebešťanů. Aby však i na
zemi stále vzkvétal Melchior opat, jeho nástupce postavil
památník, který vidíš, Svatá mitra opatem učinila Valentina
Schönbecka, opata vznešeného, který tento památník vztyčil.

Jak hlásají náhrobní verše, Hölderlův epitaf nechal
zhotovit jeho nástupce Valentin Schönbeck a to zřejmě krátce
po svém nástupu do funkce (19. 11. 1608), pravděpodobně před
započetím renovace klášterního kostela (duben 1609),
nejpozději však do data svojí rezignace (13. 3. 1616).
Kadlec s odkazem na opis klášterní kroniky z pera faráře

Bartoloměje Sládka uvádí, že „Schönbeck tuto poctu prokázal Hölderlovi ne tak pro jeho zásluhy o klášter, jako spíše kvůli jeho mocným příbuzným v Krumlově. Z rodu Hölderlů vyšli...dva krumlovští primátoři, Kilián Hölderle a Matěj Hölderle ze Schrattenbergu...(†1623)“.⁷¹ Přízeň krumlovské vrchnosti si však opat nezajistil.

Verše Hölderlova epitafu dobře dokládají skutečnost, že „Schönbeck vůbec díla péčí svou provedená rád zdobil latinskými verši, které svědčí o jeho humanistickém vzdělání.“⁷² Dalším příkladem je dodnes dochovaná mramorová deska na vnějším plášti průčelní obvodové zdi bývalého presbytáře kostela sv. Markéty, jejíž verše se vztahují k památné lípě, na níž dle klášterní kroniky Jan Žižka věšel řeholníky. Zlatokorunský cisterciák P. Vilém Fiedler se roku 1693 domnívá, že autorem těchto veršů byl opat Schönbeck.⁷³ Schönbeck sám mohl být autorem i veršů na Hölderlově náhrobníku, přihlédneme-li k tomu, jak si zakládal na svojí vzdělanosti, důstojnosti, uhlazeném vystupování a šlechtickém původu.

Melichar Hölderle byl po své smrti pohřben v kapli Andělů strážných na evangelijní straně před oltářem. Tato skutečnost byla dána tehdejší situací klášterních budov. Chátrající kostel Nanebevzetí Panny Marie sloužil jako sklad stavebního materiálu a kostel sv. Markéty u vstupní brány do kláštera se liturgicky nevyužíval, jak lze soudit z popisu jeho vybavení zachyceného v klášterním inventáři z roku 1608. Shodnou situaci uvádí pramen i v případě vybavení dalšího prostoru, jež by mohl sloužit k pohřebním účelům - kaple sv. Jiří v opatské budově.⁷⁴ Jediným místem, ve kterém se tehdy odehrávaly bohoslužby, a ve kterém se tudíž mohly sloužit mše za zemřelé, byla kaple Andělů strážných.

Latinský soupis zlatokorunských náhrobních kamenů z šedesátých let 17. století⁷⁵ uvádí umístění Hölderlova

epitafu v kostele sv. Markéty nalevo od vchodu do sakristie. Kdy konkrétně sem byl epitaf přemístěn z kaple Andělů strážných nevíme. Opat Georg Huber (1616-1623) nechal v první čtvrtině 17. stol. pro kostel sv. Markéty zřídit oltář s obrazem Ježíše na hoře Olivetské, což nejspíše svědčí o zde probíhajících bohoslužbách.⁷⁶ Náhrobník sem mohl být přenesen již za opata Hubera. Zdali v tom mohl hrát roli fakt, že chtěl Huber odsunout z dohledu připomínku svého soka, jenž se vyhotovením honosného epitafu s latinskými verši prezentoval jako humanistický vzdělanec a příslušník vyšších kruhů, zůstává hypotézou.

Hölderlův epitaf byl z kostela sv. Markéty roku 1840 vyzdvižen, „rozbit na malé kousky a použit k mosaice.“⁷⁷ Braniš v roce 1907 uvádí umístění Hölderlova epitafu v kapitulní síni, kam byl společně s dalšími přemístěn počátkem 20. století. Na shodném místě je uveden i v Marešově soupisu památek z roku 1918. V současné době se nachází v lapidáriu.

Vzhledem k faktu, že fragment nenese stopy sešlapání a latinský nápis o něm hovoří jako o *pomníku*, můžeme předpokládat, že nekryl samotné místo opatova hrobu, ale byl umístěn na stěně, ve svislé poloze. Tomu nahrává jeho plastické provedení i existence oslavných veršů, umístěných „pod podobou opatovou“.⁷⁸ Tyto verše mohly být vepsané v kartuši, či desce, která byla umístěná ve spodní části náhrobníku v úrovni opatových nohou a opat ji mohl přidržovat rukou. Tento příklad můžeme sledovat na náhrobníku chotěšovského probošta Andrease Fabricia [45] v chotěšovském kostele Panny Marie, vzniklém po roce 1706.⁷⁹ O Hölderlově náhrobníku můžeme tedy hovořit spíše jako o epitafu.

Náhrobník opata Bernarda Pachmanna [46], pohřbeného

v presbytáři nového kostela, nese v přibližně horní polovině desky nápis: BERNARDVS ABBAS RE / STAVRATOR HVIVS TEM / PLI VLTRA NON AGIT / INTER VIVOS VIVAT IN / TER BEATOS SPIRITVS / EIVS ET PII PRO IPSO / ORATE [...] 3. APR[IL].

Překlad: Opat Bernard, obnovitel tohoto chrámu, více již nežije. Necht' žije mezi živými a jeho duch mezi blaženými. Zbožní, modlete se za něj...3. dubna.

Pod nápisem následuje rytá mitra s berlou. Horní část berly se sudariem a závitem obráceným ven je umístěná nakoso pod mitrou. Mitra s fimbriemi je rozevřená do dvou rohů zakončených dvěma křížky. Náhrobník je lemován plastickou vlnovkou. Braniš uvádí, že dle vyprávění starých mnichů byl náhrobek vytvořen z desky dnes neexistujícího oltáře sv. Kříže, umístěného uprostřed kostela, v němž opat Schönbeck našel truhlici s pokladem.⁸⁰

Náhrobník opata Mathiase Ungara [47] je ze všech dochovaných artefaktů nejvíce sešlapán. Opat byl pohřben před presbytářem, konkrétně *„na rozhraní mezi křížením a východním ramenem příčné lodi jest nyní neznatelný, klenutý hrob Matěje Al. Ungara, zemřelého v pověsti světce.“*⁸¹ Tato pověst se zřejmě vázala k faktu, že Ungar předpověděl datum svojí smrti. Wildmann uvádí: *„Staří lidé, kteří ještě z úst svých dědů slýchávali o požehnaném působení mnichů zlatokorunských vypravovali, chovají k hrobu jeho velikou úctu jako k hrobu světce. Roku 1804 bylo nalezeno tělo jeho v hrobě neporušené, a na náhrobní kámen jeho nikdo v kostele z úcty k němu nevkročí, neboť lid říká, že zde pochován jest světec.“*⁸² Toto tvrzení se vzhledem ke špatnému stavu desky nemůže zakládat na pravdě.

Přibližně horní polovinu náhrobníku tvoří rytá mitra s fimbriemi rozevřená do dvou rohů zakončených dvěma křížky, pod ní nakoso umístěná horní část berly se závitem obráceným

ven.

Pod mitrou následuje téměř nečitelný nápis, dle Braniše: HIC / JACET / QUI / NUNQUAM CECIDIT / REVERENDISSIMUS D. D. MATHIAS ALEXIUS UNGAR HUMILIS HUIUS LOCI XXX ANNIS / XXXV IN CHRISTO GENERANS FILIOS PATER ABBAS. / PRO ARIS ENIM ET FOCIS STETIT SEMPER VICTOR, / PRIVILEGIORUM ET LEGIS JUSTAE ARMIS JUXTA ILLUD / E SUO NOMINE ANAGRAMMA: A LEX IUSTA MI HASTA. / VIRGINEAMQUE CARNEM, MOLLIA ET FLEXIBILIA MEMBRA INCORRUPTIONIS SYMBOLA AC PRIMAM / INNOCENTIAM A CASU PRAESERVATAM ET / VNA EXIMIARUM VIRTUTUM CUMULUM DETULIT IN TUMULUM CORPORE ET MENTE VIRGO. DUM HIC EXIMIUS VIRGINIS CULTOR IN EIUS IMMA / CULATAE CONCEPTIONIS FESTO PRAEDICTA / MORTIS HORA SUAVITER EXSPIRANS IMMA / CULATUM DEO REDIDIT SPIRITUM, ANNUM AETATIS SUAE 80 AGENS, OCTENA DECEMBRIS.⁸³

Překlad: Zde leží ten, kdo nikdy neupadl, ctihodný pán pan Matyáš Alexius Ungar, tohoto místa pokorný otec opat, který po 30 let v Kristu vedl 35 synů. Před oltáři a krby stál vždy jako vítěz se zbraněmi privilegií a práva. Podle toho z jeho jména je anagram Alex: A spravedlivý zákon mi je kopím, panenské tělo, jemné a ohebné údy jsou symbolem neposkvrněnosti a prvotní nevinnosti uchráněné před pádem, a současně snesla množství výtečných ctností v náhrobku těla i v mysli panna. A když tento výtečný ctitel Panny, vydechl naposledy o svátku jejího Neposkvrněného početí v předpověděnou hodinu, vrátil Bohu svou neposkvrněnou duši v 80. roce svého věku, 8. října.

Náhrobník opata Gerarda Pauera [48], pohřbeného vedle presbytáře u oltáře sv. Bernarda, tvoří v horní polovině desky rytá mitra s fimbriemi rozevřená do dvou rohů zakončených dvěma křížky, z pod ní nakoso umístěná horní část berly.

Pod mitrou nápis: HIC / REQUIESCIT / REVERENDISSIMUS /
D: D: GERARD PAUER / HUIUS S: LOCI XV ANNIS / DIGNISSIMUS /
ABBAS / A: MDCCXVI / OCTOBRIS XX / AETATIS SUAE LIX.

Překlad: Zde odpočívá nejctihodnější pán pan Gerard Pauer, po 15 let nejctihodnější opat tohoto svatého místa. Zemřel 20. října roku 1716 v 59. roce svého věku.

Náhrobník opata Mathiase Kurze [49], pohřbeného poblíž opata Mathiase Ungara, blíže kaple P. Marie, tvoří dva obdélné ryté rámy s konkávně odseknutými rohy. V horním, zaujímavějším přibližně třetinu desky, je rytá mitra s fimbriemi, rozevřená do dvou rohů zakončených křížky, napravo vedle ní horní část berly.

Spodní rám nese nápis: A(NNO) 1720 FEBR 2 / DIEM
CLAUSIT / ENTREMUM R(EVEREN)D(I)SS(I)MO / AMPLISS(IMUS)
D:(OMINUS) D:(OMINUS) MATHIAS / KURTZ LOCI HUIUS / PER
TRIENNIUM / ABBAS / CUI / SUCCESSOR LAPIDEUM / HOC
GRATITUDINIS / AC AMORIS ERGO POSUIT / MONUMENTUM.

Překlad: Roku 1720 2. února završil svůj poslední den nejctihodnější a nejurozenějším pán pan Matyáš Kurz, po tři roky opat tohoto místa, jehož nástupce vztyčil tento kamenný památník vděčnosti a lásky.

Náhrobník opata Filipa Payera [50], pohřbeného před presbytářem, tvoří stejné rámy, jako v případě Kurzova artefaktu. V horním rámu rytá mitra s fimbriemi, rozevřená do dvou rohů zakončených křížky.

Ve spodním rámu nápis: Q. 14. MARTII / RDMUS DNUS: /
PHILIPPUS PAYER / ANTE HAC / TREDECIM ANNIS / ABBAS / ET A
RESIGNATIONE / CESSIS PEDO ET TIARA / MARIOPHILVS /
ANACHORETA / R.I.P.

Překlad: 14.března ctihodný pán Filip Payer, předtím po 13 let opat, který rezignoval na svůj úřad (tiáru-symbol úřadu), ctitel Mariin a poustevník.

Náhrobník opata Christiana Guschla [51], pohřbeného poblíž oltáře sv. Benedikta, nese v horním rytém rámu s konkávně odseknutými rohy rytou mitru s fimbriemi, rozevřenou do dvou rohů zakončených křížky a horní část berly zdobenou srdíčky.

Pod pontifikáliemi ve shodném rámu nápis: RDMUS AC AMPL DN DN CH/ RISTIANUS GUSCHL SAC EXEM / ORD CISER QVATVOR LVSTRIS ET / BIS QVINQVE MENSIBVS INDESSA / GUBERNII VIGILANTIA PRAESEN / TIS COENOBII ABBAS ET ANTISTES / REGNI BOEMIAE PRAELATUS / ANIMA SVPERNAS AD AVRAS EVOCATA / EXVVIAS SVAS / IN HOC BVSTO POSVIT / IN DIE FESTO SANCTI / MALACHIAE / ITA PETRAM NOTARAT / GRATA FILIATIO / DE SANCTA CORONA.

Překlad: Nejctihodnější a nejurozenější pán Kristian Guschl, člen svatého svobodného řádu cisterciáckého, který po 22 let a pět měsíců v neúnavné bdělosti ve svém úřadě působil jako opat tohoto místa a výtečný prelát Království českého. Jeho duše povoláná do nebeských výšin zanechala svůj tělesný šat zde v tomto hrobě v den svátku svatého Malachiáše. Tak do kamene zaznamenalo vděčné potomstvo ze Svaté Koruny.

Braniš uvádí v zákrutu berly zavěšený „*jakýsi řádový křížek se stuhou*“, ⁸⁴ který dnes již není patrný. Zřejmě to byl opatův osobní krucifix, který můžeme vidět na opatově podobizně [52], visící dnes v prostorách klášterní knihovny. Opat má krucifix zavěšen na krku pomocí zlaté šňůrky a jeho uchopením v pravé ruce na něj ostentativně upozorňuje. Jednalo se o luxusní kousek, provedený ve stříbře, jež je ve vrcholech doplněn o drahé kameny. Takto provedený krucifix byl v řeholnických kruzích výjimkou, opat jej mohl dostat darem od vážené osoby.

Popišme si ještě pro úplnost důvody opatských pohřbů mimo klášterní areál a nedochované náhrobníky. Hölderleho

nástupce Valentin Schönbeck rezignoval na svou funkci roku 1640 a dle klášterní kroniky zemřel jako kajícník kolem roku 1648 v Římě. „Ale žďárský opat Otto Steinbach...praví, že Schönbeck zakončil svůj neklidný život ve Velké Bíteši.“⁸⁵ Jeho náhrobní kámen neznáme.

Rovněž Schönbeckův nástupce Jiří Huber rezignoval 23. 9. 1623 a zemřel na své faře v Kájově 20. 4. 1624. „Řádoví spolubratři převezli jeho mrtvolu do kláštera a pohřbili ji v kostele Andělů strážných na epištolní straně u stupňů k presbytáři. Náhrobek mu však nikdo z jeho nástupců v úřadě nepostavil.“⁸⁶

Náhrobní kámen Huberova nástupce Ondřeje Pachmanna (†22. 1. 1637) se nedochoval. Opat byl pohřben roku 1637 v kostele sv. Markéty. Jeho náhrobní deska nesla nápis: **ANDREAS PACHMANN ANTISTES FATA PERGIT VT SVPERIS VIVAT SPIRITVS ASTRA SVBIT.**⁸⁷ Překlad: Výtečný Andreas Pachmann opustil pozemský osud, aby žil s nebeštany a jeho duch vstoupil ke hvězdám. Mareš k roku 1918 uvádí náhrobník jako nedochovaný. Kadlec jako zřizovatele náhrobníku uvádí opatova synovce Bernarda Pachmanna, jenž nechal desku vyhotovit roku 1662. Autor latinského soupisu zlatokorunských náhrobních kamenů, jenž vznikl „na přelomu let 1668-1669“,⁸⁸ náhrobník Ondřeje Pachmanna neuvádí. Mohl být v této době překryt kostelními lavicemi. Náhrobník byl pravděpodobně zničen v důsledku destrukčních počínů probíhajících po uzavření kostela v roce 1787.

Dalším nedochovaným náhrobníkem je kámen Pachmannova nástupce Jana Dětricha Bentia (†4. 7. 1661). Opat byl pochován v kapli Andělů strážných „do zděné hrobky, kterou kdysi pro sebe postavil Valentin August Schönbeck, a opat Matěj Ungar mu zřídil důstojný náhrobek.“⁸⁹ Náhrobník tedy dle informací Kadlece musel vzniknout v rozmezí let Ungarova působení v opatské funkci (1668-1701). Kámen prý nesl infuli

s berlou a latinský nápis na něm zněl: QUIS HIC [...] JOANNES BENTIUS DISCIPLINAE FERVENS PROMOTOR, VLTOR VITIORVM, ORDINIS DECVS, ABBAS SANCTAE CORONAE OBIIT IV. JULII MDCLXI.⁹⁰ Překlad: Kdo zde [leží jest] Jan Bentius, horlivý podporovatel nauky, mstitel hříchů, ozdoba řádu, opat Svaté Koruny, zemřel 4. července 1661. Náhrobník byl zaznamenán v šedesátých letech 17. stol. v kapli Andělů strážných. Braniš uvádí náhrobník jako nedochovaný, Mareš k roku 1918 upřesňuje dochované dva zlomky s fragmenty nápisu, uložené v lapidáriu. Do současnosti se nezachovaly.

2.6.1. Epitaf opata Bernarda Pachmanna a epitaf opata Mathiase Alexia Ungara

Kromě výše zmíněných náhrobníků, které vznikly bezprostředně po smrti dotyčných a kryly místa opatských hrobů, zachovaly se nám ve zlatokorunském konventním kostele Nanebevzetí P. Marie ještě dvě památky, vybudované na paměť dvou výrazných opatských osobností s odstupem několika desetiletí od jejich smrti. Vznik těchto epitafů souvisí se stavebními počiny posledního zlatokorunského opata Bohumíra Bylanského, probíhajícimi v presbytáři klášterního chrámu.

Na stěně kaple sv. Jana Nepomuckého, umístěné nalevo od presbytáře, najdeme štukový epitaf opata Bernarda Pachmanna [53], jež je v literatuře uváděn jako „*obraz opata Bernarda Pachmanna*“⁹¹ či „*bohaté štukové rámování v podobě plochého, reliéfně pojednaného oltáře s ovál. obrazem opata Bernarda Pachmanna (1661-1668).*“⁹² Epitaf sestává z centrálního oválného medailonu s podobiznou opata, oděného v krátký černý plášť s kapucí. Na hlavě má biret a na hrudi mu visí měděný kříž. Podobizna je rámována bohatým štukovým dekorem složeným z vavřínových věnců, stylizovaných akantových rozvilin a volut. Nad podobiznou v páskovém orámování štuková destička s nápisem: *Ora pro nobis / Sancte Ioannes / Nepomucene (Oroduj za nás, sv. Jane Nepomucký)*, vrcholící stylizovanou vázou. U paty podobizny pak nápis: *Anno 1819*, rámovaný vavřínovým festonem. Ze stran medailonu dva úseky římsy s piniovou šiškou. Vše je opět podloženo mohutným rozhrnutým závěsem lemovaným střapci. U paty epitafu ze stran na volutových konzolách dvojice

okřídlených lebek korunovaných vavřínovým věncem. Epitaf vrcholí lebkou s překříženými hnáty.

O zvláštní úctě a oblíbenosti opata Ungara, jenž během svého působení klášter významně kázeňsky i hospodářsky pozvedl, svědčí jeho honosný epitaf [54] ve východní kapli Panny Marie při presbytáři kostela, který tvoří protějšek k epitafu Pachmannovu. Epitaf zaujímá téměř celou plochu stěny kaple. V jeho centru je opatova podobizna v oválném medailonu, doplněném bohatým štukovým rámováním v rokokovém stylu. Opat je oděn v krátký černý plášť s kapucí, přes který má pověšen měděný kříž, hlavu mu kryje biret. V pravici přidržuje uzavřenou knihu, v zadu je vidět část berly. Štukový rám je tvořen stylizovaným akantem, vavřínovým věncem, páskou, rokajem a mušlí. U paty medailonu, mezi akantovými rozvilinami, spočívá okřídlená andílčí hlava, nad medailonem pak ve volutovém rámování dvě překřížené palmové ratolesti.

Pod štukovým rámem je architektonický sokl tvořený lisenovým rámcem a dvěma pilastry, mezi něž zabudována deska z černého mramoru s rytým, zlaceným, majuskulním nápisem. Nápis zní: RR. DD. MATHIAS. ALEXIUS UNGAR / XXXIX HUIUS LOCI ABBAS / EXIMIUS DEIPARAE CULTOR / VITAE SANCTIMONIA CONSPICUUS / HICCE PENES TUMULATUS QUIESCIT.

Překlad: Bratr pan Matyáš Ungar, po 34 let opat tohoto místa, výtečný ctitel Bohorodičky, nápadný svatostí života, zde pochovaný odpočívá.

Na vybíhajících volutách po stranách soklu sedí dva andělci s rozevlátou bederní rouškou. Anděl vlevo s opatskými pontifikáliemi - mitrou a berlou, vpravo sedící přidržuje rokajovou kartuš s Ungarovým znakem. Tím je polcený štít, heraldicky vlevo s pelikánem (symbol Krista) stojícím na jedné noze, vpravo pak kotva vrcholící křížem ve věnci. Nad štítem mitra s vlající fimbrií a berla se závitem

obráceným ven. Epitaf je podložen rozměrným závěsem lemovaným trásněmi a vrcholí lebkou s překříženými hnáty, obtočenou hadem požírajícím přesýpací hodiny.

Dalším příkladem přítomnosti hada ovíjejícího se kolem lidské kostry je opukovo mramorová tumba s transi Jana Hasištejnského z Lobkovic z františkánského kostela Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani, zhotovená po roce 1517 Ulrichem Creutzem. *„Transi, deklasované, ponížené lidské tělo v rozkladu, bylo specifickým výrazem pokání, jakýmsi zvláštním druhem flagelanství. Svou manifestačně drastickou výtvarnou formou, negující lidskou pýchu a symbolizující pokoru, chtělo být prostředkem ke spasení duše zemřelého.“*⁹³ Had jako symbol hříchu zde symbolizuje přiznání hříšnosti zesnulého.

Na obou epitafech se objevují typické sepulkrální symboly. Lebka s hnáty všeobecně symbolizuje lidskou pomíjivost, palmové ratolesti a vavřínové věnce patří *„k nejstarším a nejrozšířenějším symbolickým motivům křesťanského náhrobku“* a odkazují *„k ideji Kristova vítězství nad smrtí; jsou přejaty z širší kultury starověku. Prastará je v pohřební kultuře rouška, do níž byli nebožtíci baleni, osvojená křesťanskou tradicí do podoby roušky Kristovy a v symbolické dekoraci pomníků baroka i novoklasicismu prolnutá s oblíbeným motivem textilního závěsu.“*⁹⁴

Dalším příkladem použití rozměrného závěsu, který tvoří ústřední, dominantní prvek obou epitafů, může být přímo ve zlatokorunském chrámu kenotaf Přemysla Otakara II. [55], jehož drapérie, rozvíjející se v trojúhelném schématu, má podobu baldachýnu, umístěného za pyramidou náhrobku. Luxusním příkladem použití mohutné drapérie z moravského prostředí je pak dvojnáhrobek Viléma Václava Popela z Lobkovic a jeho manželky Markéty rozené Dietrichsteinové

z farního kostela sv. Václava v Mikulově, zhotovený v první čtvrtině 17. stol. Až divadelním dojmem působící mohutnou, zvrásněnou oponu odhrnují dva andílci a dávají nahlédnout na dvojici sarkofágů, umístěných na nápisových soklech, nad nimiž visí ve volutových lištách malované portréty manželské dvojice.

Oba epitafy vznikly během úřadování opata Bohumíra Bylanského, který dal postavit „z obou stran presbytáře pro větší ozdobu dvě kaple, prvou zasvěcenou Panně Marii, druhou sv. Josefovi, u nichž na každé straně odděleně jeden oltář, první zasvěcený sv. Benediktovi a druhý sv. Bernardovi...”⁹⁵ Je s podivem, že se autor klášterní *Series abbatum* o epitafech v kaplích nezmiňuje. Protějškové náhrobky v presbytáři kostela-kenotaf Přemysla Otakara II. [56] a náhrobek Bavora III. z Bavorova,⁹⁶ vzniklé k roku 1773, však uvádí.

Mezi oběma náhrobky a epitafy panuje díky užití bílého štuky, mohutné trojúhelné drapérie a tlumených růžových tónů jistá slohová jednota. Oba epitafy tak pravděpodobně vznikly v 1. polovině 70. let 18. stol., v době, kdy probíhala barokní adaptace presbytáře konventního chrámu.⁹⁷ Autorem epitafů mohl být sochař Tomáš Feiler (1738-1808), klášterní konventuál, podílející se společně se sochařem Jakubem Eberlem na tvorbě náhrobků a další figurální a sochařské výzdoby presbytáře.

Prosba ke sv. Janu Nepomuckému a letopočet 1819 na Pachmannově epitafu vznikly v době po zrušení kláštera, kdy konventní kostel sloužil jako farní. Původní kaple sv. Josefa byla zřejmě v této době nově zasvěcena sv. Janu Nepomuckému, jehož socha stojí při zdi naproti epitafu. Nad ní je v omítce nápis: *Ozdobyl a sám obilyl Anton Borový učitel dne 25 July 1819.* V čem spočívala výzdoba dnes téměř prázdné kaple (naproti epitafům stojí nedokončené oltáře)

nevíme. Možná šlo pouze o instalaci sochy sv. Jana Nepomuckého a květinové výzdoby. Pro prosebný nápis využil Borový do té doby zřejmě prázdnou destičku Pachmannova epitafu, čímž znejasnil jeho původní funkci a epitaf bývá dodnes uváděn pouze jako obraz Bernarda Pachmanna.

Proč Bylanský epitafy vytvořil právě těmito opatům je zřejmé. Připomínka a uctění obnovitele klášterního chrámu se zdá být téměř povinností. Bylanský následoval Pachmannův odkaz a výstavbu chrámu završil velkolepou výzdobou. Svého předchůdce tak uctil jako muže, bez něhož by nebyl jeho vlastní počín v chrámu možný. Ungar [56], jenž dokončil Pachmannovu přestavbu, býval považován za „opravdovou ozdobu Svaté Koruny, ...klášterní kronikář jej nazývá pastýřem nejbělejším a...všichni vrstevníci bez výjimky mu vzdávají...největší chválu.“⁹⁸ Tato skutečnost platila, jak dokládá epitaf, i sto let po jeho smrti. Volbou těchto opatů je tedy zdůrazněna především stavební kontinuita zlatokorunského chrámu a prezentace Bylanského jako muže schopného navazovat na stavební počiny svých předchůdců a po jejich vzoru pokračovat ve zvelebování konventního chrámu. Mezi oběma artefakty i samotným stavebníkem tak panuje zřetelná komunikační vazba.

2.7. Formální vývoj a typologie opatských sepulkrálií a jejich srovnání se staršími artefakty

Zmapováním opatských sepulkrálních památek jsme nahlédli do poměrně bohatého typologického fondu, který můžeme rozdělit do čtyř skupin. Opatské náhrobníky mají podobu buďto reliéfně-figurální, heraldicko-nápisovou, pontifikálně-nápisovou nebo pouze nápisovou. Prvně jmenovaný typ je vázán na použití drahých materiálů-červeného a běložlutého mramoru a jeho provedení bylo dosti časově a finančně náročné. Zvolený materiál byl použit, s přihlédnutím k tesaným opatským podobiznám, zejména díky své větší odolnosti. Volba figurálního provedení vyšebrodských náhrobníků, odporujících cisterckým řádovým regulím, byla dána shodnou podobou sepulkrálního vybavení mateřského kláštera ve Wilheringu, kde se tento typ koncipoval již od 15. stol.

Použití žuly a pískovce je provázané s pontifikálně-nápisovým typem náhrobníku. Levnějšímu materiálu odpovídá i úroveň provedení desek, která je, jak v případě Oseka, tak především Zlaté Koruny, zřetelně úpadková.

Strohé pojetí heraldicko-nápisových náhrobníků, zhotovených z mramoru, není projevem klášterního úpadku, ale pouze příkladem dodržování řádových pravidel. V následujících kapitolách si nyní ve stručnosti shrňme typologický a formální vývoj jednotlivých sepulkrálních souborů.

2.7.1. Osecké artefakty

Z náhrobníků oseckých opatů se zachovaly pouze tři artefakty, nicméně i z tak skromného fondu lze jejich typologický vývoj posoudit. U středověkých náhrobníků můžeme na základě jednoho dochovaného exempláře a následných typově stejných mladších prací usuzovat na shodné ztvárnění, sestávající z ryté berly a krátkého nápisu umístěného nad, případně pod pontifikálií.

Tento středověký typ byl zachován i během následujících staletí a spolehlivě doložen až do století sedmnáctého, respektive jeho první poloviny, do které nám spadá vznik nejmladšího dochovaného oseckého náhrobníku. V průběhu věků došlo pouze k přechodu od ryté k plastické formě berly a ke změně délky a umístění nápisu, který byl přesunut v důsledku jeho rozvedení do vymezeného pásu po obvodu desky. K těmto změnám mohlo dojít na přelomu 16. a 17. stol., náhrobek opata Baltazara z roku 1579 je příkladem ještě středověkého typu, již s náznakem plasticity zákrutu berly, náhrobek Vratův z roku 1632 je již reprezentantem esteticky pokročilejšího ztvárnění.

I přes vzrůstající uměleckou a estetickou kvalitu musíme konstatovat, že se jedná o práce umělecky prosté. Neměnnou podobu náhrobníků můžeme vzhledem k jejich slabší kvalitě připsat na vrub nedostatku invence a určité pohodlnosti. Tento aspekt bych vyzdvihla v případě oseckých prací více než samotné lpění na středověké tradici, patrné např. u vyšebrodského souboru.

2.7.2. Plaské artefakty

Barokní náhrobníky plaských opatů mají podobu heraldicko-nápisové desky. Úroveň jejich ztvárnění nemůžeme vzhledem k jejich zakrytí posoudit, rovněž neexistence starších prací, připsaná na vrub barokní přestavbě klášterního areálu, nám nedovoluje vytvořit jejich typologickou linku. Avšak můžeme předpokládat, že se jednalo rovněž o rytou berlu s krátkým textem, jak tomu bylo prokazatelně v případě opatských náhrobníků oseckých a zlatokorunských.

K přechodu na heraldickou formu došlo pravděpodobně v souvislosti s pompézními barokními přestavbami klášterních areálů, kdy opati díky svým velkolepým stavebním počínům vystoupili z anonymity řeholního společenstva a prezentovali se jako silně individualizované osobnosti, erudité s vytříbeným vkusem. Anonymní berla jako obecný znak opatské funkce tak vykrytalizovala v osobní opatovo znamení.

Heraldicko-nápisový typ plaských desek nabízí srovnání s náhrobníky sedleckými. Z podoby kreseb plaských náhrobníků, jak je můžeme spatřit v pamětní knize a z podoby nápisového náhrobníku Andrease Troyera, který není kryt pódiem, můžeme usoudit následující. Plaské náhrobníky nedosahují zdaleka úrovně sedleckých desek, jejich náhrobní nápisy, výrazně stručnější, jsou provedeny majuskulní, lineární formou, znaky jednotlivých opatů zabírají větší plochu desky. Díky odlišným uměleckým formám zde tedy nemůžeme očekávat případné autorské spojitosti.

2.7.3. Sedlecké artefakty

Barokní náhrobníky sedleckých opatů, dochované ve čtyřech kusech, mají rovněž podobu heraldicko-nápisové desky. Starší artefakt se zachoval pouze jeden a to náhrobník sedleckého opata Řehoře z konce 15. stol., pocházející ze sedleckého kostela sv. Filipa a Jakuba. Náhrobník má podobu desky s opatskou berlou a nápisem.

Střídmá podoba barokních sedleckých náhrobníků byla dána především charakterem barokní přestavby klášterního kostela. Santiniho barokní gotika, dokonalá ve své precizní čistotě a promyšlené jednoduchosti si žádala stejný charakter i od - na první pohled podružného - sepulkrálního vybavení. Sedlecké náhrobníky tak vynikají i přes svou strohost vysokou kvalitativní úrovní. Dekorativní detailně propracované znaky s několika stupni reliéfnosti, jdoucí od téměř neznatelného nízkého reliéfu vnitřního dělicího kříže až k objemově plným volutám, okrasné provedení písma, úroveň obsahu textu, volba materiálu i doprovodná malířská výzdoba vytváří z náhrobníků vysoce vytříbené kusy, vyjadřující kultivovanost a dobrý umělecký vkus sedleckých cisterciáků.

2.7.4. Vyšebrodské artefakty

Naprostou výjimku v námi sledovaných monastických souborech tvoří opatské náhrobníky z Vyššího Brodu. Jedná se o figurální, reliéfně provedené náhrobní desky trojího typu.

Pontifikální typ znázorňuje stojícího infulovaného opata v ornátu, držícího v levici berlu a v pravé ruce knihu, jež je zřejmě řádovými statuty či biblí. Pokud opat nedrží knihu, tak pravicí žehná, berlu má však vždy. Určitou výjimkou je zde znázornění opata Scheidingera, jež drží berlu v pravici a znázornění Georga Wendschuha, který pravicí žehná a v levici drží berlu zároveň s knihou, což podporuje výše zmíněnou tezi o tom, že se jedná o konkrétní svazek *Acta Altovadensia*.

Druhou variantou je typ ležícího prostovlasého opata v kukule, se zkříženýma rukama v oblasti klína a hlavou podepřenou poduškou. Opat není infulován, mitra s berlou se ve zmenšeném provedení objevuje při horním okraji opatova osobního znaku.

Třetím typem vyskytujícím se ve vyšebrodském souboru je epitaf s klečící opatovou postavou modlící se ke křížku či Bohorodičce. Všechny typy jsou doplněny osobními znaky opatů, které se vyskytují buď v rozích u opatových nohou - u Scheidingera je osobní znak doplněn o protější kartuš se znakem klášterním - nebo v případě epitafů na čele klekátek.

Nápis je umístěn v jednom řádku po obvodu desky či v kartuši tvořící protějšek k opatovu osobnímu znaku, jak je tomu v případě náhrobníku Georga Schroffa. Tento odklon od klášterního úzu byl dán zhotovením náhrobníku za Schroffova života. Stejný průběh je nutno předpokládat i u náhrobníku jeho nástupce Georga Wendschucha, jehož kartuš však zůstala

prázdná.

Srovnáme-li námi sledované práce 17. a 18. stol. se staršími opatskými náhrobníky dochovanými ve vyšebrodském klášteře, zjišťujeme kontinuitu znázornění ve všech zmiňovaných typech. Nejstarším dochovaným artefaktem je náhrobník Pauluse I. de Capelly, vzniklý v šedesátých letech 15. stol. Jedná se o typ ležícího opata v kukule, se zkříženými rukama v oblasti klína a hlavou podepřenou poduškou. Mitra leží vedle opatovy hlavy, berla ležící přes jeho tělo je uchycena křížením rukou.

Náhrobník Thomase II. Hohenfurtera z konce 15. stol. je představitelem pontifikálního typu infulovaného opata v ornátu, s berlou v pravici a knihou v levé ruce. Opat stojí pod obloukem tzv. oslího hřbetu, nad ním v rozích jeho osobní a klášterní znak.

Reprezentantem kombinovaného typu pontifikálního a ležícího je náhrobník Christophora Knolla de Wels z konce 1. poloviny 16. stol. Opat spočívající hlavou na podušce drží v levici berlu a v pravé ruce rozevřenou knihu. Osobní a klášterní znak jsou umístěny v rozích u opatových nohou. Všechny náhrobníky nesou obvodový nápis v jednom řádku.

Artefaktem ze 70. let 16. stol. je pak epitaf Jana II. Haidera. Opat klečí na zemi a s odloženými odznaky své hodnosti se modlí ke krucifixu, v ploše desky se jako doplnění k obvodovému nápisu nachází obdélná kartuš s citací z bible. Z náhrobníku Jana Harzia, vytvořeného v 80. letech 16. stol., zůstala čitelná pouze prostovlasá opatova hlava na obdélné podušce se střapci, flankované dvěma okřídlenými andílčimi hlavami. V pravém dolním rohu je patrný opatův znak korunovaný mitrou.

Barokní náhrobníky tedy v základní typologii vycházejí ze starších vyšebrodských artefaktů, přičemž je zde zřetelný

vývoj směrem k určité monumentalizaci figur, zabírajících v 17. a 18. stol. téměř celou plochu desky, zatímco figury na náhrobnících z 15. a 16. stol. jsou zobrazeny, v porovnání s velikostí plochy desky, v menším měřítku. V souvislosti se zvětšením figury dochází pak u pontifikálního typu zobrazení k vynechání dekorativního prvku oblouku, v případě ležícího typu jde o zmenšení pontifikálií a jejich umístění jako součást opatova znaku. Nejzřetelněji je změna dimenze figur patrná u vyšebrodských epitafů, kde dochází v důsledku zvětšení modlicích se figur k vypuštění množství podružností patrných u Haiderova epitafu a k absenci nápisového pole v ploše desky.

Toto, v rámci Vyššího Brodu nové, rozměrové řešení epitafů, však navazuje na starší renesanční práce. Za příklady epitafů sestávajících z modlicí se figury zemřelého, pojaté v tomto velikostním rozpětí, mohou posloužit např. epitaf Kateřiny Kropáčkové z Nevědomí z loštického farního kostela sv. Prokopa, vzniklý po roce 1564 nebo epitaf Justinky Minczerové, z bučovické kaple při farním kostele Nanebevzetí Panny Marie, vzniklý po roce 1592. Mladším příkladem může být z kolem roku 1705 pocházející epitaf kněze Henrika Samuela Wolfa z frýdeckého farního kostela sv. Jana Křtitele. Zajímavé srovnání pak přináší dvojnáhrobek Stanislava Nicolaidese a Matyáše Františka Tlamecia, vzniklý po roce 1692 a umístěný v sousedství Wolfova epitafu. V dolní části nápisové desky, ve dvou k sobě přimknutých vavřínových věncích, nad nimiž okřídlená andílčí hlava, dva reliéfy k sobě obrácených na klekátku klečících postav v talárech, modlicích se ke krucifixům, umístěným na stupni klekátka. Scénu rovněž doplňují ze stran spadající závěsy.

Při posouzení typologického vývoje vyšebrodských náhrobníků pouze v rámci barokního souboru čítajícího

dvanáct desek zjišťujeme, že se silně inspirovaly mezi sebou a vznikaly tak jednotlivé typově shodné skupiny po dvou až třech kusech a to vždy opatů zemřelých po sobě.

Řešení náhrobníku prvního námi sledovaného opata Fabritia je díky své kombinaci ležícího typu doplněného o kartuš ve spodní ploše desky, v rámci vyšebrodského souboru unikátní. Sochař zde kombinuje Haiderův epitaf se starším příkladem ležícího typu s plně rozměrovou berlou. Zmenšené měřítko mitry, pocházející z Harziova náhrobníku pak přejímají následné artefakty. Náhrobník Scheidingera přináší nový prvek žehnajícího gesta, opakující se i v náhrobnících jeho nástupců Schroffa a Georga Wendschuha. Náhrobníky Jana a Claveye, ve svém provedení téměř shodné, vychází z náhrobníku Fahrenschora. Náhrobník Francisca Wendschucha obnovuje ležící typ opata, který kopíruje i náhrobník Hartingerův.

Výjimečným řešením je rytá postava Preinfalka, zřetelně nižší kvalitativní úrovně. Naopak epitafy Heidricha a Mickla tvoří v rámci vyšebrodského souboru vrchol uměleckého ztvárnění a svým subtilním provedením svědčí o radikální změně uměleckého názoru a vytríbeném vkusu objednavatele. Tento neměnný, konzervativní typ, trvající několik staletí má zdůrazňovat především kontinuitu v trvání vyšebrodského kláštera.

Konkrétní stylové a formální předlohy pro celý vyšebrodský soubor opatských náhrobníků je zřejmě nutno hledat v mateřském klášteře ve Wilheringu, který byl s vyšebrodským klášteřem v čilých vztazích. Zmapováním sepulkrálií tohoto kláštera, případně sepulkrálií salcburského hradu a tamního benediktinského kláštera, jež by svou výtvarnou polohou mohly rovněž odpovídat vyšebrodským pracím a potažmo prozkoumáním sepulkrálního

fondu celé podunajské oblasti bychom mohli zodpovědně nalézt předlohy pro vyšebrodské artefakty a utvořit tak na základě zkoumaných prací typologickou linku vedoucí až k námi sledovaným náhrobníkům.

2.7.5. Zlatokorunské artefakty

V případě zlatokorunských opatských náhrobníků můžeme kvalitu uměleckého provedení a vývoj výtvarné formy posuzovat z dochovaných sedmi náhrobních kamenů. Nejstarší památka této řady, fragment náhrobníku Melichara Hölderleho, se liší od ostatních svým reliéfním, figurálním provedením. Honosně vyhotovený náhrobník, odporující svým provedením řádovým pravidlům, byl takto vybaven - s přihlédnutím k pravděpodobně autorským veršům zadavatele Schönbecka - z důvodu samotné prezentace objednavatele. Nemalou roli v tom mohla hrát výše zmíněná Schönbeckova snaha naklonit si krumlovskou vrchnost, která byla s opatem Hölderlem v příbuzenském vztahu. Z dochovaných zlatokorunských artefaktů tvoří náhrobník vrchol uměleckého ztvárnění a je svou podobou a úrovní uměleckého zpracování srovnatelný s opatskými náhrobníky ve Vyšším Brodě. Zhotoven byl jistě profesionálním kameníkem, nikoli řádovými bratry, jak je tomu v případě zbylých náhrobníků.

Tyto sestávají z rytých, zjednodušeně provedených pontifikálií, na nichž je patrná klesající umělecká úroveň, projevující se jejich postupnou schematizací. Stejný pokles sledujeme i v provedení písma, rozvíjejícího se v ploše desky, a celkového rozvržení textu. Pontifikálie na náhrobníku Bernarda Pachmanna jsou provedeny ještě poměrně detailně. Mitra je zdobená kameny a fimbrie naznačenou výšivkou, berla má vlající sudarium. U nověji vzniklých dochází postupně až k absenci jakéhokoliv vnitřního zdobení mitry a tvarovému zjednodušení. Dekorativně provedený text na Pachmannově náhrobku je u ostatních proveden již nezdobenou kapitálou, na Ungarově náhrobníku text dokonce pokračuje z paty náhrobku do horní části vyhrazené pontifikáliím, protože se nevešel do pole mu určenému. Text

Guschlova náhrobníku není oddělován mezerami. „Zdá se tedy, že umělecká kvalita a řemeslná úroveň těchto památek byla přímo úměrná hospodářské stabilitě kláštera.“⁹⁹ Úpadek v provedení barokního souboru je zřetelný zvláště v porovnání se staršími dochovanými náhrobníky ve Zlaté Koruně, které mají podobu obdélné desky, jejíž celou plochu zabírá rytá berla, která je doplněna obvodovým nápisem. Gotické písmo je, narozdíl od obdobných památek oseckých, provedeno vysoce kultivovanou formou.

3. BISKUPSKÉ NÁHROBKY A EPITAFY

V kapli Panny Marie Bolestné kroměřížského kostela sv. Mořice byli pohřbeni na své přání dva olomoučtí biskupové - roku 1738 kardinál Hanibal Schrattenbach [57], který nechal pohřební kapli o pět let dříve vystavět a po něm roku 1760 předposlední olomoucký biskup Leopold Bedřich z Egkhu a Hungersbachu. „Preference Kroměříže před Olomoucí patrně vyplývala z prostě skutečnosti, že Kroměříž byla hlavním rezidenčním městem olomouckých biskupů a centrem jejich rozsáhlého dominia...Jejich kroměřížskou rezidenci můžeme z hlediska kumulace sídelních, hospodářských, správních, reprezentačních a kulturních funkcí považovat za hlavní sídlo olomouckých knížecích biskupů.“¹⁰⁰

3.1. Náhrobek Volfganga Hannibala hraběte ze Schrattenbachu

Náhrobek [58] mezi lety 1750-1755 vytvořil sochař Ondřej Zahner se svoji dílnou. Pomník v kapli Bolestné P. Marie se skládá z mramoru, štuky a mosazi a jeho celková výška činí cca 6 m. Jedná se o rozměrný přístěnný náhrobek s plně plastickou figurální složkou.

Na hranolovém katafalku stojí na čtyřech zlatých koulích sarkofág z černého mramoru. Jeho čelní stěnu zdobí nápisová kartuš s mosaznou výplní, tvořená boltcovou a mušlovou ornamentikou. Po stranách katafalku dvě stojící ženské postavy. Žena vlevo, oděná do splývavého šatu s širokým výstřihem odhalujícím levé rameno a předloktí, má přes hlavu přehozenou drapérii, spadající k lopatkám a

odkrývající šíji. Je bosá a tíhou zámutku spadá k zemi, podpírajíc se pravou rukou o katafalk. Pravicí, na níž spočívá její hlava, zároveň přidržuje mosaznou kotvu. Její pohled směřuje k zemi. Vpravo stojící bosá žena ve splývavém šatu s širokým výstřihem a odhaleným předloktím, má hlavu krytou rouškou. Stojí čelně k divákovi a horní polovinou těla se otáčí k náhrobku a vzhlíží vzhůru, v rukou přidržuje obdélnou nápisovou desku.

Na víku rakve spočívá do výšky nakupená drapérie zakončená třepením. Její záhyby zejména v horních partiích evokují svou podobou až jakýsi vodopád stékající ve vodorovných vlnách po hladké hornině. Na drapérii spočívá zeměkoule a nad ní, v oválné rokajové kartuši, jejíž vnitřní rámování je tvořené hadem požírajícím si vlastní ocas, sídlí biskupovo poprsí provedené v mosazi. Schrattenbach je zde znázorněn v paruce a mozetě zapnuté na knoflíčky. Na krku má kříž tvořený diamantováním, který je protažen skrze tři rozepnuté knoflíky v mozetě ven.

Kartuš po levé straně přidržuje ženská postava, oděná ve splývavý šat odhalující pravé rameno, předloktí a levé lýtko. Je rovněž bosá, s rouškou na hlavě částečně kryjící vlasy a spadající na záda. Šat má přepnut ozdobným pásem. Žena napůl klečí, svou tvář v zámutku odvrací od zemřelého, v levici drží kapesník, který si přikládá ke tváři, ohybem ruky přidržuje dlouhou hořící pochodeň.

Kartuš z pravé strany přidržuje oběma rukama letící putto, opírající se levým chodidlem o zeměkouli. Celek doplňuje po pravé straně na sarkofágu sedící putto s přilbou na hlavě, přidržující rozměrnou mosaznou kartuš se Schrattenbachovým znakem.

Tím je čtvrcený štít se středním děleným a dvakrát polceným štítkem. V něm srdeční štítek se zvlněným, nakoso položeným břevnem, doplněným o šesticípou hvězdu v horní

části a v dolní o pařez s rašící ratolestí. První pole polceno, v pravé polovině půl orla, levá polovina devětkrát šikmo dělená. Ve druhém poli dvě vztyčené dlaně. Ve třetím devětkrát děleném poli kosmé břevno. Ve čtvrtém poli vavřínový věnec, v pátém kříž a v šestém lev. V prvním a čtvrtém poli hlavního štítu šest (4+2) kuželů, ve druhém a třetím poli orlice s šesticípou hvězdou na hrudi. Za štítem procesní kříž s jetelově zakončenými rameny, vpravo doprovázený mitrou a nakoso umístěnou podloženou berlou se závitem obráceným ven, vlevo knížecím kloboukem a nakoso umístěným podloženým mečem. Vše převyšeno kloboukem s deseti střapci (1+2+3+4) spadajícími po stranách znaku.

Nápis na kartuši zní: WOLFGANGO HANNIBALI/
S:R:E:TIT:S:MARCELI PRESB. CARDINALI/ DE SCHRATTENBACH/
PROTECTORI GERMANIAE/ EPISCOPO OLOMUCENSI/ DUCI
S:R:I:PRINCIPI REGIAE CAPELLAE BOHEMIAE COMITI/ AD SACRAM
SEDEM ABLEGATO CAESAREO/ PRO - REGI NEAPOLITANO/ DE ECCLESIA.
ET IMPERIO BENEMERITO/ FRANCISCUS ANTONIUS S:R:I: COMES/ DE
SCHRATTENBACH/ U:S:C:REGIAEQVE M:INTIMUS CONSILIARIUS/
MARCHIONATUS MORAVIAE/ SUPREMUS JUDEX/ PATRUO
DESIDERATISSIMO/ NEPOS GRATUS AC MOERENS/ P.

Překlad: „Wolfgangu Hannibalovi S. Ř. Ř. tit. Sv. Marcela knězi kardinálovi ze Schrattenbachu, ochránci Germánie-protektor Německa, biskupu olomouckému, knížeti S. Ř. princi, královské kaple české hraběti, u sv. Stolice legátovi za království neapolské, o církev a impérium velmi zasloužilému František Antoním S. Ř. Ř. hrabě ze Schrattenbachu, císařský a královský tajný rada markrabí Moravského, nejvyšší sudí strýci nejvzácnějšímu synovec vděčný postavil.“¹⁰¹

Nápis na obdélné tabulce: DEVIXIT/ A:(NNO) R:(EPARATAE)
S:(ALVTIS)/ MDCCXXXVIII/ XXII./ (J)ULI.(I)/ AE:(TATIS)
S:(VAE)/ LXXVII.

Předlohou pro Schrattenbachův portrét byla jeho malířská podobizna od Giambattisty Canzianiho, vzniklá kolem roku 1720 v Itálii, dnes součástí kroměřížské obrazárny. Pro výše zmíněné ženské figury nenajdeme v Ripově Iconologii žádné předlohy. Žena s kotvou je alegorií Naděje. Ženská figura přidržující kardinálovu podobiznu parafrázuje figuru Austrie z Mollova náhrobku Karla VI. v kapucínské hrobce ve Vídni [59].

To, že se autor ideové koncepce Schrattenbachova monumentu nechal inspirovat náhrobkem římského císaře, je velmi důmyslné, vezmeme-li v potaz provázanost obou zemřelých. Karel VI. Schrattenbachovi, rovněž rodilému Rakušanovi, roku 1712 osobně předával kardinálský klobouk. Rok poté jej jmenoval členem své tajné rady a spoluprotektorem Německa (protektorem Německa a domu rakouského se stal roku 1725) a roku 1714 ministrem u papežského dvora. V letech 1719-21 působil Schrattenbach jako neapolský místokrál, dva roky poté asistoval u korunovace Karla VI. na českého krále v katedrále sv. Víta.

Výše jmenované funkce svědčí o vzájemné důvěře a blízkosti obou osob.

Sochař kroměřížského náhrobku přejímá nejen podobu ženské figury, ale celkové schéma vídeňské práce. Anděla přidržujícího oválný medailon s podobiznou zemřelého spočívající na zeměkouli, z pod níž vychází drapérie spadající na profilované víko tumby s čelem zdobeným nápisovou kartuší. Je zde přítomen i shodný tvar kartuše a detail hada požírajícího vlastní ocas, který se u náhrobku Karla VI. vypíná nad podobiznou, u kroměřížské realizace tvoří vnitřní lištu medailonu. Vrcholovou skupinu Karlova náhrobku vytvořil roku 1742 Jan Mikuláš Moll (1709-1743).

Při interpretaci Schrattenbachova náhrobku se jeví vhodné přihlédnout k této výrazné výtvarné parafrázi i

osobní provázanosti obou osob a zvážit možnost podobného ideového konceptu obou náhrobků.

Dosavadní bádání na základě přítomnosti alegorie Naděje interpretovalo další figury jako alegorie Víry a Lásky, vrcholovou sochu i jako plačku či anděla s pochodní. Ženská figura na císařském náhrobku symbolizuje Karlovu rodnou zemi, případně celou rakouskou monarchii truchlící po jeho ztrátě. Vzhledem k výše naznačeným skutečnostem se jeví méně pravděpodobné, že by autor koncepce Schrattenbachova náhrobku výrazně měnil totožnost vrcholové figury a vytvořil z ní diametrálně odlišnou alegorii nejvyšší teologické ctnosti. Spíše se držel císařského náhrobku i po interpretační stránce a ženská figura tak může symbolizovat zármutek a bolest - na kterou upomíná i nápis Karlova náhrobku -*Věnováno věčné památce. Nevýslovná bolest oživuje posvátný popel zbožňovaného nejjasnějšího císaře Karla VI., který velmi šťastně a plně, se stálostí a statečností Rakušana a nejen v těchto dvou, nýbrž ve všech heroických ctnostech byl zcela dokonalým a zdatným císařem, který i v hrobě žije, abys věděl, poutníče, že majestát ani pohřben nikdy nezanikne.*

Hořící pochodeň, v kombinaci s hadem obtočeným kolem Schrattenbachovy podobizny, demonstruje kardinálovu nesmrtelnost. Fakt, že se nejedná o dohasínající, či doutnající plameny symbolizující ukončení lidského života, ale o plně hořící oheň, navozuje v souvislosti s nápisem na císařském náhrobku domněnku, že se kardinál znovuzrodil rovněž díky zármutku, jehož alegorie hořící pochodeň drží.

Při interpretaci stojící ženské figury ztotožňované s Vírou, je primární tabulka s informacemi o datu úmrtí a dovršeném věku zemřelého. Žena se tyto údaje chystá smazat houbou a některé litery v letopočtu Schrattenbachovy smrti jsou značně neumělecky provedeny - dvě deformované litery C

přímo vypadávají z řádku.¹⁰² Tímto pojetím může být naznačena pomíjivost lidského života a pozemského bytí, které se díky kardinálově nesmrtelnosti jeví jako bezvýznamné. Tezi podporuje pohled ženy směřující ke Schrattenbachově podobizně obtočené urobosem. Díky životu věčnému tak není třeba zaznamenávat údaje pozemského působení. Ženská figura tedy může namísto konkretizované alegorie obecně symbolizovat zanedbatelnost kardinálova pozemského života a tím demonstrovat jeho nesmrtelnost.

Samotný fakt mazání desky je narážkou na cyklickou podstatu života, nepřetržitý zánik a počátek, tak výrazně demonstrováný v nápise císařského náhrobku. Oživující se popel upomíná na mytického Fénixe, který je společně s urobosem symbolem zániku a obnovy. Obě práce tak mají kromě formální podobnosti i jednotící myšlenkovou ideu. Na nepřetržitě plynoucí koloběh života může upomínat i výše zmíněný charakter drapérie pod zeměkoulí, evokující tekoucí vodstvo.

Základní pyramidální kompozice kroměřížského náhrobku s tumbou a dvěma figurami po stranách vychází z náhrobku Jana Václava Vratislava z Mitrovic (1714-1716). Šafařík¹⁰³ uvádí další kompoziční souvislosti s náhrobkem kardinála Trautsona ve vídeňském svatoštěpánském dómu, vytvořeným Balthasarem Ferdinandem Mollem (1717-1785) roku 1757. Šviková¹⁰⁴ uvádí náhrobek Jana Balthasara Onella [60] z bratislavského kostela Milosrdných Bratří, z rukou stejného autora, vytvořený roku 1745. Zde nalezneme v podobě ženské figury, interpretované jednoduše jako plačka, volnou předlohu k alegorii Naděje na kroměřížském náhrobku a v postavě putta přidržujícího medailon s Onellovou podobiznou předlohu pro kroměřížského putta držícího Schrattenbachův erb.

V souvislosti s Bratislavou upozorňuji na dnes již rozebraný náhrobek Jána Pálffyho [61], vytvořený rovněž Balthasarem Ferdinandem Mollem roku 1752. Z tohoto náhrobku, původně umístěného v chóru bratislavského dómu sv. Martina, se zachovala pouze portrétní busta zemřelého s nápisovou tabulí, dnes umístěna v kapli bývalého pálfyovského kastelu v Královej u Sence, přenesena sem v důsledku regotizace dómu v letech 1863-1869. Zbylé části jsou dnes neznámé, ale dochovaná perokresba z 19. stol. nám ukazuje původní kompletní stav.

V ženské alegorii interpretované jako Historie, stojící při pravé straně přístěnného náhrobku, nalézáme předlohu pro kroměřížskou sochu s nápisovou tabulkou. Žena přidržující rozevřenou knihu směřuje svůj pohled k portrétnímu medailonu zemřelého nad ní, jež je přidržován Chronem a Fámou. Na druhé dochované, schématictější provedené kresbě F. Alta,¹⁰⁵ z roku 1848, znázorňující interiér dómu, je Pálffyho náhrobek zachycen při levé straně kostela s epitašem příbuzného Mikuláše Pálffyho. Alegorie Historie zde má rozdílnou polohu pravé ruky, ovšem na obou kresbách je patrné, že v ní drží kulovitý útvar. Zdali tento předmět rovněž zobrazuje jakousi houbu a figura tak může mít interpretační souvislosti s kroměřížskou sochou, či zdali kroměřížská alegorie sama personifikuje Historii, nelze z dochovaných kreseb spolehlivě určit.

Další postavou Pálffyho náhrobku je figura Marta v přilbě, doplněna o válečné trofeje. Redukovaný ohlas Schrattenbachova *vita activa* najdeme v přilbě na andílčí hlavě. Tato může symbolizovat kardinálovu místokrálovskou a kapitánskou hodnost v neapolském království. Jako správce země a diplomat se však příliš neosvědčil. Přilbice jako symbol ochrany může odkazovat i na jeho protektorské působení v Germánii, zmíněné v nápisu.

Kompoziční souvislosti kroměřížské práce s Trautsonovým náhrobkem nemusíme vzhledem k datu jeho vzniku sledovat. Východiskem vídeňské práce se stal právě Onellův náhrobek vzniklý o dva roky dříve. Tvůrce Schrattenbachova náhrobku se tedy inspiroval třemi pracemi z rukou bratří Mollů - vzniklymi v rozmezí let 1742 (náhrobek Karla VI.) až 1752 (náhrobek Jána Pálffyho) - z nichž sestavil výsledný monument. Jediným zcela osobitým prvkem je zde tedy plynoucí drapérie.

Ondřej Zahner se tak mohl vzhledem k roku 1752, do kterého byla nejpozději zhotovena inspirační figura Historie a který byl zároveň rokem jeho smrti, podílet na vzniku veškeré sochařské výzdoby náhrobku.

V souvislosti se Schrattenbachovým náhrobkem zmiňme ještě jednu zajímavou skutečnost. Zuber ve svých *Osudech moravské církve v 18. stol.* uvádí, že si biskup přál nechat zhotovit náhrobek podle vzoru arcibiskupů v Salcburku. Náhrobky dómu sv. Ruperta jsou však zcela jiného typologického pojetí než výsledný biskupský monument.

Mají podobu přístěnných architektur s rozeklaným frontonem, ve kterém je umístěn erb zesnulého. V centrálním poli náhrobníku je situována kruhová kartuš s malovanou podobiznou arcibiskupa v majestátu, kterak klečí na klekátku, s rukama sepjatýma k modlitbě. Výjev je doplněn po stranách o sochařskou složku v podobě postav andílků, jako dekorativní prvky jsou zde uplatněny seskládané kosti, okřídlené lebky atp. Rozeklané frontony jsou dekorované hořícími vázami nebo andílkou s obrácenými pochodněmi.

Ohlas tohoto působivého řešení můžeme najít v náhrobku arcibiskupa Jana Lohelia (podrobněji viz níže). Styčné body můžeme nalézt nejenom v základním typu přístěnné architektury s rozeklaným frontonem a centrální oválnou částí, ale i podružnostech, jako jsou postavy pololežících

andílků s lebkami. Pražský arcibiskup salcburské monumenty bezesporu důvěrně znal a můžeme tedy předpokládat, že podoba Lohelova náhrobku byla řízena jeho vlastními požadavky.

3.2. Náhrobek Leopolda Bedřicha hraběte z Egkhu a Hungersbachu

Náhrobek [63] biskupa Egkha [62] byl vytvořen roku 1764 Františkem Hirnlem. Jedná se o rozměrný, přístěnný náhrobek z mramoru, olova a mosazi, s plně plastickou figurální složkou, o celkové výšce cca 7 m.

Na podstavci s volutovými křídly a třemi vpadlými obdélnými výplněmi spočívá nástavec, na jehož čele je připevněna rokajová nápisová kartuš s mosaznou výplní. Na nástavci v levé polovině klekátka, na kterém na obdélné podušce klečí biskup Egkh. Biskup je oděn do splývavé rochety a mozety s kapucí, zapnuté na knoflíčky. Hlavu mu kryje solideo a na ruku má rukavice s prstenem na malíčku. Se zkříženýma rukama v oblasti hrudi a skloněnou hlavou nahlíží do rozevřené knihy před ním. Kniha spočívá na obdélné podušce, z pod které spadá drapérie zakončená třásněmi a ústící u čela klekátka.

Vedle něj na kraji nástavce sedí putto se zlomenou, zhaslou pochodní, kterou drží v levici umístěné podél těla. V druhé ruce nese kapesník, kterým si otírá tvář. Na protějším kraji nástavce sedí putto s pravicí v žehnajícím gestu, zvednutou levou rukou přidržuje mušlovou kartuš s mosazným Egkhovým znakem.

Tím je čtvrcený štít se středním čtvrceným štítkem. Ten má srdeční polcený štítek. V pravé polovině štítku břevno, levá polovina šachovaná. V prvním a čtvrtém polceném poli středního štítku stoupající půlměsíc, ve druhém a třetím poli vlk. V prvním a čtvrtém poli hlavního štítu šest (4+2) kuželů. V druhém a třetím poli orlice se šesticípou hvězdou na hrudi. Za štítem procesní kříž s jetelově zakončenými rameny doprovázený vpravo mitrou, vlevo knížecím kloboukem.

Pod klečícím biskupem se rozvíjí závěs lemovaný třásněmi, spadající přes nástavec. Vše převýšeno pyramidou vrcholící hořící vázou obtočenou hadem požírajícím si vlastní ocas. Pyramidu částečně překrývá mohutný závěs spadající z jejího vrcholu. Při pravé straně letící putto upozorňuje rukama na celý výjev. Kolem hlavy má stuhu uvázanou do mašle.

Informace o době vzniku a autorství náhrobku přináší nápis na Egkhově podpatku: **VIVENS QVI / FVERAT DOLOROSAE / - RVS A MATOR / HVIC HIRNLE INVEN= / TIS EXHIBET ISTA / SVIS.**

Překlad: „Tomu, kterýž byl za života opravdovým ctitelem Bolestné matky, tvoří toto Hirnle dle vlastního návrhu.“¹⁰⁶

Nápis na kartuši zní: SISTE VIATOR/ MIRARE ET CONTEMPLARE/ HIC REPOSITAS EXUVIAS CELSISSIMI PRINCIPIS/ LEOPOLDI FRIDERICI E COMITIBUS AB EGKH ET HUNGERS./ BACH EX DECANO ALMAE CATHEDRALIS VICARIO GENERALI/ ET PRAEPOSITO CREMSIRIENSI ANNO/ In qVo MetropoLis hVIVs DIoeCesIs LonsaeVa op./ pVgnata non eXpVgnata fVIt InVasIone/ Die XXVII Aprilis concordibus votis electi./ IN EPISCOPUM OLOMUCENSEM, S.R.I.PRINCIPEM DUCEM. AC/ REGIAE CAPELLAE BOHEMIAE COMITEM./ HIC/ RESIDENTIAM CREMSIRIENSEM INCENDIO CONFLAGRATAM IN/ TERNO APPARATU RESTAURAVIT./ CATHEDRALEM SUAM NOVIS FUNDATIONIBUS DECORAVIT./ COLLEGIATAM HANC CANONICORUM, VICARIORUM, CHORA/ LISTARUMQUE NUMERO AUXIT. / DOMUI PRESBYTERORUM ECCLESIASTICORUM INITIA POSUIT. / HOCCE MONUMENTUM IN SUI DIGNISSIMAM MEMORIAM/ RELINQUENS SUMMIS IN ECCLESIAM MERITIS PRAEDITUS ATQUE/ SACERDOTUM COPIA CINCTUS./ CLero InDoLente seD Deo Ita VoLente/ pIe obIIt/ Decima quinta Decembris/ PRO QUO DEUM EXORA, UT ET TIBI SIT FELIX / ULTIMA HORA. / Joha: Dobrk: M:E:S:

Překlad: „Pohled, poutníče, podívej se a rozjímej o pozůstatcích zde uložených jasného prince Leopolda Fridricha

z hrabat Egkhu a Hungersbachu, kdysi děkana vysoké katedrály, generálního vikáře a probošta kroměřížského onoho roku, ve kterém hlavní město této diecéze dlouho bylo obléháno, ale nedobyto - dne 27. dubna 1758 zvoleného jednohlasně za biskupa olomouckého, S. Ř. Ř. prince, knížete a královské kaple české hraběte, který zde residenci kroměřížskou, spálenou ohněm, obnovil vnitřním zařízením. Svou katedrálu ozdobil novými nadáními, kapitolu tuto kanovníky, charalisty a vikáři rozmnožil. Zanechav v kněžích domu svého důstojnou památku, do nebe byl pozván...Zbožně zesnul, jak tomu chtěl Bůh a oplakáván kněžstvem 15. prosince."¹⁰⁷

Jako kompoziční předloha pro postavu klečícího biskupa je uváděn náhrobek primase Imricha Esterházyho z kaple sv. Jána Almužníka v bratislavském dómu sv. Martina, vytvořený kolem roku 1731 Georgem Raphaelem Donnerem. „Donner v tejto kaplnke vytvoril typ náhrobku s motívom večnej adorácie, bežný v európskej plastike od tridentského koncilu. Na Slovensku je to však prvý zachovaný náhrobok tohto typologického riešenia, hoci už v 17. storočí vznikly drevené modely členov esterházyovskej rodiny na podobný typ náhrobku.”¹⁰⁸

Náhrobek s plně plastickou klečící figurou zemřelého není v barokním moravském prostředí výjimkou. Mladšími příklady jsou dva náhrobky manželského páru ze znojenského farního kostela Nalezení sv. Kříže. Jedná se o náhrobek Evy Eleonory Ratuit de Souches de Nothaft a náhrobek Maxe Thurna de Valle Sassin. Protějškové práce zhotovené ze štuky, umístěné v pravé boční kapli kostela, vznikly v první třetině 18. stol. Náhrobek Ratuita de Souches z roku 1722 v brněnském farním kostele sv. Jakuba Většího má podobu profilované tumby s rozměrnou nápisovou kartuší. Na víku sarkofágu spočívá na obdélné podušce poloklečící figura zemřelého. Pozoruhodnou prací z druhé poloviny 16. stol. je

náhrobek Oty II. z filiálního kostela Panny Marie v Telči. Náhrobek mající podobu edikuly má ve vlysu nápis: OTTO II. DUX MARCHIO MORAVIAE / ECCLESIAE HUIUS FUNDATOR 1099. Uvnitř edikuly rámované dvěma jónskými sloupy je umístěna malovaná segmentově zakončená dřevěná deska nesoucí obraz klečícího zemřelého v rytířské zbroji. Na obdélné podušce odložená přilba s chocholem. Významným příkladem z Čech je pak náhrobek sv. Jana Nepomuckého z pražské katedrály sv. Víta, osazený roku 1736.

Šafařík uvádí, že „*má celková kompozice sousoší mnoho styčných bodů s Mollovými díly...*“, ¹⁰⁹ což upřesňuje existencí dvojí horizontály u soklu Egkhova náhrobku, patrné i u Mollových prací.

Jako konkrétní kompoziční východisko Egkhova náhrobku bych uvedla náhrobek hraběte Trautsona ve vídeňském svatoštěpánském dómu, vytvořený Balthasarem Ferdinandem Mollem roku 1757. Kroměřížská práce přejímá vysoký sokl, dvojici andílků po stranách tumby, pyramidu i užití černého mramoru. Plačící anděl s kapesníkem u Egkhova náhrobku je převzat z náhrobku Alžběty Kristýny Brunšvické v kapucínské kryptě, zhotoveném roku 1751 Balthasarem Ferdinandem Mollem. Tohoto anděla použil Moll i v náhrobku Trautsonově.

Pyramida zhotovená z černého mramoru, zakončená vázou s plápolajícími plameny, jasně tlumočí myšlenky C. Nivelona, který vykládá pyramidu jako symbol odpoutání se duše od těla v podobě plamenů. „*C. Nivelon byl jediný, kdo vykládal symbolickou formu pyramidy v souvislosti s duší, prosazoval vzhledem k tomuto symbolismu, aby pyramidy byly černé.*“¹¹⁰

Had, požírající si vlastní ocas omotaný kolem vázy, demonstruje nesmrtelnost biskupovy duše, která v podobě plamenů vychází z nádoby. Na proces osvobozující se duše jdoucí v život věčný upozorňuje andílek, rukou ukazující na plochu pyramidy. Přelomená pochodeň v rukou sedícího anděla

symbolizuje - stejně jako v případě náhrobku Alberta ze Šternberka (viz níže) - náhlost ukončení biskupova života.

Drapérie, přehozená přes pyramidu, je pláštěm s hermelínovou podšívkou. Hermelín, jakožto kožešina drahá a vzácná, symbolizuje moc a bohatství nositele. Svým umístěním na pyramidě může odkazovat na fakt, že společně s duší odchází i biskupův majestát a tím zdůrazňovat pomíjivost světských hodnot. Stejně jako biskup Egkh odložil pomíjivé odznaky světské moci, aby se při modlitbě k Panně Marii oddal věcem stálejším, tak i arcibiskup Esterházy odložil pod klekátko atributy svojí hodnosti a adoruje ostatky sv. Jana Almužníka uložené v oltáři primasovi pohřební kaple.

3.3. Model epitafu Maxmiliána Hamiltona

Dochovaný dřevěný model [64], zhotovený Františkem Hirnlem před rokem 1773, sestává z půlkruhově zakončené mělké niky, rámované dvojicí svazkových pilastrů spojených úsekem kladí. Do tohoto prostoru imitujícího červený žilkovaný mramor je vsazena rozměrná sochařská kompozice.

Na vysokém podstavci se středovou konvexně vydutou částí a postranními křídly tvořenými stlačenými volutami stojí klekátka s postavou klečícího biskupa. Při vrcholu středové části podstavce, zdobené vpadlým obdélným polem s konkávně vybranými rohy, je připevněna zlatená, téměř kruhová kartuš s rokajovým rámem. Po stranách podstavce dvě postavy stojící na jeho soklu, prodlouženém v šířce niky.

Žena vlevo je bosá, oděná do splývavé drapérie, která jí spadá v hlubokém záhybu ze zad k levému stehnu a je připevněna u pasu pravé nohy, odkud volně spadá k zemi. Žena se v zármutku naklání k soklu a levou odhalenou rukou, spočívající na jeho okraji, si podpírá skloněnou hlavu krytou rouškou. Její pravá noha spočívá na konkávně vydutém volutovém křídle.

Protějšší okřídlená figura nahého vousatého muže, opírajícího se levou nohou o volutové křídlo, se hlavou i spodní polovinou těla odvrací od zemřelého. Jeho levá pozvednutá paže míří k biskupovi, klín mu kryje rouška s mohutným záhybem jdoucím podél levé nohy.

Klečící Hamilton s parukou na hlavě, oděný do rochety s mozetou zapnutou na knoflíčky, spíná své ruce opřené o stupeň klekátka ke korpusu ukřižovaného Krista, který drží v pravé pozvednuté ruce putto, sedící na úseku římsy plastického pilastru s volutovou hlavicí. Na protějším totožném útvaru spočívá hořící váza obtočená hadem. Na stupni klekátka na obdélné podušce se střapci v rozích leží

otevřená kniha, pod poduškou spadá drapérie rámovaná třepením.

Na rozprostřené kožešinové almuci při vrcholu niky je připevněn Hamiltonův znak, z levé strany podpíraný letícím puttem. Jedná se o čtvrcený štít se čtvrceným středním štítkem, v prvním a čtvrtém poli středního štítku plachetnice, ve druhém a třetím poli po třech růžích, v prvním a čtvrtém poli hlavního štítu šest (4+2) kuželů, ve druhém a třetím poli orlice. Na štítu mezi mitrou a knížecím kloboukem jednoramenný kříž s jetelovým zakončením.

Na protější straně letící figura Fámy, zahalená v drapérii, trubí na dlouhou tubu drženou v pozvednuté pravé ruce. Levou, nataženou rukou přidržuje kožešinovou almuci s erbem. Vše je završeno odhrnutým závěsem, působícím dojmem divadelní opony, jehož okraje lemované třepením spadají po stranách niky.

Přítomnost sepnuté drapérie naznačuje, že teprve smrtí lze poodhrnout závěs a nahlédnout do života věčného, kde biskup Hamilton adoruje Ježíše Krista. Celek tak vyznívá jako otevřené divadelní jeviště s kulisami.

Hamiltonův náhrobek je dáván díky přítomnosti klečící postavy, architektury podstavce, prvkům dekorativní výzdoby a kombinaci materiálu do souvislostí s náhrobkem Leopolda Egkha. Práce kompozičně vychází ze znalosti díla Balthasara Ferdinanda Molla. Konkrétně bych uvedla pro alegorii Kontemplace předlohu ve figuře plačky z Onellova náhrobku v Bratislavě a pro letící Fámu s tubou stranově převrácenou předlohu ve figuře Fámy z nedochovaného Pálffyho náhrobku, kde společně s letícím Chronem přidržuje medailon s podobiznou zemřelého. Obě ženské figury mají shodné utváření účesu s drdolem, Hamiltonova Fáma je však zobrazena bez křídel. Figura Chrona je pak parafrází na Chrona z náhrobku Václava Vratislava z Mitrovic, který drží

v pozvednuté ruce přesýpací hodiny. Fragment v rukou Hamiltonova Chrona byl zřejmě stejným předmětem. Z Chronovy kopy zbyla pouze rukověť, figura ukřižovaného Krista a ruka Famy jsou rovněž zachovány ve fragmentu.

Při sledování tří zmiňovaných biskupských monumentů je tedy patrné, že se inspirovaly nejen díly Balthasara Ferdinanda Molla, ale i vzájemně mezi sebou. Tyto náhrobky jsou v souvislosti s daty vzniku výše zmíněných inspiračních prací z rakouského a slovenského prostředí příkladem pohotového přejímání kompozičních forem a ukázkou tehdejšího aktuálního trendu v sepulkrální produkci.

3.4. Epitaf zakladatelů kláštera Strahov

Epitaf [65], nacházející se při zdi epištolní strany presbytáře strahovského kostela Nanebevzetí P. Marie, byl vytvořen roku 1727 konvršem Šimonem Šulcem. Rozměrný monument je zhotoven ze dřeva, svým polychromovaným povrchem imituje štuk a barevné mramory.

Epitaf byl vytvořen na památku osobám podílejícím se na založení strahovského kláštera - králi Vladislavu II., olomouckému biskupu Jindřichu Zdíkovi a pražskému biskupu Janu I. K Vladislavově manželce Gertrudě Babenberské, spoluzakladatelce kláštera, se nápisy ani výzdoba epitafu nevztahují. Založení strahovského kláštera sahá do roku 1140. Kníže Vladislav se stal „zakladatelem především ve smyslu materiálním, když zaštitil novou fundaci a příhodně ji vybavil časnými dobry.“¹¹¹ Strahovský vrch přejmenoval na horu Sion a „učiniv z lotrovské peleše dům modlitby, vystavěl tam takové sídlo, že se sotva najde v našem řádu podobné.“¹¹²

Pravým inspirátorem strahovské fundace však byl Jindřich Zdík, jenž na myšlenku založení přišel zřejmě během svého druhého pobytu ve Svaté zemi, kde se přidal k řeholním kanovníkům Božího hrobu v Jeruzalémě. Společně s pražským biskupem Janem chtěl vytvořit kanonii pravděpodobně na způsob kanovníků Božího hrobu. Jan, věnující klášteru četné statky, zemřel však rok před založením. Roku 1140 vznikla na Strahově první kanonie snad augustiniánská, která nesplnila očekávání, a tak Zdík o tři roky později uvedl na Strahov premonstrátskou kolonii z kanonie Steinfeld v Porýní.

Zakladatelé byli pohřbeni v klášterní bazilice, ovšem jejich ostatky se do dnešních dní nedochovaly. Hlinomaz uvádí, že „vzaly za své během stavebních úprav severní apsidy v 17. století, ne-li již za husitského přepadení, či

za švédského drancování." ¹¹³ Zdíkovo tělo bylo do kostela přeneseno roku 1150 z Olomouce a Ondráček uvádí, že bylo tehdy uloženo v „kryptě románského tehdejšího chrámu, snad v těch místech, kde se nalézají nyní opatská hrobka." ¹¹⁴ Po Zdíkově boku byla stejného roku pochována Gertruda a do roku 1178 i Vladislav II., který zemřel roku 1174 v Meerane, a původně byl pohřben v katedrále v Míšni.

Epitaf klášterních zakladatelů je řešen jako přístěnná architektura. Spodní polovina je dělena na tři podélné části zdobené kasulovými výplněmi. Ve středu umístěný znak biskupa Jindřicha Zdíka, nad ním rozměrnější znak strahovského kláštera. Římsa, ve středové části konvexně vypouklá, odděluje znaky od horního, bohatě členěného nástavce se sochařskou výzdobou a nápisovou deskou kasulového tvaru.

U paty je umístěná profilovaná tumba zdobená akantem, po stranách arabesky ve formě lebek držících v čelistech závěsy. Nad nimi sedí dva andělci s kartušemi obsahujícími informace o osobách, jimž patří busty nad nimi. Anděl vlevo ukazuje na bustu opata Jana, ten napravo se ohlíží k bustě Jindřicha Zdíka. Na tumbě spočívá korunovaný lev, držící v tlapě meč, před ním na podušce panovnické insignie - žezlo a koruna. Vedle nich andílek zakrývající si obličej kapesníkem. Následuje kasulový nástavec s nápisovou deskou, doplněný po stranách o dvojici vznášejících se andílků s akantovými věnci. Epitaf vrcholí Vladislavovou podobiznou, kterou doprovází dva andělci s žezlem a panovnickým jablkem.

Infulovaným biskupům přes ramena splývá zlacená štola sepnutá ozdobnou agrafou a zdobená rostlinnými rozvilinami. Vladislav je zobrazen jako válečník, s nákrčníkem a nárameníkem na pravém rameni. K přilbici se zvednutým hledím má dle válečného zvyku šátkem přivázanou korunu. K plastice lva Straka uvádí: „Pitvorně zveličená tlama a chřípě lva urážejí sice oko dnešního pozorovatele, ale modelaci takovou

omluviti lze tím, že v době, kdy památník tento byl stavěn, byl u nás lev všeobecně takto zobrazován."¹¹⁵

Na náhrobku je patrná demonstrace panovnických insignií, které se zde objevují hned několikrát. Jednou v případě korunovaného lva s mečem, podruhé na obdélné podušce se střapci ležící koruna s žezlem a konečně andělé vynášející žezlo s jablkem. Vladislav II. je zde zobrazen jako král, v době strahovské fundace však užíval pouze titulu knížecího. Právo užívat korunu získal po své korunovaci Fridrichem Barbarossou v Řezně roku 1158. Vladislav směl nosit korunu pětkrát do roka, na svátek sv. Václava a Vojtěcha a ku příležitosti svátků Božích hodů. Zobrazení Vladislava jako korunovaného válečníka tedy neodpovídá historické skutečnosti. Je zde kladen důraz na Vladislava bojovníka, který si korunu vysloužil právě díky příslibení pomoci císaři v jeho plánovaném boji s Milánem.

Honosně provedená koruna na podušce svou podobou odpovídá svatováclavské koruně zhotovené Karlem IV. roku 1346. Mohlo by jít tedy o znázornění českých korunovačních klenotů, symbolů Českého království, které chrání lev s taseným mečem. Jednocasého lva získal Vladislav II. jako osobní erb od Barbarossy společně s královským titulem. Lev je personifikací samotného Vladislava, který je zde prezentován jako válečník a ochránce Království českého. Ostentativní prezentací odznaků královské moci připomíná klášter svůj urozený původ plynoucí z královské fundace.

Úroveň sochařské složky epitafu v porovnání s protějškovým Lohelovým náhrobkem (viz níže) značně zaostává. Tváře tří zakladatelů jsou provedeny maskovitě, bez snahy o portrétní, byť fiktivní vyobrazení a jsou až na drobné variace v podobě vousů shodné. Shodná situace platí i v případě andílků.

Náhrobek, vzniklý roku 1727 o stoletém výročí přenesení ostatků sv. Norberta na Strahov, nechal vytvořit tehdejší strahovský opat Marian Hermann. „Truhlářskou a řezbářskou práci...provedl František Scholz (Šulc), otec strahovského bratra-laika fr. Šimona Scholze, rovněž dovedného truhláře.“¹¹⁶ Ondráček jako autora epitafu uvádí staršího Šimona, pravděpodobné je, že se na vzniku podíleli oba. Polychromii a zlacení vytvořil Jan Kryštof Tummer (1650-1731), člen malostranského malířského cechu.

Nápis na kasulovém nástavci zní: VLADISLAVO II. / POTENTISSIMO REGNI CZECHICI LEONI / GLORIOSISSIMO REGIO POLI BOHEMICI SOLI / EPISCOPALIBVS HENRICI ET JOANNIS ANNO 1139 / ANTELVCANIS, BASILICAE ET CANONIAE / STONEAE SERENISSIMVM ANNO 1140. FVNDAATIONIS / DIEM ET NORBERTINAE LVCIS CANDOREM / ALLABENTEM E VICINA GERMANIA / MERIDIANTEM A 1143. STEINFELDENSEI / COLONIA PLENE INVHENTI **FUNEBRI OCCIDUO VESPERA / MOERORIS SVI INSIGNE SION.**

Překlad: „Vladislavovi II., mocnému lvu Českého království, slavnému slunci českého nebe. Biskupům Jindřichu a Janovi, kteří roku 1139 předešli jasný den založení strahovské baziliky a kanonie v roce 1140, i záři Norbertova světla, vzcházející ze sousedního Německa a vrcholící v poledni příchodem steinfeldského osazení roku 1143, na znamení svého zármutku za pohřebních stínů večera, Sion.“¹¹⁷

Nápis na levé kartuši: IOANNI I / CATHEDRAE TRA= / GENESIS PRAESULI / FUNDATIONIS SION= / EAE AURORAE / IN ORTU VES / PERASCEN / TI.

Překlad: „Janovi I., biskupovi pražského stolce, Jitřence sionského založení, hasnouce za úsvitu.“¹¹⁸

Nápis na pravé kartuši: HENRICO / ZDIK / PRZIMISLAEI SANG: / VINIS PRINCIPI / OLOMUC: / EPISCOPS / FUNDANDAE / SION / DILUCULO.

Překlad: „*Jindřichu Zdíkovi, knížeti přemyslovské krve, olomouckému biskupu, Rozbřesku zakládání Sionu.*“¹¹⁹

3.5. Místa pohřbů dalších olomouckých biskupů

Kardinál Dietrichstein nechal v souvislosti s přestavbou dómu v letech 1616-1618 vybudovat pod nově vzniklým presbytářem pro sebe a své nástupce na biskupském stolci rozsáhlou dvoupodlažní kryptu. Do horní krypty se vstupuje prostřednictvím dvojice jednoramenných schodišť v čele bočních chrámových lodí, dolní krypta je přístupná rovněž dvojicí jednoramenných schodišť, která byla kryta dvěma pískovcovými nápisovými deskami v podlaze horní krypty. Tyto desky (popis viz níže) vznikly - jak hlásá jejich nápis - roku 1661, kdy byla výstavba krypty dokončena. Dnes jsou díky zpřístupnění dolní krypty vyjmuty a tvoří součást expozice liturgických a uměleckých předmětů z majetku svatováclavského dómu, která je instalována v horní kryptě dómu.

V Dietrichsteinově počínu můžeme vidět snahu o vytvoření „*institucionálního pohřebiště.*“¹²⁰ Tuto snahu tlumočí nápis na jedné z pískovcových desek, který uvádí, že kardinál nechal kryptu zbudovat pro sebe a své nástupce biskupy olomoucké.

Kardinál Dietrichstein(1599-1636) byl na své přání do dómské krypty čtyři měsíce po své smrti pohřben. Rovněž tak Karel z Liechtensteinu-Castelcornu(1664-1695)v poslední vůli určil, „*aby bylo jeho tělo pohřbeno v rámci obvyklých třídních exekvií v našem katedrálním kostele v obvyklé biskupské hrobce.*“¹²¹ Ferdinand Julius Troyer chtěl být dle narychlo sepsaného testamentu pohřben bez velké okázalosti rovněž v biskupském mauzoleu svatováclavského dómu, jeho

„rakev však patrně nebyla uložena přímo do biskupské krypty (dnes se v kryptě nenachází a ani zprávy pamětníků z ohledání místa v letech 1785 a 1819 přítomnost Troyerovy rakve nepopisují).“¹²²

Dolní krypta je částečně rozdělena vstupními schodišti na dva prostory. Ve východní části krypty jsou uloženy čtyři cínové sarkofágy (popis viz níže) - kardinála Františka knížete z Dietrichsteina, Viléma Jana Vojtěcha hraběte Kolowrata - Libštejnského, Karla II. hraběte z Lichtenštejnu - Castelcornu a kardinála Maria Tadeáše hraběte Trauttmansdorffa (1811-1819). Menší západní část krypty byla určena, jak hlásá náhrobní nápis, pro *„pány kanovníky tohoto klášterního kostela.“¹²³*

3.5.1. Dvojice nápisových desek původně kryjících vstupy do dolní krypty dómu sv. Václava

Obdélná pískovcová deska [66] o velikosti 216 x 111 x 14 cm s kruhy ke zvedání v rozích. Její přibližně horní polovinu zaujímá reliéfně provedený Dietrichsteinův znak. Nahoře na štítu okřídlená andílčí hlava s knížecí čapkou završenou jednoramenným křížem s jetelovým zakončením. Vše převýšeno kardinálským kloboukem se šesti (1+2+3) stěraci spadajícími po stranách znaku. Erb je rámován rollwerkovým a boltcovo-penízkovým ornamentem ústícím do dvou ovocných trsů. Pod znakem se v ploše desky rozvíjí rytý, latinský, majuskulní nápis v patnácti řádcích, zasazený v rytém rollwerkovém rámu.

Nápis zní: FRANCISCVS CARD ET PRINCEPS A / DIETRICHSTAIN EPVS OLOMVC: / DORMITORIVM HOC PRO SE / SVISQVE SVCESSORIBVS / EPISCOPI OLOMVCENSIBVS / TESTAMENTO FIERI IVSSIT / PERFECERVNT HAEREDES / ANNO MDCLXI / OBYT XIII KAL: OCT: Ao MDCXXXVI / POSTQVAM VIXISSET / ANNOS LXVI DIES XX / CVM CIRCITER / XXXVII CARDINA= / LIS ET EPISCOPA= / PVS FVISSET.

Překlad: „*František kardinál z Dietrichsteinu, biskup olomoucký tuto hrobku pro sebe a své nástupce biskupy olomoucké závětí zříditi kázal. Vykonalí dědicové roku 1661. Zemřel 17. září r. 1636, ve věku 66 let a 20 dní, když byl 37 let kardinálem a biskupem.*“¹²⁴

Obdélná pískovcová deska [67] o velikosti 216 x 111 x 14 cm, v rozích s prohlubněmi pro zvedací kruhy, jejíž celou plochu pokrývá rytý, latinský, majuskulní nápis v sedmácti řádcích.

Nápis zní: FRANCISCVS CARDILIS / ET PRINCEPS A DIE= / TRICHSTEIN EPVS OLOMSIS / DORMITORIVM HOC PRO / DNIS CAPITVLARIBVS / HVIVS ECCLIAE CATHEDRALIS / TESTAMENTO FIERI

IVSSIT / PERFECERVNT HAEREDES / ANNO MDCLXI / OBYT XIII
CALEND OCTOB / ANNO MDC XXXVI / POSTQVAM VIXISSET / ANNOS
LXVI DIES XX / CVM CIRCITER XXXVII / CARDINALIS ET /
EPISCOPVS / FVISSET.

Překlad: „*František Kardinál a kníže z Dietrichsteinu, biskup olomoucký, tuto hrobku závětí kázal poříditi pro pány kanovníky tohoto katedrálního kostela. Vykonalí dědicové roku 1661. Zemřel 17. září r. 1636 ve věku 66 roků a 20 dní, když byl 37 let kardinálem a biskupem.*“¹²⁵

3.5.2. Sarkofágy olomouckých biskupů

Sarkofág Kardinála Františka z Dietrichsteina

[68] je zhotoven z cínového plechu o rozměrech 240 x 92 x 120 cm.¹²⁶ Všechny stěny šestiboké kónické rakve [67] jsou pokryty reliéfním dekorem. Rakev spočívá na čtyřech stylizovaných nohách s maskarony, na něž navazují nárožní palmety. Nad nimi jsou, ve čtyřech nárožích těla rakve, připevněné okřídlené andělčí hlavy. Hladké stěny těla rakve nesou dekor reliéfních lvích tlam s kruhovými úchyty, po jedné na čelech a po dvou na bocích. Na levém boku víka rakve osazena berla, na znamení smrti přelomená, korunovaná mitrou. Na pravém boku se nachází meč a knížecí koruna - odznaky šlechtického stavu zemřelého. Na horní ploše víka je umístěn dvouramenný kříž převýšený kardinálským kloboukem s pěti (2+3) střapci po stranách.

Všechny hrany sarkofágu jsou lemovány lištami s liliovým dekorem, které rovněž dělí stěny víka rakve na dvě pole. V ploše těla i víka rakve se zachovala rytá ornamentální kresba. Jedná se především o festony a drapérie, které byly původně doplněny ještě reliéfními litými aplikacemi ovoce či květů. Uprostřed obou boků lze předpokládat umístění biskupových erbovních štítů.

Čelo víka rakve nese nápis: FRANCISCO S.R.E. CARD^{LI} & S.R.I. PRIN= / CIPI à DIETRICHSTAIN EPO OLO,,= /MVC ETC MORAVIAE SVPREM CAP° / DEFVNCTO BRVNAE XIX SEPT. MDC= / XXXVI AETAT SVAE LXVIANNORVM CARD^{TVS} / ET EPATVS SVI XXXVII PATRVO ME= / RITISS POSVIT MAXMILIANVS. S RI PRIN= / CEPS a DIETRICHSTAIN ET NICOLSPVRG.

Sarkofág Karla II. z Lichtenštejna [69] je zhotoven z cínového plechu o rozměrech 265 x 110 x 90 cm. Šestiboká kónická rakev stojí na kulových nohách. Má velmi bohatou reliéfní a plně plastickou výzdobu. Na nárožích těla rakve

jsou umístěny plastiky orlů s rozepjatými křídly a šesticípou hvězdou na hrudi, s hlavami odvrácenými doprava a pařáty spočívajícími na kulových nohách. Na čelech těla rakve je připevněna kartuš s biskupovým znakem, tvořená vavřínovým věncem a akantem.

V kartuši čtvrcený štít s korunovaným čtvrceným středním štítkem, v něm srdeční štítek, ve kterém je klín, v prvním a čtvrtém poli středního štítku dovnitř obrácený lev, ve druhém a třetím poli ze soklu rostoucí dovnitř obrácený lev, v prvním a čtvrtém poli hlavního štítu šest (4+2) kuželů, ve druhém a třetím poli orlice s šesticípou hvězdou na hrudi. Znak je podložen nakoso umístěným mečem a berlou, obrácenou závitem ven.

Nad znakem na čele víka rakve mezi medvědí hlavou s kruhovým úchytem v tlamě mitra a knížecí klobouk. Na podélných stěnách těla rakve mezi dvěma ovocnými festony zakončenými stočeným provazem oválná kartuš tvořená vavřínovým věncem a akantem. V kartuši střední štítek hlavního biskupova znaku (viz výše). Na podélných stěnách víka rakve dva květinovo-listové festony, svázané uprostřed mašlí, z pod které visí šišky. Po stranách mezi překříženými palmovými ratolestmi litery L a C (Lichtenštejn-Castelcorn) nad nimiž hrotité koruny. Na horní ploše víka u paty ozdobný nápis: Johan Carl Behr / Fecit Ollomucy / 1696, nad nápisem překřížené hnáty, nad nimi berla a plně plastická mitra rozevřená do dvou rohů zakončených dvěma křížky. Všechny stěny sarkofágu jsou doplněny úseky akantových rozvilin. Věčnost, symbolizovaná palmovými ratolestmi, se vztahuje díky počátečním písmenům rodu na všechny jeho členy.

Sarkofág Viléma Jana Vojtěcha Kolowrata-Libštejnského

[70] je zhotoven z cínového plechu o rozměrech 235 x 90 x 100 cm. Šestiboká kónická rakev má reliéfní, plně plastickou výzdobu. Rakev stojí na šesti kulových nohách, jež mají

v úchyту orlí pařáty. Nároží těla a víka rakve jsou dekorovány osmi okřídlenými andílčími hlavami. Plně plastické hlavičky volně expandují do prostoru. Na čele těla tumby u nohou je připevněna oválná boltcovo-maskaronová kartuš s nápisem HIC QVIESCIT / ORATE PRO EO. Protějšší čelo u hlavy je prázdné a můžeme předpokládat, že rovněž neslo nápisovou kartuš. Na čelech víka lví hlava s kruhovým úchytem v tlamě. Podélné stěny těla rakve jsou opatřeny třemi lvími hlavami s kruhovými úchyty v tlamě, mezi nimiž se rozvíjí dva květinové festony zakončené stuhami. Na podélných stěnách víka mezi dvěma lebkami s překříženými hnáty dvě oválné boltcovo-maskaronové kartuše s nápisy.

Na levé stěně víka u hlavy CVRERE / SIC CESSANT SORTIS IN ORBE / ROTAE, u nohou DISCE / BREVEM CVRSVM ET GRANDIBVS / ESSE ROTIS, na pravé stěně víka u hlavy HAC ESE / CVRENTIS PROXIMA META / ROTAE, u nohou HVIC AXT / ADMO TAMIMORS VETATIRE / ROTAM.

Uprostřed kartuší pak mitra s vlajícími fimbriemi, rozevřená do dvou rohů, pod ní překřížené pontifikálie - jednoramenný kříž s jetelovým zakončením a berla obrácená závitěm ven.

Na horní ploše víka u paty nápis: REVERENDISSIMVS / AC CELSISSIMVS PRIN / CEPS IOHANNES GVLIEL / MVS SACRI ROMANI IM= / PERY COMES LIBSTEINSKI / A KOLOWRAT CANONICVS / TRIDENTINVS ET OLOMV= / CENSIS AC EIVSDEM CA= / THEDRALIS ECCLESIAE AR= / CHIDIACONVS NOMINATVS / ARCHEPISCOVVS PRA= / GENSIS ET ORDINIS CRV / CICERORVN CVM RVBEA. / STELLA PER BOHEMAM / MORAVIAM SILESTIAM / AC POLONIAM CENT= / RALIS MAGISTER OB / BRVNAE TRICESIMA PRI= / MA MAY ANNO DOMI= / NI MILESIMO SEXCEN= / TESSIMO SEXAGESIMO / OCTAVO.

Nad ním v oválném vavřínovém medailonu biskupův znak - ve čtvrceném štítu tvořeném volutovou rozvilinou korunovaný srdeční štítek, ve kterém orlice s břevnem na

hrudi. Jedná se o rodový Kolowratský znak, „předčasně zemřelý jmenovaný a potvrzený arcibiskup užíval pouze rodového erbu.“¹²⁷ V prvním a čtvrtém poli hlavního štítu příčné břevno, ve druhém a třetím poli křížek a pod ním šesticípá hvězda (znak pražského arcibiskupství střídající se se znakem křížovníků s červenou hvězdou).

„Hrany sarkofágu jsou zdobeny průběžnou římsou s liliovým dekorem. Signatura ani značka cínaře nebyla v průběhu restaurování rakve objevena. Jeho forma a výzdoba je však blízká vídeňským pracím třetí čtvrtiny 17. století. Vznik sarkofágu snad tedy budeme moci předpokládat právě v některé ze zdejších dílen.“¹²⁸

Přítomnost květin v sepulkrální produkci vychází ze starověké tradice, kdy „rozšířený zvyk věnčit hroby [květinami] odkazoval k ráji nebo Elysiu s věčně kvetoucí vegetací.“¹²⁹

4. ARCIBISKUPSKÉ NÁHROBKY

4.1. Fragmenty tumby Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka

Pražský arcibiskup zemřel 29. 4. 1675. Se Sobkovými ostatky bylo naloženo v souladu s jeho přáním v závěti – srdce uloženo do svatováclavské kaple katedrály sv. Víta v Praze, zbývající orgány pak do krypty pražského kostela sv. Mikuláše a tělo pohřbeno v broumovském klášterním kostele.

Cechner roku 1930 uvádí náhrobek v nice západní stěny kaple sv. Rodiny.¹³⁰ Náhrobek zde má podobu nakoso instalované reliéfní, mramorové, desky nesoucí arcibiskupovu ležící postavu tesanou ve vysokém reliéfu [71]. Jeho infulovaná hlava spočívá společně s horní částí berly a křížem s jetelovým zakončením na obdélné podušce s rohovými střapci [72]. Oděň je do dlouhé kleriky a komže, sahající ke kolenům, překřížené štoly zakončené třepením, pallia a pontifikálních rukavic. Je znázorněn jako spící, s překříženýma rukama. Jeho masitý, stářím poznamenaný obličej s váčky pod očima a povislou kůží, patrnou zejména pod čelistními kostmi, svědčí o tom, že se jedná o portrétní práci. Měkce modelované záhyby drapérie, citlivé přeložení rukou a klidný výraz naturalisticky provedené tváře vytváří přesvědčivý obraz poklidně spícího člověka a svědčí o vysoké umělecké úrovni tvůrce. Pod sochou je do zdi zasazena obdélná mramorová deska v rollwerkovém rámu nesoucí rytý, zlacený, majuskulní nápis v devíti řádcích.

Nápis zní: PIIS MANIBVS / CELSISSIMI ET REV PRINCIPIS
AC DNI DNI MATTHAEI FERDINANDI / EX ABBATE S: IOANNIS ET S:
NICOLAI V. P. ET PROTO EPO REGINO / HRAD: DEI ET APOST:

SEDIS GRATIA ARCHI EPI PRAGENSIS / LEGATI NATI ETC: QUI 29.
APRILIS A: 1675 AETAT: 57. VITAE / REGVLARIS 37 REGIM: 7.
FATIS PIENTISSIME CONSESSIT / ET HVIC PROFESSIONIS SVAE LOCO
EX VLTIMA VOLVNTATE / SE TRANSSCRIPSIT MAVSOLAEVM HOC IN
HONORIS ET AMORIS / MONVMENTVM BRZEWNOWIENSE MONASTERIVM
EXTRVXIT.

Překlad: Duši nejvznešenějšího a nejctihodnějšího knížete pána pana Matyáše Ferdinanda, opata sv.Jana a sv.Mikuláše z milosti Boží a apoštolského stolce arcibiskupa pražského, legáta atd., který 29. dubna roku 1675 v 57 letech svého života, po 37 letech řeholního života a 7 letech v úřadě, zbožně odešel z tohoto světa a podle své vlastní vůle se svěřil místu svého mnišského působení. Toto mausoleum vystavěl břevnovský klášter na památku cti a lásky.

V protější nice východní stěny kaple byla umístěna obdélná deska se Sobkovým znakem [73]. Tato výše popsaná podoba zůstává nezměněna až do roku 1994.

Umístění v kapli sv. Rodiny není původní. Současná podoba kostela sestávající z jednolodí s bočními, mělkými, obloukově sklenutými kaplemi je výsledkem barokní přestavby v letech 1685-1694, podle návrhu pražského stavitele Martina Alliga. Polírem na stavbě mu byl jeho bratr Jan Křtitel. Původní kostel byl trojlodní, úzké boční lodi byly od lodi hlavní odděleny řadou sloupů. Z původního kostela zůstaly zachovány pouze obvodové zdi. Buben ve své Encyklopedii českých a moravských sídelních biskupů uvádí, že byl Sobek ještě téhož roku svojí smrti pohřben v kapli sv. Rodiny. Vzhledem k faktu, že kaple v roce 1675 neexistovala, je tato informace mylná. Pravděpodobnější se jeví, že byl Sobek pohřben na čestném místě v kněžišti kostela a to v tumbě, která byla po barokní přestavbě kostela patrně z důvodu

uvolnění liturgického prostoru rozebrána a její fragmenty druhotně umístěny ve výklenku kaple sv. Rodiny.

Vzhledem k výše naznačeným skutečnostem se jako pravděpodobná doba vzniku náhrobku jeví rozmezí let 1675-1685. Otázkou zůstává, zdali byl výklenek v kapli sv. Rodiny pro fragmenty tumby přímo zhotoven. Z důvodu jeho menších rozměrů bylo víko tumby umístěno zešikmeně, avšak umístění dalšího fragmentu náhrobku (viz níže) ve výklenku protějším a skutečnost, že zde byly dle informací Cechnera přítomny i desky broumovských opatů Wolfganga Selendera a Benna z Falkenbergu svědčí o tom, že kaple byla od počátku barokní přestavby zamýšlena jako prostor pro shromáždění náhrobků ze starého kostela. Ve zbylé pětici kaplí tyto výklenky zbudovány nebyly.

Cechner popisuje fragmenty Sobkovy tumby jako „sarkofág...1.30 m vysoký, 1.70 m dlouhý...”¹³¹ Jedná se však pouze o víko tumby a nápisovou desku, která byla připevněna na vyzděnou spodní část výklenku, takže výsledná skladba navozovala dojem sarkofágu.

V protějším výklenku je umístěný další fragment náhrobku (64 x 120 cm) [75] - obdélná deska, rozdělená na tři svislé části. Dvě krajní mají podobu mírně vystupujících rizalitů, v každém po dvojici lebek umístěných pod sebou ve čtvercových polích. Lebky, s chybějícími čelistmi a dvěma zuby, jsou doplněny o zkřížené hnáty. V prostředním čtvercovém poli znak - oválný polcený štít, v pravé polovině z okraje vystupuje nad skálou obrněná ruka držící ve středu štítu kotvu, v levé polovině štítu břevno, nad štítem koruna prostoupená vlevo obrácenou berlou, vše převýšeno kloboukem se šesti střapci, spadajícími po stranách štítu.

Cechner chybně uvádí, že se jedná o fragment náhrobku opata Wolfganga Selendera z Prošovic. Ve skutečnosti jde o

čelní desku Sobkovy tumbly, zazděné zde společně s protějškovými částmi v posledních letech barokní přestavby kostela. Výše popsaný znak patří arcibiskupu Sobkovi.

Ostatky zesnulých opatů byly (dle informací pracovníků kláštera) uloženy v kryptě nacházející se před kaplí sv. Rodiny. Tuto kapli tak můžeme chápat jako jakési mauzoleum broumovských opatů. Otázkou zůstává, zdali krypta, do níž byly přeneseny ostatky ze zrušených hrobů nacházejících se v lodi kostela, vznikla v době barokní přestavby nebo dříve. Sobkovy ostatky mohly být v 90. letech 17. stol. rovněž přeneseny do krypty před kaplí. Roku 1940 z důvodu instalace horkovzdušného vytápění kostela byla krypta zrušena a ostatky přeneseny do krypty nacházející se pod kapitulní síní, jižně od hlavní chrámové lodi. Ta byla roku 1994 otevřena a mezi jinými ostatky nalezena truhlička s nápisovou deskou a znakem Sobka. Konzervované ostatky byly uloženy do nově zhotovené dubové okované truhličky.¹³²

Z roku 1994 pochází i současná podoba náhrobku [74] a kaple. Pro uložení Sobkových pozůstatků byla zhotovena nová zděná tumba s obložením z červené žuly se zlaceným nápisem na čelní stěně: MATOUŠ FERDINAND SOBEK Z BÍLENBERKA / PRVNÍ ARCIBISKUP KRÁLOVÉHORADECKÝ / PATNÁCTÝ ARCIBISKUP PRAŽSKÝ / 19. 9. 1618 29. 4. 1675. Je kryta víkem z původního sarkofágu. Dřívější výklenek byl zazděn, tumba přistavena ke zdi a původní nápisová deska vsazena do zdi nad sarkofág.

Tumba arcibiskupa Sobka je vzácným příkladem existence toho typu náhrobku na našem území. První tumbové hroby u nás se objevují v 70. letech 14. stol. u parléřovských náhrobků českých knížat a králů. V souvislosti s církevní hodností je třeba upozornit na mramorovou tumbu pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě (1380), umístěnou v kapli sv. Vojtěcha svatovítské katedrály a opukovou tumbu Arnošta z Pardubic

(1364) z farního kostela v Kladsku. Výše zmíněné artefakty se řadí mezi „nejstarší dochované příklady karlovske sepulchrální skulptury, odpovídající vysokým dobovým nárokům na figurální vyvýšené hroby nejvýznamnějších církevních hodnostářů.“¹³³ Sobkova tumba je tak příkladem navazování na středověké tradice.

4.1.1. Nedochované náhrobníky v kapli sv. Rodiny

K Selenderovu náhrobku Cechner uvádí, že byl „*podivným způsobem pokryt dlažbou*“, ¹³⁴ v letech 1685–94 odstraněn a nápis na něm dle archivního nápisu zněl:

LEGE VIATOR! HOC IN PARVO COLLECTUS IACES NOMINE MAGNO
WOLFGANGUS ABBAS ET DOMINUS QUI CUM SUBIECTUS DOMINOR,
DOMINIS AB HIS ERECTUS SUM PROPRIO, EXUL ERGO FACTUS
OBFIDEM, QUAM SERVAVERAM AC PROPAGAVERAM DESTITUTUS OMNIBUS
IN DOMASION MORIOR SOLUS CONDITUS MEO, SED NON INTER MEOS
QUIEVI. TANDEM CHARITAS, QUAE VIVUM HABERE POTUIT,
TRANSTULIT MORTUUM, ET SOLO RESTITUTUS MEO. TU RETRIBUTIONEM
MECUM PRAESTOLARE.¹³⁵

Překlad: Čti, poutníče! Dočteš se, že v tomto malém (?)ležím já, velkého jména opat Wolfgang a pán, který čím je podřízenější, tím více vládne, od těchto pánů jsem byl vyhnán z vlastního, stal jsem se vyhnancem kvůli víře, jíž jsem sloužil a kterou jsem šířil, opuštěn mnohými v Domařově, kde jsem zemřel, jsem byl pochován, avšak ne mezi svými jsem odpočíval. Přece jen však láska, která mohla být prokazována živému, alespoň mrtvého přenesla a byl jsem pochován na svém. Očekávej odměnu.

Cechner neuvádí konkrétní lokaci náhrobku, dle informace o jeho pokrytí dlažbou je patrné, že se jednalo o náhrobní desku umístěnou v podlaze.

Wolfgang Selender zemřel roku 1619 na benediktinské faře v Domašově u Brna, kde se jako katolík schovával před moravskými zemskými stavy. Pohřben byl v tamním farním kostele sv. Vavřince. Jeho ostatky byly odtud přeneseny roku 1666 za opata Tomáše Sartoria a uloženy v broumovském klášterním kostele sv. Vojtěcha. Náhrobník, jehož nápis Cechner zmiňuje, byl zhotoven tedy nejdříve po tomto datu a

neměl dlouhého trvání, jestliže byl už v 80.-90. letech odstraněn během přestavby kostela.

Stejný osud mohl postihnout i náhrobník Benna I. z Falkenberku (1646), pohřbeného, rovněž druhotně, v kapli sv. Rodiny. Jeho náhrobní nápis dle Cechnera složil arcibiskup Sobek a zněl:

BENEVOLE LECTOR! CONDITA HIC VENERARE VENERANDA
LIPSANA REVERENDISSIMI PRAESULIS IOANNIS BENNONIS CUIUS
VIRTUS DIGNIOR AURO, QUAM HOC METALLO, ORDINEM IN BOHEMIA
CONSERVAVIT BRAUNAM FIDEI ROMANAE RESTITUIT. POPULO EXEMPLO
SEMPER BENE PRAEFUIT. OBIIT A. D. 1646, DIE 20 JULII.¹³⁶

Překlad: Blahovolný čtenáři. Zde jsou k uctívání pohřbené ostatky nejctihodnějšího představeného Jana Bennona, jehož ctnost je důstojnější než zlato, s níž coby vzácným kovem zachoval řád v Čechách, Broumov opět zachránil pro katolickou víru a lidu vždy dával ten nejlepší příklad. Zemřel 20. července Léta Páně 1646.

Jiné náhrobní kameny Cechner neuvádí a Sobkův artefakt je tak jediným dochovaným církevním náhrobkem v areálu broumovského kláštera. Klášterní bratři byli pochováváni v kostelní kryptě, od roku 1785 na hřbitově přínáležejícímu dřevěnému kostelu Panny Marie. Zde jim byl při ohradní zdi roku 1794 zřízen jehlancový náhrobek.

4.2. Náhrobek Jana Lohelia

Náhrobek Jana Lohelia [75], umístěný při zdi evangelijní strany presbytáře strahovského kostela Nanebevzetí P. Marie, byl vytvořen roku 1626.

Jan Lohelius, opat Strahovského kláštera (1586-1612) a dvanáctý arcibiskup pražský (1612-1622), se stal pověstným především svým potíráním protestantismu. S broumovským opatem Selenderem nechal roku 1617 zbořit luteránský kostel v Hrobech, což později podnítilo otevřenou vzpouru českých protestantských stavů. Po propuknutí českého stavovského povstání roku 1618 byl vyhnán ze země a pobýval ve Vídni, odkud se vrátil po Bílé Hoře zpět do Prahy. Představoval nesmiřitelného odpůrce protestantismu a přísného zastánce katolické reformace.

Jan Lohel po nástupu na opatský trůn začal s rozsáhlou přestavbou pobořeného kostela a kláštera, získal zpět část rozkradeného majetku a snažil se o pozvednutí duchovního života a řeholní kázně. Proto bývá nazýván druhým zakladatelem strahovského kláštera, který byl blízko svému zániku, kdyby jej arcibiskup nepozvedl zpět k životu.

Arcibiskup zemřel roku 1622 a jeho ostatky byly na jeho přání uloženy ve strahovském kostele a roku 1626 zhotoven díky péči jeho následovníka v opatské funkci Kašpara Questenberka i náhrobek. Dlabač uvádí: „...*Er starb an einem langwierigen Fieber 1622, den 2ten November, im 73ten Jahre seines Alters, im Rufe eines heiligen Mannes. Sein Körper wurde in der strahöwer Kirche nach seinem Wunsche beigelegt und vom damaligen Herrn Abte Kaspar von Questenberg im Jahre 1626, mit einem aus schwarzem Steine gefertigten Monumente, dessen Inschrift ist...*“¹³⁷

Arcibiskupovy ostatky jsou umístěny za náhrobkem, kde je pro ně v šířce chrámové stěny vyhlouben hrob. Z tohoto

důvodu používám terminologicky pojem *náhrobek*, nikoli *epitaf*, jak bývá uváděno ve starší literatuře.

Náhrobek má podobu přístěnné architektury, která do jisté míry evokuje kostelní průčelí. V centrální rozšířené části je zasazena rozměrná nápisová deska z černého mramoru, tvořící dominantu celého náhrobku. Po jejích bocích, na konzolách tvořených malými svazkovými pilastry, sedí truchlící andělé. Anděl vlevo si otírá drapérií oslzenou tvář, ten napravo si ve smutku podpírá hlavu. Nad kartuší je umístěna okřídlená andílčí hlava a nad ní, ve středové části rozeklaného štítu, vévodí figura Krista, stojícího na zeměkouli a šlapajícího na hada. Pod zeměkouli, na volutovém maskaronu spočívá ďábel s kostlivcem. Na úsecích rozeklaného štítu sedí dva andělé, přidržující lebky.

Plnovousý Kristus, žehnající pozvednutou pravicí, je oděn v rozevlátý plášť, svrchně zlacený, vespod červený, přichycený k tělu zlaceným pásem, jehož volné utažení dovoluje odhalit Kristovu nahotu. Levou předkročenou nohou našlapuje na zlaceného hada ovíjejícího se kolem jeho lýtka. Ďábel je zde zobrazen jako člověk, s rohy a drápy na nohou, bohatou muskulaturou a rudým zabarvením kůže.

Jedná se zde o typ vítězného Krista kořícího hřích, překonávajícího Smrt a ďáblovo pokoušení. V souvislosti s Loheliem a jeho protireformačním úsilím můžeme v podobě hada, jakožto symbolu bludného učení, spatřovat samotné protestantství, určené k záhubě. Artefakt vzniklý v pobělohorské době tak znázorňuje triumf katolíků nad protestanty. Pražský arcibiskup, výrazně se podílející na potírání kacířství, zde může s jistou nadsázkou suplovat samotného Krista, zvláště vezmeme-li v potaz jeho připodobnění k dobrému pastýři chránícímu svůj konvent před jinověrci (viz náhrobní nápis). Konečně pokoření Smrti zastoupené kostlivcem lze chápat jako osobní Lohelovo

vítězství nad Smrtí, zajišťující mu život věčný, což podporuje i samotná přítomnost Spasitele na jeho náhrobku.

Andílčí obličej prochnuté citovostí, přesvědčivě vyjadřující pocity nostalgie, smutku a apatie nad arcibiskupovou ztrátou, vzletná, uvolněná, s jednoduchostí provedená postava Krista, umně ryté písmo i citlivá skladba barevných mramorů dělají z náhrobku i přes jeho architektonickou strohost ušlechtilý, důstojný pomník s jasným sdělením.

Náhrobní nápis zní: D.(EO) O.(PTIMO) M.(AXIMO) /
MEMORIAE / ILL(USTRISSIMI) ET REV.(ERENDISSIMI) SACRORV(M)
PRINCIP(IS) D.(OMINI) IO(HAN)IS LOHELII / QVEM EGRA CIVEM;
ORDO PRAEMO(N)ST:(RATORUM) TEPLAE, PROFES(SOREM), HOC COE /
NOBIVM PRAESVLEM ET RESTAVRATORE(M) DISCIPLINA ASSERTORE(M)
MONAST(ERIAM) HVIVS / REGNI PANNONICI; SARMATICI TITVLO
VICARI GENERALIS INSPICEM: SEBASTE ARMENI / ORVM EP(ISCOP)VM;
PRAGA DENIQ(UE). E SVFFRAGANEO ET COADIVT(ORE) ARCHI-
EP(ISCOP)UM / QVEM OB MORES ET PIETATEM ETIAM PERDVELLES
HAERETICI ADMIRARI DEBVERVNT ET / COLERE; VIRVM ANTIQVAE
FIDEI, MERI CANDORIS, ARDENTIS ZELI, EFFVSAE CARITATIS;
SA(N)CTAE MODE= / STIAE, CVRAE PERVIGILIS; LABORIS IN VINEA
DOMINI INEXHAVSTI / QVI GRASSANTE IMPIA FACTIONE, TRIENIVM
OB CHR(IST)VM EXVL(ATUM) EDI CVM GLORIA REDDI / TVS; AB
INVICTIS(SIMO) CAESARE FERDINANDO II. LVPORVM AB OVILI SVO
EXPVLSIONEM, ECCL(ESS)IARVM / OMNIVM IN MANV ARCHI-EPI(SCOPI)
RESTITVTIONE IMPETRAVIT: ET EFFECIT- VT BONA QVAE DVDVM
HAERET= / TICO TEREbantvr INVASORE, ARCHI-EP(ISCOP)VM
D(OMI)NVM SVV(M) RESALVTARET / TANDEM DIERVM OPERVQ PLENVS,
SENSVVM ADHVCVT ANIMI INTEGER IESVM INGEMINAS IESV ME= /
RITIS IPSO ANIMARV(M) DIE AN(N)O CHR(ISTI), (I).I)C. XXII;
SVO.LXXIIII; CATHEDRAE X; IN PARATA SIBI RE= / QVIEM
TRANSLATVS EST, MAGNO SVI DESIDERIO ET EXIMIAE SA(N)CT(TIS)
OPINIONE APVD O(MN)ES RELICTA. / HIC SEPVLTVS / SVCESSOR IN

ABBATIA CASPARVS A QVESTEMBVRG, ET RELIGIOSI CONVENTVS STRA=
/ HOV(IENSIS) FILI DOMINO ARCHI-EP(ISCOP)O PATRI SVO, NVNC
INTERCESSORI DIGNIS(SIMO) P(ONERE) P.(ARAVIT) / M. DC. XXVI.

Překlad: „Památce jasného a ctihodného duchovního knížete, pana Jana Lohelia, jenž byl Chebu měšťanem, řádu premonstrátů v Teplé profesem, tomuto klášteru představeným a obnovitelem, kázně klášterů tohoto království ochráncem, Panonie a Sarmatska [Karpatska] generálním vikářem a visitátorem, [titulárním] biskupem v arménském Sebastu, konečně Praze sufragánem, koadjutorem a arcibiskupem, jemuž se pro mravy a zbožnost museli obdivovat a ctít jej i velezrádní kacíři, muže staré víry, opravdové poctivosti, plamenné horlivosti, hojné lásky, svatých mravů, bdělé péče, který vypovězen za bezbožného řádění do vyhnanství pro Krista po dobu tří let, aby, slavně se vrátil, od neporazitelného císaře Ferdinanda II., ochránil svého ovčince před vlky, způsobil navrácení všech kostelů do rukou arcibiskupa a postaral se, aby statky, které byly dříve zaplašeny kacířským dobyvatelem, opět se pozdravili se svým pánem, arcibiskupem. Konečně po dnech naplněných prací a činy svou duší v jedno s Ježíšem po zásluze znásobuje, zemřel právě na den Dušiček (2.11.) Léta Kristova 1622, stár 73 let, na arcibiskupské stolici 10 let, byl přenesen do místa klidu sobě připraveného. Jeho velké přání a výtečný záměr, aby byly jeho pozůstatky zde uloženy, vyplnil jeho nástupce v opatské funkci, Kašpar z Questenbergu a zbožný konvent strahovský, (duchovní) synové pana arcibiskupa, svého otce, nyní ručitele nejdůstojnějšího, položili 1626.“¹³⁸

Dlabač uvádí, že nápis byl vyryt a vyzlacen dle návrhu Jana Václava Šichy (1580-1633), člena strahovského konventu, knižního iluminátora a „proslulého krasopisce“.¹³⁹
„Pravděpodobně se jednalo pouze o výtvarné autorství. Ideové

lze patrně připsat Loheliovu nástupci, opatu Questenbergovi",¹⁴⁰ který mohl být autorem celkové koncepce náhrobku.

4.3. Náhrobek Antonína Petra Příchovského z Příchovic

Klasicistní náhrobek [76], umístěný při zdi Pernštejnské kaple katedrály sv. Víta v Praze, vznikl po roce 1793. Do rámu z černého mramoru, imitujícím římskou stélu, s horní lištou podloženou krakorcí, je vsazena měděná zlacená deska, v horní části arcibiskupův znak. Pod břevnem v poli tři (2+1) husí krky. Nad štítem knížecí klobouk doprovázený procesním křížem a ven obrácenou berlou. Vše převýšeno arcibiskupským kloboukem s deseti střapci po stranách. Na horní liště náhrobníku stojí miskovitá urna s drapérií.

Pod znakem se rozvíjí nápis: T. O. M. S. / MONVMENTVM / ANTONII PETRI / Archipraef. d. v. Pragens. S. Sed. ap. Leg. Nati / S. R. I. Princip. e Comitib. / PRZICHOWSKY DE PRZICHOWITZ / S. C. R. A. Maj. Cons. int. act. / M. Cruc. ord. reg. S. Steph. Equ. / R. Boh. Primat. / Vniv. Car. Fer. Prag. Canc. perp. et Prot. Stud. / QVEM / die XXVII Aug. A. M. DCCVII natum. / pastor. animar. / scala Dignitat. Dec. tum Praepos. Eccl. Metro. / tum. Eppi. Reg. Hradec. / ad Sedem. Archiepis. Pragens. / A. LXIII secul. ejus. / euectum / Primitiis Sacerdotii secundo peractis / alque imposito / AVGVSTIS / LEOPOLDO II. c. MAR. LVDOVICA / et / FRANCISCO II. c. MAR. THERESIA / a Sene purpurato / Diademate R. Bohemiae / Die demum XIV Apr. A. M. DCCXCIII. / Supremo Rer. Arbit. renocare placuit.

Překlad: Náhrobek Antonína Petra, arcibiskupa pražského, nejjasnějšího, nejctihodnějšího a nejurozenějšího knížete a hraběte Przichowského z z Prichowitz, tajného rady

císařského a královského majestátu, řeholníka řádu Sv.Kříže, ..., rytíře svatoštěpánského řádu, primase Království českého, kancléře Ferdinandovy pražské univerzity..., jenž narozen dne 27. srpna roku 1707, se stal pastýřem duší ..., později proboštem metropolitního kostela, poté biskupem v Hradci Králové, poté v 63. roce svého života byl povýšen na pražský arcibiskupský stolec a při druhé kněžské primiční mši za přítomnosti jejich císařských veličenstev Leopolda II., Marie Ludviky, Františka II. a Marie Terezie oděn do purpuru a diadému. Dne 14. dubna roku 1793 se nejvyššímu rozhodčímu všech věcí zlíbilo povolat jej k sobě.

4.4. Epitaf Alberta II. ze Šternberka

Epitaf Alberta II. [77], nacházející se na stěně kaple P. Marie bývalého františkánského klášterního kostela Zvěstování P. Marie ve Šternberku, byl zhotoven před rokem 1783¹⁴¹ Janem Václavem Prchalem.

Albert II. (asi 1333 Šternberk - 1380 Litomyšl), diplomat a rádce Karla IV., osobní kaplan papeže Klementa VI., děkan olomoucké kapituly, svatovítský kanovník a biskup zvěřínský a litomyšlský je na vrcholu své církevní dráhy v letech 1368 - 1371, kdy působí ve funkci magdeburského arcibiskupa. Roku 1371 zakládá augustiniánský klášter ve Šternberku. Čtrnáct kanovníků z kláštera v Roudnici nad Labem v čele s proboštem Václavem se nejprve usadilo na faře při kostele sv. Jiří a do nového kláštera přesídlilo až po dostavbě konventu v 80. letech. „V důsledku určitých neshod a problému byla kanonie de facto podruhé založena v roce 1384 synovcem...Petrem a počet kanovníků byl zvýšen na 25 členů.“¹⁴² Dva roky před svou smrtí zakládá Albert klášter v Tržku u Litomyšle. Pohřben je roku 1380 ve šternberském klášteře.

Náhrobník je proveden formou nástěnného reliéfu, zhotoveného ze štuky, jen nepatrně vystupujícího z plochy stěny. Nejplastičtěji se projevuje profilované kladí, s vejcovcem ve vlysu, které je středovou dělicí osou náhrobníku. Je podpíráno dvěma volutami, jejichž svislé výběžky rámují obdélné pole zakončené vavřínovým festonem s ovocem. Téměř celou plochu obdélného pole zaujímá reliéfně provedený splývavý závěs se smotanými okraji. Jemná tkanina, připevněná při horním okraji dvěma kolíky, měla sloužit jako nápisové pole. Nad kladím se rozvíjí útvar ve formě oltářního nástavce,

tvořený dvěma bočními konvexně prohnutými volutami s pravouhlým zalamováním a ukončený úsekem segmentově prohnuté římsy.

U paty tohoto útvaru je umístěná obdélná kamenná destička se zlaceným nápisem: *Alberto una dies finivit tempora vitae, ast famam numquam finiet ulla dies, 1604* (Albertovi jediný den ukončil čas života, avšak jeho slávu neukončí žádný den, 1604). Z letopočtu i z typu písma vyplývá, že je tato deska zasazena do náhrobku druhotně a pochází patrně ze staršího objektu neznámé podoby.

Charakter tohoto nápisu ovlivnil podobu atributů nad ním. Nad destičkou spočívá lebka s překříženými hnáty, z jejíž hlavy nakoso vyrůstá kosa a zlomená doutnající svíce, mezi nimi přesýpací hodiny. Tyto znaky smrti vrcholí osmicípou hvězdou. Na postranních pravouhlých volutách stojí hořící vázy. Nad úsekem segmentové římsy dva andílci podpírají oválnou vavřínovou kartuš s poprsím zemřelého. Okřídlená andílčí hlava po levé straně přidržuje křídlem nakoso umístěný arcibiskupský kříž se dvěma příčnými břevny zakončenými jetelovým trojlistem. Andílčí postava vpravo, ledabyly sedící na římse, oplakává s přiloženým kapesníčkem na obličej arcibiskupovu smrt. Vavřínová kartuš vrcholí mitrou s vlajíci fimbriemi, rozevřenou do dvou vrcholů zakončených dvěma křížky. Okraje mitry jsou zdobeny vrapováním, uprostřed čtyřlístá růžice.

Při tvorbě poprsí byl kladen důraz na vyjádření Albertova majestátu. Jde o reprezentativní portrét, znázorňující zakladatele s odznaky církevní hodnosti. Albertovu hlavu kryje solideo, oděn je do volné, rozepnuté mozety, přes kterou má přehozeno pallium, jehož volný konec splývá arcibiskupovi na

hrudi.

Osmicípá hvězda znázorněná na náhrobníku je znakem rodu Šternberků, používaná již od 13. stol. Stejně znamení nese ve znaku i město Šternberk, společně se svým českým jmenovcem. Zlomená svíce symbolizuje náhle ukončený život, na tento rychlý skon naráží i přítomnost kosy, přetrhávající nit života. Vrcholová skupina andílků s Albertovou podobiznou evokuje díky přítomnosti obláček scénu Nanebevzetí. Šternberk je zde slavnostně vynášen anděly na nebesa a pod sebou zanechává smrt, kterou díky tomu, že vstoupil v život věčný, pokořuje. Tento triumf se zde díky osmicípé hvězdě, znaku šternberského rodu - umístěného nad symboly smrti - vztahuje na všechny jeho členy.

Na náhrobníku, zbudovaném již v duchu nastupujícího klasicismu, jsou patrná v modelaci andílčích tváří a rozevláté drapérie přetrvávající barokní rezidua oživující jeho celkově strohý ráz.

Na protější zdi je umístěn náhrobník Albertova synovce Petra ze Šternberka [78], klášterního dobrodince a druhého zakladatele. Náhrobník vznikl jako protějšková práce k Albertovu pomníku a autorem byl rovněž Václav Prchal. Mezi náhrobníky tak panuje jistá vazba daná faktem, že se jedná o pomníky dvou zakladatelských osobností, navíc v pokrevním příbuzenství. Náhrobníky mezi sebou díky těmto souvislostem komunikují a nejedná se tak o dva hluché celky.

Shodná komunikační vazba funguje i mezi náhrobky strahovskými (viz výše). Jedná se zde o konfrontaci prvotních zakladatelů kláštera a klášterního obnovitele barokního, považovaného - díky pozvednutí kláštera z trosek - za druhého zakladatele. Zakladatelský epitaf

vznikl sice jednoho století od náhrobku Jana Lohelia, avšak při tvorbě jeho koncepce byl kladen důraz na stávající podobu realizace protějškové.

Přímou předlohou pro oba Prchalovy sochařské portréty byly práce Jana Kryštofa Handkeho nacházející se v areálu bývalého augustiniánského kláštera ve Šternberku. Roku 1744 zde Handke na zakázku probošta Jana Josefa Glatzela vymaloval děkanský sál, kde na středních klenebních náběžích najdeme v oválných medailonech Albertův i Petrův fiktivní portrét. Sedící arcibiskup je oděn do šedé mozety sepnuté červenými knoflíčky, přes kterou má přehozeno bílé pallium s černými kříži. Hlavu mu kryje šedé solideum. Pravicí přidržuje zakládací listinu, patriarchální kříž a mitra v pozadí jsou další připomínkou vysoké církevní hodnosti. Roku 1747 Handke klášteru dodal pět rozměrných obrazů, mezi nimi i portrét zakladatele. Arcibiskup trůnící pod červeným baldachýnem se zlatými střapci přidržuje v přítomnosti mocenských insignií zakládací listinu s červenou pečetí.

Při porovnání těchto prací s Prchalovým reliéfem vidíme, že v typice oděvů, stříhu vlasů a vousů jsou identické. Sochař kopíruje i patriarchální kříž s jetelovým zakončením. Ztvárnění samotného sochařského portrétu ovšem nevyznívá příliš přesvědčivě. Nenajdeme zde nic z přívětivých podobizen arcibiskupa, ze kterých číší moudrost a vybrané chování portrétované osoby. V Prchalově pojetí působí arcibiskup spíše skleslým a nepřítomným dojmem.

Ostatky Alberta II., Petra a jeho ženy Anny Rebeky z Kravař jsou uloženy ve dvou kovových schránkách ve vyzděné šachtě chráněné tvrzeným sklem. Menší ostatková schránka chrání kosti arcibiskupa a

větší, rozdělená uvnitř podélnou příčkou, uchovává kosti manželského páru.

5. DODATEK K TYPOLOGII SEPULKRÁLNÍ TVORBY-NÁPISOVÉ KARTUŠE FRANTIŠKÁNSKÉHO KLÁŠTERA V BECHYNI

Při sledování církevní sepulkrální produkce nesmíme opomenout soubor památek, svým řešením zcela unikátní. Jedná se o malované nápisové kartuše [79] se sepulkrálními symboly označující místa hrobů řádových bratří v ambitu františkánského kláštera v Bechyni. K těmto památkám čítajícím osm kusů se mi zatím nepodařilo nalézt analogie.

Jistou formální podobnost vykazují nápisy v kostele v Zaječově, kde jsou v omítce zaznamenána poděkování tamní zázračné sošce Svaté Dobrotivé. Kostel náleží augustiniánskému klášteru sv. Dobrotivé, jenž je pojmenovaný dle zde uložených ostatků této světice. Bechyňské kartuše OBR. zůstávají do dnešních dní nerestaurované. V úplnosti se zachovaly pouze dva kusy, ostatní kartuše jsou více či méně poničené a nápisy na nich díky vypadané omítce jen částečně čitelné.

Kartuše oválného tvaru jsou tvořeny rámem z akantových rozvilin, doplněným o snítky vavřínu. Ve spodní polovině kartuše na akantových volutách zavěšeny po jednom na obou stranách trsy hroznu. Uprostřed horní části rámu jsou symboly spjaté se smrtí a časem - lebka s překříženými hnáty a okřídlené přesýpací hodiny. Vnitřní oválné pole kartuší je vyplněno pěti až osmi řádkovými latinskými nápisy v humanistické kapitále.

Kartuše připomínají svojí výtvarnou polohou a barevností malované rakve. Převládá okr, dále byla použita cihlová červeň a modř, vše obtaženo černou linkou a nápis proveden rovněž černě. Podélně položené kartuše jsou

umístěny v jedné řadě zhruba metr padesát nad zemí, na délku mají v průměru cca 50 cm. V kvadratuře se ve výšce těchto kartuší nachází ještě jeden pohřební nápis ve čtvercovém rámu patřící bechyňskému primátoru, což svědčí i o světských pohřbech v ambitu. Primátorův nápis je proveden česky, nápisy řeholníků latinsky.

Dle šesti čitelných dat úmrtí je patrné, že jsou zde pohřbeni tamní řeholníci žijící v klášteře v průběhu 17. stol. U některých kartuší je patrné, že se pod nimi nalézaly starší nápisy. S přihlédnutím ke shodné podobě kartuší je pravděpodobné, že byly vytvořeny najednou a starší nápisy z důvodu požadavku estetické jednoty přemalovány.

Za další pohřební místa v klášteře sloužila trojice hrodek v interiéru klášterního chrámu. Do hrobky františkánů, nacházející se před kaplí Bolestné Matky Boží byli pochováváni mniši od roku 1685 do roku 1784 a poté odtud ostatky vyzdviženy a uloženy na zahradě za kaplí.

Fragmenty nápisů v jednotlivých kartuších: ANNO 1678. DIE 8. IV [...] / DIEM CLAVSIT EXTRE= / MVM, M: V: P: F ADALBER= / TVS RORKOVIC, PROVIN= / CIAE DIFFINITOR / ET GWARDIANUS / ZELOSVS ORATE / PRO EO.

ANNO 1629. VITAM / CUM MORTE COMMU= / TAVIT. M. V. P: ALEX= / XANDER CZASTOLAR / SIT IN PACE LOCUS / EIUS.

ANNO 1633. 5. Marti / EX HACVITA MIGRAVIE / V: P: FRANCISCUS GEM=/ BINUS CONFESSARIUS / DEO VIVAT.

ANNO [1]651. 6. IVNY / ANIMAM. CRZATORI / SVO [...]ADIDI[.] V: [.] E / EVSEBIVS V[...]A[?] / SIT IN PACE LOC[?] / DVS. AMEN.

A 1677 1[?] / CREA[TORI] [..]O REDDIDIT [?] /
FORTUNATUS [?] / [...] NI PRAED [?] / [?]

6. ZÁVĚR

Při sledování sepulkrálií vyšších církevních hodnostářů zjišťujeme, že se jedná o bohatý typologický fond. Určujícím aspektem pro podobu náhrobků byla hodnost zemřelého a s ní spojená prezentace. Náhrobky biskupů a arcibiskupů tedy mají podobu rozměrných, architektonických a figurálních kompozic, zhotovených z drahých materiálů, mramoru, olova a cínu. U náhrobků olomouckých biskupů zjišťujeme výraznou inspiraci v díle Baltazara Ferdinanda Molla, konkrétně v jeho realizacích náhrobních monumentů pro Vídeň a Bratislavu. Typ klečící postavy v kombinaci se sarkofágem (tak, jak to můžeme vidět u biskupských monumentů) vychází primárně z italské náhrobní produkce, konkrétně papežských náhrobků baziliky sv. Petra ve Vatikánu. Stejně inspirační východisko je snad ještě výrazněji patrné na náhrobku Slavka z Oseka, s trůnící figurou na sarkofágu, který se v papežských monumentech inspiroval i volbou doprovodné figury alegorie Štědrosti.

Podoba opatských náhrobníků je dána primárně dodržováním řádových statut, doporučujících strohost uměleckého ztvárnění. Pro tyto pravidla se jako nejvhodnější jeví heraldicko-nápisové ztvárnění opatského náhrobníku. Druhým důležitým aspektem, určujícím podobu opatských desek, byla tradice, patrná jak v oseckých pontifikálních typech, vycházejících ze středověkého znázornění, tak zejména ve Vyšším Brodě, který se inspiroval u domovského kláštera.

7. POZNÁMKY

¹ Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kaplickém*, Praha 1921, s.350-353.

² František Mareš-Josef Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese krumlovském. Svazek první:okolí Krumlova*, Praha 1918, s.227-241.

³ SOKa Plasy, *Pamětní kniha Plasy 3*, Plasy 1836-1945.

⁴ Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech II. (K-O)*, Praha 1978. - Idem, *Umělecké památky Čech IV. (T-Ž)*, Praha 1982.

⁵ Josef Braniš, *Svatá Koruna. Bývalý klášter cistercienský*, Praha 1907.

⁶ Jaroslav Kadlec, *Dějiny kláštera Svaté Koruny, České Budějovice* 1949.

⁷ Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008.

⁸ Norbert Krutský (ed.), *800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg. Festschrift*, Osek 1996.

⁹ Martin Gaži (ed.), *Zlatá Koruna. Dějiny, památky, lidé*, České Budějovice 2007.

¹⁰ Milan Hlinomaz, *Náhrobníky plaských opatů*, in: Jiří Fák (ed.), *850 let plaského kláštera (1145 - 1995). Sborník příspěvků semináře "Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny" pořádaného v Mariánské Týnici ve dnech 31. 5. - 2. 6. 1995*, Mariánská Týnice 1995, s. 113.

¹¹ Milan Hlinomaz-Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů*, *Jihočeský sborník historický* 59, České Budějovice 1990, č. 1, s. 44-57.

¹² Milan Hlinomaz, *Sepulkrální památky benediktnů v Českých zemích*, in: *Sborník prací k 70. narozeninám dr. Karla Beránka*, Praha 1996, s. 34-38.

¹³ Milan Hlinomaz, *Problematika sepulchrálních památek českých a moravských cisterciáckých klášterů (pokus o naznačení jejich interdisciplinárního hodnocení)*, *Časopis Národního muzea*, řada historická 162, 1993, č. 3-4, s. 86-98.

¹⁴ Anna Kubíková, *Náhrobní kameny v areálu zlatokorunského kláštera*, in: Gaži (pozn. 9), s. 380-388.

¹⁵Christine Kratzke, *Die Abtei Sedletz im Kontext der Sepulkralkultur des Zisterzienserordens*, in: Radka Lomničková (ed.), *Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera*, Praha 2009, s. 185-215.

¹⁶Michal Šroněk, *K dějinám české barokní náhrobní plastiky*, in: Ivan Martinovský (ed.), *Ústecký sborník historický*, Ústí nad Labem 1983, s. 229-243.

¹⁷Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica et Sepulcralia I*. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2000-2004, Praha 2005. – Idem, *Epigraphica et Sepulcralia II*. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006-2007, Praha 2009.

¹⁸Ondřej Jakubec a kol., *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*, Olomouc 2007.

¹⁹Roman Prahel a kol., *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*, Praha 2004.

²⁰Miloslav Pojssl, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Olomouc 2006.

²¹Jiří Roháček, *Nápisy města Kutné Hory. Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera*, Praha 1996.

²²Za tyto informace děkuji Janu Koločovi z NPÚ, ú.o.p. v Ústí nad Labem.

²³Hlinomaz (pozn. 13), s. 88.

²⁴Krutský (pozn. 8), s. 37.

²⁵Hlinomaz (pozn. 13), s. 88.

²⁶Řešení se dvěma zdvihacími kruhy je ojedinělé, častější jsou čtyři úchyty po stranách desky.

²⁷O rodu Hrabišiců detailněji viz Tomáš Velímský, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

²⁸Jan Beckovský, *Poselkyně starých příběhů českých*, Praha 1700, s. 352.

²⁹Pojssl (pozn. 20), s. 156.

³⁰ Štěpán Vácha, *Bernardus Bohemicus. Projevy barokního historismu u cisterciáckého řádu v českých zemích* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FFUK, Praha 2002, s.76.

³¹ viz Petr Macek, *Oktavián Broggio 1670-1742*, Litoměřice 1992, s. 148.

³² Vácha (pozn. 30), s. 76. - J. R. Grunert, *Osseg. Historisch-topographischer Führer für Osseg und Umgebung*, Dux 1886., s. 166.

³³ Šroněk (pozn. 16), s. 236, pozn. č. 24.

³⁴ Jako víra interpretována již v Poche (pozn. 4), s. 549. Tato interpretace byla přehlížena a další literatura ženskou alegorii interpretovala v obecné rovině jako figuru symbolizující Slavkův obrat od světského života k duchovnímu - viz Šroněk (pozn. 16), s. 231. - Vácha (pozn. 30), s. 77. - Jan Royt, *Ve znamení krve a mléka. Poznámky k ikonografii uměleckých děl a ke kultům v oseckém klášteře v 17. a 18. stol.*, in: Dana Stehlíková et al., *800 let kláštera v Oseku (1196-1996)*, Praha 1996, s. 68.

³⁵ Šroněk (pozn. 16), s. 231.

³⁶ Vácha (pozn. 30), s. 77.

³⁷ Ibidem - Šroněk dřevinu uvádí jako vinný keř (viz pozn. 15, s. 232), Vácha tuto informaci popírá poukazem na tvar plodů a listů a význačného postavení dubu v legendární historii Oseka (viz pozn. 12, s.77, pozn. č. 369).

³⁸ viz Petr Macek (pozn. 31), s.150.

³⁹ O této skupině poprvé uceleně Šroněk (pozn. 16), s. 229-243.

⁴⁰ Tímto popisem chci upozornit na havarijní stav náhrobku a nutnost jeho restaurace nebo přinejmenším zakonzervování současného stavu, jež zabrání hrozícím destrukcím. V tomto případě je nutné provést především zmapování kotvicích prvků jednotlivých soch a jejich upevnění a dále fixace povrchu soch a architektury, aby nedocházelo k jeho dalšímu odpadávání.

⁴¹ Hlinomaz (pozn. 10), s. 113.

⁴² Antonín Podlaha, *Posvátná místa království českého III.*, Praha 1909, s.79.

⁴³ HIC JACET / ET DORMIT IN SOMNO PACIS / REVERENDISSIM
AC AMPLISSIMVS / DOMINVS DOMINVS / COELESTINVS WERNER /
SAC. ORD. CIST. REGII MONAST. B. V. M / DE PLASSIO
ABBAS, BOEMO-LIPPAE AD / S. M. MAGDAL. PRAEPOSITVS,
REGIORV / MONASTERI ORV DE WELEHRADIO / ET. S. CORONA
PATER IMMEDIATVS / EGLOG. NOTARV / P. ET SACERD. IVBIL.
REGNIAE BOEMIAE / PRAELATVS INFVLATVS / OBIIT
NEBŘZEZINAE DIE 24 NOVEMBRIS / 1813 AETATIS SVAE 79.
ABBATIALIS / DIGNITATIS 36 ANNO / REQVIESCAT IN PACE
AMEN

⁴⁴ Moritz Vogt-Benedikt Scheppl, *I. Chronici privati "Tilia Plassensis" inscripti, pars tertia. II. De abbatibus monasterii Plassensis et De monasterii Plasensis professis.* Antonín Podlaha (ed.), Sbíрка pramenů církevních dějin českých stol. XVI.-XVIII. 4., Praha 1909, s. 133-141.

⁴⁵ Podlaha (pozn. 42), s. 85.

⁴⁶ Pavel Pokorný, Vývoj znaku plaského kláštera, in: Fák (pozn. 10), s. 107-112., cit. s. 110.

⁴⁷ Štěpán Vácha, Antiquitatis illustre monimentum. Klášterní kostel v Sedlci a jeho restaurace v letech 1700-1709, *Umění*, http://www.umeni-art.cz/cz/soubory/vacha_sedlec.pdf, s. 8, vyhledáno 1.5.2011

⁴⁸ Ibidem, s. 8.

⁴⁹ Ibidem, s. 2.

⁵⁰ Blanka Altová, Činnost J. T. Suppera v Sedlci u Kutné Hory, *Moravskotřebovské vlastivědné listy* 6, 1996, s. 23.

⁵¹ Ibidem, s. 24.

⁵² Korekce správného přepisu nápisů sedleckých opatských náhrobníků včetně poznámek provedena dle Roháček (pozn. 21)

⁵³ Hlinomaz (pozn. 11), s. 45

⁵⁴ Ibidem, s. 49.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Milan Hlinomaz, Heraldika kláštera Vyšší Brod. K jubileu 750 výročí založení cisterciáckého opatství, *Památky jižních Čech* 2, 2009, s. 47-61, cit. s. 53.

-
- ⁵⁷ Hlinomaz (pozn. 1), s. 49.
- ⁵⁸ Ibidem, s. 49.
- ⁵⁹ Ibidem, s. 50.
- ⁶⁰ Ibidem, s. 55, pozn. č. 19.
- ⁶¹ Kaindl (pozn. 7), s.
- ⁶² Ibidem, s. 54.
- ⁶³ Ibidem.
- ⁶⁴ Hlinomaz (pozn. 1), s. 51.
- ⁶⁵ Překlad: Milan Hlinomaz
- ⁶⁶ Hlinomaz (pozn. 1), s. 55, pozn. č. 23.
- ⁶⁷ Ibidem.
- ⁶⁸ Ibidem, s. 52.
- ⁶⁹ Mareš (pozn. 2), s. 229-230.
- ⁷⁰ Ibidem, s. 230. Nesprávné přepisy obvodového nápisu v porovnání s jeho dochovaným fragmentem v Braniš (pozn. 5), s. - Kubíková (pozn. 14), s. 385.
- ⁷¹ Kadlec (pozn. 6), s. 156.
- ⁷² Braniš (pozn. 5), s.
- ⁷³ Jarmila Hansová, Kostel sv. Markéty u vstupní brány do kláštera, in: Gaži (pozn. 9), s. 239.
- ⁷⁴ Ibidem, s. 237.
- ⁷⁵ Viz Kubíková (pozn. 14), s. 383.
- ⁷⁶ Viz Hansová (pozn. 73), s. 237.
- ⁷⁷ Mareš (pozn. 2), s. 230.
- ⁷⁸ Ibidem, s. 230.
- ⁷⁹ K Fabriciovu náhrobníku viz Milan Hlinomaz, *Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov*, Chotěšov 2009. - Michaela Baumlová, Chotěšovské nápisy, in: *Minulostí západočeského kraje* 38, 2003, s. 160-161.

-
- ⁸⁰ Braniš (pozn. 5), s.105.
- ⁸¹ Ibidem.
- ⁸² Kadlec (pozn. 6), s. 214, pozn. č. 188.
- ⁸³ Braniš (pozn. 5), s. 137 (autorkou převedeno do kapitály a řádkováno)
- ⁸⁴ Ibidem, s. 138.
- ⁸⁵ Kadlec (pozn. 6), s. 174.
- ⁸⁶ Ibidem, s. 179.
- ⁸⁷ Ibidem, s. 186, pozn. č. 15.
- ⁸⁸ Kubíková (pozn. 14), s. 383.
- ⁸⁹ Kadlec (pozn. 6), s. 192.
- ⁹⁰ Mareš (pozn. 2), s. 240.
- ⁹¹ Braniš (pozn. 5), s. 102. – Mareš (pozn. 2), s. 200.
- ⁹² Poche (pozn. 4), s. 366.
- ⁹³ Ivana Kyzourová (ed.), *Básník a král. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle Jagellonské doby*, Praha 2007, s. 123-124.
- ⁹⁴ Prahl (pozn. 19), s. 133, 134.
- ⁹⁵ Pavel Zahradník, *Stavební vývoj kláštera Zlatá Koruna ve světle písemných pramenů*, in: Gaži (pozn. 9), s. 139-152, cit. s. 151.
- ⁹⁶ Bavor III. z Bavorova byl pohřben v křížové chodbě u vchodu do kapitulní síně, kde ležel jeho dnes neznámý náhrobní kámen se znakem střely. Ke dvojici náhrobků viz Paul Bergner, *Die deutschböhmisches Künstler des XVIII. Jahrhunderts, Deutsche Arbeit IX, 1909-1910*, s. 170-171. – Šroněk (pozn. 16), s. 233-234. K Eberleho tvorbě viz Kateřina Círglová, *Jakub Eberle. Sochař českého pozdního baroka, Umění XLVII, 1999*, s. 427-493.
- ⁹⁷ K výzdobě zlatokorunského presbytáře viz Martin Mádl – Štěpán Vácha, *Barokní nástěnné malby ve Zlaté Koruně*, in: Gaži (pozn. 9), s. 266-294.

⁹⁸ Kadlec (pozn. 6), s. 210, 211.

⁹⁹ Hlinomaz (pozn. 13), s. 92.

¹⁰⁰ Radmila Pavlíčková, Pohřby a komemorace olomouckých biskupů, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. 1. Úvodní svazek, Olomouc 2010, s. 221-228., cit. s. 223-224.

¹⁰¹ Martina Šviková, *Náhrobek kardinála Schrattenbacha v kostele sv. Mořice v Kroměříži* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FFMU, Brno 2006, s. 16.

¹⁰² Jedná se o deformaci vzniklou cíleně, nikoli absencí řemeslného umu.

¹⁰³ Eduard Šafařík, *Život a dílo sochaře Františka Hirnla* (dizertační práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 1952, s.65.

¹⁰⁴ Šviková (pozn. 101), s. 13.

¹⁰⁵ viz Ivan Rusina, *Renesanční a baroková plastika v Bratislavě*, Bratislava 1983, s. 48.

¹⁰⁶ Helena Zápalková (red.), *Náhrobek olomouckého biskupa Leopolda Egkha z chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Restaurování 2001-2004*, Olomouc 2004, s. 14.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Rusina (pozn. 105), s. 86.

¹⁰⁹ Šafařík (pozn. 103), s. 80.

¹¹⁰ Alastair Laing, Fischer von Erlach's monument to Wenzel, count Wratislav von Mitrowitz and its place in the typology of the pyramid tomb, *Umění XXXIII*, 1985, s. 204-218, cit. s.218.

¹¹¹ Michal Mašek-Petr Sommer-Josef Žemlička a kol., *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu. K 850 výročí jeho korunovace*, Praha 2009, s.23

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Milan Hlinomaz, *Náhrobníky a epitafy ve strahovské bazilice*, Praha 1998, s. 15.

¹¹⁴ Vilém Ondráček, *Strahov. K třístému jubileu sv. Norberta, ochránce země české*, Hradec Králové 1927, s. 70.

¹¹⁵ Straka, *Náhrobní kameny a epitafy v kostele strahovském, Časopis společnosti přátel starožitností českých* 32, 1924, s. 70-90., cit. s. 82

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 81-82.

¹¹⁷ Hlinomaz (pozn. 113), s. 16.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Pavlíčková (pozn. 100), s. 228.

¹²¹ *Ibidem*, s. 224.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Metoděj Zemek, *Náhrobky v metropolitním kostele sv. Václava v Olomouci*, Praha 1948, s. 18, pozn. č. 13.

¹²⁴ *Ibidem*, s. 18, pozn. č. 13.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 18, pozn. č. 13.

¹²⁶ Informace, týkající se rozměrů všech sarkofágů, jsem získala od restaurátora Ivana Housky.

¹²⁷ Milan Buben, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 123.

¹²⁸ Tyto informace cituji z nepublikovaných záznamů Ivana Housky, zhotovených během restauračních prací na sarkofágu.

¹²⁹ Prahl (pozn. 19), s. 134.

¹³⁰ Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském*, Praha 1930, s. 54

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Za tyto informace děkuji Marii Vakulové, NPÚ, ú.o.p. v Josefově.

¹³³ Ivo Hlobil, *Gotické sochařství*, in: Jarmila Krčálová (red.), *Katedrála sv. Víta v Praze. K 650 výročí založení*, Praha 1994, s. 76.

¹³⁴ Cechner (pozn. 130), s. 55.

¹³⁵ Ibidem, s. 55-56.

¹³⁶ Ibidem., s. 56.

¹³⁷ Gottfried Johann Dlabacz, *Leben des frommen prager Erzbischofs Johann Lohelius*, Praha 1794, s. 31.

¹³⁸ Hlinomaz (pozn. 113), s. 12.

¹³⁹ Ibidem, s. 13.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Martin Pavlíček, *Sochařská výzdoba lateránské kanonie a kostela Zvěstování Panně Marie ve Šternberku*, in: Filip Hradil - Jiří Kroupa (eds.), *Šternberk. Klášter řeholních lateránských kanovníků*, Šternberk 2009, s.83.

¹⁴² Dušan Řezanina, *Karlův diplomat Albert ze Šternberka*, Praha 1980, s. 4.

8. SEZNAM LITERATURY

Blanka Altová, Činnost J. T. Suppera v Sedlci u Kutné Hory, in: *Moravskotřebovské vlastivědné listy* 6, 1996, s. 19-26.

Philippe Ariés, *Dějiny smrti*, Praha 2000.

Jan Beckovský, *Poselkyně starých příběhů českých*, Praha 1700.

Josef Braniš, *Svatá Koruna. Bývalý klášter cistercienský*, Praha 1907.

Milan Buben, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.

Václav Bůžek-Ondřej Jakubec-Pavel Král, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském*, Praha 1930.

Gottfried Johann Dlabacz, *Leben des frommen prager Erzbischofs Johann Lohelius*, Praha 1794.

Martin Elbel - Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. 1. Úvodní svazek, Olomouc 2010.

Jiří Fák (ed.), *850 let plaského kláštera (1145 - 1995). Sborník příspěvků semináře "Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny" pořádaného v Mariánské Týnici ve dnech 31. 5. - 2. 6. 1995*, Mariánská Týnice 1995.

Martin Gaži (ed.), *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny, památky, lidé*, České Budějovice 2007.

Milan Hlinomaz, Problematika sepulchrálních památek českých a moravských cisterciáckých klášterů (Pokus o naznačení jejich interdisciplinárního hodnocení), *Časopis Národního muzea*, řada historická 162, 1993, č. 3-4, s. 86-98.

Milan Hlinomaz, *Sepulkrální památky benediktinů v českých zemích*,

Milan Hlinomaz, *Náhrobníky a epitafy ve strahovské bazilice*, Praha 1998.

Milan Hlinomaz, *Heraldika kláštera Vyšší Brod, Památky jižních Čech II*, České Budějovice 2009, s.

Milan Hlinomaz-Vlastimil Kolda, *K interpretaci, době vzniku a původci tzv. rožmberského náhrobku ve Vyšším Brodě, Jihočeský sborník historický LVI*, České Budějovice 1987, s. 71-80.

Milan Hlinomaz-Vlastimil Kolda, *Vyšebrodský klášter-nekropole Rožmberků, Jihočeský sborník historický LVII*, České Budějovice 1988, s. 173-184.

Milan Hlinomaz-Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů, Jihočeský sborník historický LIX*, České Budějovice 1990, s. 44-57.

Filip Hradil - Jiří Kroupa (eds.), *Šternberk. Klášter řeholních lateránských kanovníků*, Šternberk 2009.

Ondřej Jakubec (ed.), *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*, Olomouc 2007.

Jaroslav Kadlec, *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949.

Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008.

Jarmila Krčálová (red.), *Katedrála sv. Víta v Praze. K 650 výročí založení*, Praha 1994.

Norbert Krutský (ed.), *800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg. Festschrift*, Osek 1996.

Ivana Kyzourová (ed.), *Bádník a král. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle Jagellonské doby*, Praha 2007.

Alastair Laing, *Fischer von Erlach's monument to Wenzel, count Wratislav von Mitrowitz and its place in the typology of the pyramid tomb*, *Umění XXXIII*, 1985, s. 204-218.

Radka Lomičková (ed.), *Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, Praha 2009.

Petr Macek, *Oktavián Broggio 1670-1742*, Litoměřice 1992.

František Mareš-Josef Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese krumlovském. Svazek první:okolí Krumlova*, Praha 1918.

Vilém Ondráček, *Strahov. K třístému jubileu sv. Norberta, ochránce země české*, Hradec Králové 1927.

Erwin Panofsky, *Grabplastik*, Köln 1967.

Radmila Pavlíčková, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, Olomouc 2008.

Antonín Podlaha, *Posvátná místa království českého III.*, Praha 1909.

Antonín Podlaha (ed.), *Sbírka pramenů církevních dějin českých stol. XVI.-XVIII., č. IV*, Praha 1909.

Antonín Podlaha, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*, Praha 1912.

Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech II. (K-O)*, Praha 1978.

Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech IV. (T-Ž)*, Praha 1982.

Miloslav Pojsl, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Olomouc 2006.

Roman Prahl a kol., *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*, Praha 2004.

Jiří Roháček, *Nápisy města Kutné Hory. Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera*, Praha 1996.

Jiří Roháček, *Epigraphica et Sepulcralia II. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006 - 2007*, Praha 2009.

Ivan Rusina, *Renesanční a baroková plastika v Bratislavě*, Bratislava 1983.

Dušan Řezanina, *Karlův diplomat Albert ze Šternberka*, Praha 1980.

Straka, Náhrobní kameny a epitafy v kostele strahovském, *Časopis společnosti přátel starožitností českých* 32, 1924, s. 70-90.

Eduard Šafařík, *Život a dílo sochaře Františka Hirnla* (dizertace), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 1952.

Michal Šroněk, K dějinám české barokní náhrobní plastiky, in: Ivan Martinovský (ed.), in: *Ústecký sborník historický*, Ústí nad Labem 1983, s. 229-243.

Martina Šviková, *Náhrobek kardinála Schrattenbacha v kostele sv. Mořice v Kroměříži* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FFMU, Brno 2006.

Štěpán Vácha, *Bernardus Bohemicus. Projevy barokního historismu u cisterciáckého řádu v českých zemích* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FFUK, Praha 2002.

Štěpán Vácha, *Antiquitatis illustre monimentum. Klášterní kostel v Sedlci a jeho restaurace v letech 1700-1709*, *Umění*, http://www.umeni-art.cz/cz/soubory/vacha_sedlec.pdf, vyhledáno 1.5.2011

Tomáš Velímský, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

Helena Zápalková (red.), *Náhrobek olomouckého biskupa Leopolda Egkha z chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Restaurování 2001-2004*, Olomouc 2004.

Metoděj Zemek, *Náhrobky v metropolitním kostele sv. Václava v Olomouci*, Praha 1948.

Rudolf Zuber, *Osudy moravské církve v 18. století*, Praha 1987.

9. SUMMARY

The thesis considers topic of clerical tombstones of 17. And 18. century. The tombstones are being selected only from area of Czech republic. The main topic of thesis is going through tombstones of abbots, bishops and archbishops. By making the reaserch of a huge amount of different tombstones, we get to the conclusion, that there exists a great variety of different types. The conclusion is coming out with the fact, that bishops and archbishops were having tombstones great in size and were more like luxurious. That was done by the presige of their higher estate. Comapre to them, the tombstones of abbots were more temperate because of strict rules of their friaries.

